

JOEN TAJU

JOEN TAJU

Turun yliopiston
Kokkeli-tutkimushanke 2017-2019 ja
Porin taidemuseon
JOKI-näyttely 7.6.2019-11.8.2019,
essee- ja artikkelikokoelma.

Toimitus / Marjo Heino, Maunu Häyrynen, Vuokko Kemppe-Vienola,
Kati Kunnas-Holmström

Taitto / Kati Kunnas-Holmström, Porin taidemuseo

ISSN 1795-3316

Porin taidemuseon tutkimuksia 9, 2020

TUTKA

ISBN 978-952-5648-79-9

Porin taidemuseon julkaisuja 160, 2020

ISSN 1459-8469

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 57, 2020

Kannen kuva: Titta Valla, Anna asuu saarella, 2019

SISÄLTÖ

johdanto , Maunu Häyrynen > Yksi joki, monta virtaa	4
1. Kokemäenjoki ajassa ja mielissä	14
1.1 Yrjö Haila > Jokisuistojen kaupungit – ekohistoriallisia kiinnekohtia	16
1.2 Kari Ylikoski > Luonnon ja ihmisen vuorovaikutusta Kokemäenjoella Nakkilassa	30
1.3 Susanna Roslöf ja Anne Savola > Kokemäenjokilaakso alueiden käytön suunnitteluhistorian keskiössä	42
1.4 Daniel Nagy > Jokikeskus avaran urbanismin laboratoriksi?	58
2. Kulttuurisuunnittelu	70
2.1 Vuokko Kemppe-Vienola > Joki on maisemassa – Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuurikartoitukset	72
2.2 Pilvi Nummi ja Eveliina Harsia > ”Muistojen Nikkilä” – Kulttuurikartoitus ja joukkoistetut paikkamuistot kaupunkisuunnittelussa	86
2.3 Jaana Simula > Samaan virtaan ei voi astua kahdesti?	98
2.4 Ilona Hankonen > Porilaisten joki	106
3. Taiteen merkityksiä	132
3.1 Riikka Haapalainen > Minä osallistun, sinä osallistut, me osallistumme – mutta mihin?	134
3.2 Päivi Raivio > Kohtaamisista paikan kokemiseen	144
3.3 Marjo Heino > Taiteilijan roolista yhteisöllisessä maisemansuojelussa	150
Jokikartta	160
JOKI-näyttely Porin taidemuseossa	162
JOKI-seminaari	174
Kokkelin taideprojektit	178
Viitteet, lähteet ja kuvat	192

Yksi joki, monta virtaa

johdanto > Maunu Häyrynen

Maisemantutkimuksen professori, Turun yliopisto

kuva ^ Tuure Puromies 2020.

Ihmisten ja jokien vuorovaikutus ja kulttuuriset suhteet ovat monisyisiä. Jokiin on pitkään suhtauduttu olentoina, joilla on oma mielensä ja joiden kanssa pitää yrittää toimia parhaansa mukaan. Joilla on ollut jumalansa, joiden kanssa on vaihtelevalla menestyksellä neuvoteltu uhraamalla, ja rytmensä, jota on luettu ja tulkittu. Joet olivat nopeimpia reittejä laajoilla tietömillä alueilla. Vanhimmat maanviljelykulttuurit olivat täysin riippuvaisia joista, niiden tulvista ja näihin perustuvista kastelujärjestelmistä. Joista tulikin usein alueidensa tunnuksia ja niiden yhteisöjen identiteettisymboleita. Sellaisena tunnetaan Niili tai Volga, Rein ja Tonava taas monia alueidentiteettejä yhteen kutovina jokina. Joki on saattanut määritellä myös yhteisön jäsenyyttä ja yksilön asemaa: ranskan sana *riverain* (*rivière* = joki) tarkoittaa nykyisin yleisesti asukasta mutta on alun perin merkinnyt henkilöä, jolla on nimenomaan jokeen liittyvä omistusoikeus.

Suomessa asutushistoriaa, resurssien hyödyntämistä ja varhaisia aluejakoja ovat ohjanneet jokien valuma-alueet, joiden tunnuksina on luontevasti voitu nähdä joki. Kymen- tai Tornionjokilaaksoon liittyvät tänäänkin selvärajaiset alueidentiteetit. Myös Pohjanmaalla alueet on yleisesti ymmärretty jokien ja jokilaaksojen mukaan. Kokemäenjoen vesistön varaan on aikanaan hahmottunut vanha Satakunnan maakunta, jossa Kokemäenjokilaakso ja ylemmät järvireitit muodostivat omat erillisiä mielletyt aluekokonaisuutensa, Ala- ja Ylä-Satakunnan.

Kokemäenjokea sanotaan geologisesti nuoreksi. Tämä tarkoittaa että sen alkupää kuroutui maankohoamisen takia vuosituhansia sitten erilleen nykyisestä Sastamalan Liekovedestä, joka samoihin aikoihin muuttui merenlahdesta järveksi. Samoihin aikoihin joen kanssa tai jo sitä ennen maailmaan ilmestyivät ensimmäiset viljelyyn ja pysyviin yhdyskuntiin perustuneet kulttuurit. Jossain sulateltiin kuparia, toisissa kesytettiin sika tai alettiin pystyttää ensimmäisiä megaliitteja. Täällä nykyisen Suomen alueellakin osattiin jo tehdä keramiikkaa ja maalata punamullalla kallioihin kuvia. "Nuori" Kokemäenjoki on näin suunnilleen samanikäinen koko sivilisaatiomme kanssa.

Kun joki laski mereen nykyisellä Kokemäellä, ensimmäiset valtiot oli aikaa sitten perustettu Niilin, Kaksoisvirtojen, Induksen ja Keltaisenjoen suuriin jokilaaksoihin. Kiukaisissa viljeltiin ohrakaskea ja pidettiin karjaa, Porin Tuorsniemen kohdalla joku kalasti niiniverkolla. Suiston siirryttyä Harjavallan tasalle eri puolilla maailmaa syntyi jo kirjallisuutta. Myös Suomessa luotiin mytologiaa ja valettiin pronssia. Pitkin maan lounaisrannikkoa koottiin suuria hautaröykkiöitä ja silloisen jokisuun tuntumassa Nakkilassa asuttiin oikeassa maatalossa. Jokivarressa puhuttiin silloinkin kansasta, vallasta, kaurasta, satamista ja väylistä – nämä lainasanat vakiintuivat tuohon aikaan kieleemme.

CHARTA ofver CUMO ELF. af Gric. Lichtenau.

Swedais den 17 Juni 1802
 W. af WILMONT

kuva <

Kokemäenjoen kartta vuodelta 1802.

Kartassa näkyy vielä jälkiä aikaisemmista suistovaiheista Huittisissa, Nakkilassa ja Ulvilassa.

Rekognosointikartat, Kansallisarkisto.

Ulvilan suistovaihe on ajallisesti enää puolen vuosituhannen takana menneisyydessä.

Kokemäenjoen ympärillä levittäytyi jo nykyistä muistuttavaan tapaan järjestynyt yhteiskunta: kirkko,

julkinen tieverkko, oikeuslaitos ja valtion verotus. Ulvilan kaupungissa käytiin ulkomaankauppaa:

jokisuistoon ui Hansaliiton koggialuksia tuomaan suolaa ja hakemaan turkiksia tai puutavaraa.

Hallinnoidun joen lohikaloja ja myllyjen vesivoimaa laskettiin tarkkaan ja niistä kärkeä jätettiin.

Joen varsille oli vallan ja omaisuuden keskittymisen merkinä noussut myös kuninkaan- ja

aateliskartanoita, joista Kokemäenkartano toimi ennen Porin syntyä maakunnan keskuksena.

kuva ^

Ulvilan Saaren rinnevarjostuskuvassa erottuvat hyvin keskiajan jokisuiston monesti vaihtuneet uomat ja juovat. Maanmittauslaitos, Karttapaikka.

Kokemäenjoen ja ihmisten yhteinen matka on siis kestänyt yhtä kauan mutta voimasuhteet ovat vaihdelleet. Haapioissaan majavia ja siikoja jahdanneet metsästäjä-keräilijät olivat joen edessä pakosta nöyriä toisin kuin agraariyhteiskunta, joka viimeistään 1600-luvulla alkoi muokata joen ja sen varren ympäristöä perkaamalla koskia ja kuivattamalla soita¹. Teollisuus toi joelle tukkilautat ja sen juoksu padottiin pian voimalaitoksilla, jotka toivat entistä tarkemman vesistön säätelyn. Viimeistään joen saastuminen sotien jälkeisinä vuosikymmeninä teki lopun sen ja jokivarren asukkaiden sopuisasta rinnakkainelosta ja se ristittiin happamasti "Kokkeliksi". Samalla joki muuttui liikkumisväylästä esteeksi, jonka yli on sittemmin pitänyt rakentaa silta toisensa perään.

Kokemäenjokea yritetään yhä edelleen kesyttää. Jokiympäristön tuhoja on saatu korjattua ja saastumista ajoittaisista takaiskuista huolimatta hillittyä. Nyt huolenaiheena ovat tulvat, eivät uutena mutta ihmisen aikaansaaman ilmastonmuutoksen pahentamana ongelmana. Vastalääkkeeksi tarjotaan taas kerran joen hallintaa tulvapenkereineen, jäädytysajoneen ja oikaisu-uomasuunnittelmineen. Joki ei siltikään muutu täysin säädellyksi vaan osaa aina eri tavoin yllättää, minkä Kokemäenjokilaakson asukkaat ovat kokemuksesta oppineet. Myöskään ihminen ei lakkaa tekemästä virheitä joen suhteen. Tästä kaikesta kertovat omissa kirjoitusosuuksissaan tarkemmin Yrjö Haila, Kari Ylikoski, Susanna Roslöf & Anne Savola ja Daniel Nagy.

*

Turun yliopiston maisemantutkimuksen Kokkeli-tutkimushanke käynnistettiin vuonna 2017 tutkimaan Kokemäenjokilaakson kulttuurisia merkityksiä erityisesti sen asukkaille. Pitkä asutus ja maankohoamisen vaiheet ovat jättäneet sen maisemaan monikerroksiset jälkensä. Jokilaaksoa on koko pituudeltaan ehdotettu valtakunnallisesti tärkeäksi maisemakokonaisuudeksi – suppeammin rajattuna sellainen perustettiin alueelle jo 1994. Joki ja laakso ovat tärkeitä myös asukkaiden arjessa ja alueellisen samastumisen kohteina. Yritys laajentaa maisema-alueen rajausta on silti saanut osakseen vastustusta etenkin kunnilta. Kohtaavatko asukkaiden, viranomaisten ja päättäjien joet vai virtaavatko ne eri paikoissa, ja voiko niiden kulkua silloin yrittää saada yhteen? Tätä hankkeessa haluttiin selvittää.

Kokemäenjoki ei herätä valtakunnan laajuisesti yhtä vahvoja mielikuvia kuin vanhat rajajoet Kymijoki ja Tornionjoki tai tervaveneiden Oulunjoki. 1800-luvun Suomea esitelleessä kirjallisuudessa tuolloin nykyistä laajemman Satakunnan tyypillisimmäksi maisemaksi kuvattiin harjut ja järvet, ei joki². Kokemäenjoen yhteydessä mainittiin tavallisimmin lohenkalastus. Nykyisessä maakunnassa,

entisessä Ala-Satakunnassa, Kokemäenjoen merkitys korostuu, mutta siitä tuntuvat olevan tietoisia etupäässä satakuntalaiset. Kuten Ylikoski kertoo osuudessaan, jokikalastuskin hävisi voimalaitosrakentamisen myötä lähes olemattomiin jo ennen sotia. Toisaalta alueen teollistuminen tapahtui sykäyksittäin eikä luonut maisemaan samanlaista yhtenäistä teollisuusympäristöä kuin puuteollisuus loi Kymijolle tai vesivoimalaitokset pohjoisen jokiin.³

kuva ^ Stillkuva ääniteoksesta *Rakastan sua aina* -videosta, Jan Eerala 2012.

Kokemäenjokilaakso on vesien suurin piirtein puhdistuttua, jokivarren teollisuuden osin väistyttävä ja jokivarren kaupungistuessa tulossa uuteen tilanteeseen (ks. Nagyn osuus). Suuri osa aluetta lasketaan nyt kaupunkien läheiseksi maaseuduksi, dynaamiseksi ympäristöksi, jossa perinteisten maankäyttöjen ja asukasryhmien rinnalle ilmaantuu uusia ja maiseman luonne vaihtuu nopeasti. Arvokas jokiluonto, vanha maaseutu ja teollisuusperintö voisivat tarjota pohjaa myös uusille identiteeteille. Sellaisten pohtimiselle, Kokemäenjoen valtakunnalliselle profiilinnostolle ja uusien kehityssuuntien hahmottamiseen näiden pohjalta voisi nyt olla kysyntää. Miksei valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta osata tai haluta nähdä keinona tähän?⁴

Osasyynä on suojelun huono kaiku monien maaseutukuntien ja näissä tärkeää osaa näyttelevien maataloustuottajien keskuudessa. Maisemansuojelua on Suomessa lähdetty toteuttamaan totutulla viranomaisella tavalla, jolloin maisema on sen kohteena pyritty pilkkomaan eri asiantuntijuuksialueiden karsinoita vastaaviksi ja suojeluluokitusten mukaisiksi arvotekijöiksi, jotka on valtakunnallista vertailua ajatellen pitänyt tunkea samaan muottiin. Paikalliset merkitykset, kokemukset, muistot ja käytöt on tällöin helposti sivuutettu yhteismitattomana ”kohinana”. Kun myös osallistuminen on valmisteluvaiheessa jäänyt paljolti pakollisten viranomaiskuulemisten tai ehdotettujen suojelurajausten nähtävälle asettamisen varaan, paikallisten ja viranomaisten näkemykset alueista tai niiden arvoista eivät ole päässeet aidosti kohtaamaan. Tämä on ruokkinut maisemansuojelun näkemistä *Natura 2000* -ohjelman kaltaisina. ylhäältä käsin määriteltyinä ja rajoittavina pakkotoimina, mikä on omiaan ruokkimaan paikallista vastarintaa ja painamaan maisemansuojelun myönteiset puolet mielissä taka-alalle.⁵

*

Kokkeli-hankkeessa osallistuvan suojeluprosessin mallina toimi kaupunkien kulttuurikehittämisessä kansainvälisesti käytetty kulttuurisuunnittelu, jota Suomessa on aiemmin sovellettu mm. Porissa ja Sipoossa. Kulttuurisuunnittelu on yksi vaihtoehto perinteiselle kaupunkisuunnittelulle asiantuntijavetoisesti ylhäältä käsin sekä paikkojen kehittämiseksi vain yksittäisten toimialojen näkökulmista. Kulttuurisuunnittelun lähtökohta on paikallisen arjen laaja kartoitus yhteistyössä asukkaiden kanssa keskittymättä erikseen kulttuuriin, luontoon tai muihin arjen osatekijöihin. Alueesta tuotetaan yhdessä kokonaiskuva, jonka välityksellä voi tehdä näkyväksi eletylle arjelle olennaisia ympäristön piirteitä ja arvoja sekä siirtää tietoa näistä suunnittelun ja päätöksenteon käyttöön. Kansalaisten arjessa voivat olla yhtä lailla tärkeitä julkisten tilojen ja viheralueiden uudistaminen, kulttuuritoiminnan tuki, yhteisötaide tai kulttuurilaitosten yleisötyö eikä heille ole kovin tärkeää, mikä taho vastaa niistä mistäkin. Yhteissuunnittelu voimaannuttaa asukkaita ja suuntaa paikan kehittämistä ilman toimialarajoja. (Ks. tarkemmin Kemppi-Vienolan ja Hankosen artikkelit sekä Nummen & Harsian osuus)⁶.

Kokkeli-hankkeessa on poikettu muualla maailmassa vakiintuneesta kulttuurisuunnittelun peruskaavasta kahdessa suhteessa. Se on ensinnäkin kohdistunut kaupunkiympäristön sijasta maaseutuun ja toiseksi sitä on sovellettu laajassa aluemittakaavassa. Kokemäenjokilaakson maaseutumaisten osien asukasmäärä, noin neljä tuhatta, ei sinänsä ole kulttuurisuunnittelussa suuri

vaan vastaa tavanomaisen kaupunkialueen suuruusluokkaa, mutta sen sijoittuminen hajalleen 120 kilometriä pitkän joen varrelle on vaatinut näkökulman uutta suuntaamista.

Hankkeessa päädyttiin soveltamaan ns. kaupunkiakupunktio eli samaan aikaan useaan kaupungin strategisesti valittuun pisteeseen sijoittuvien poikkialaisten strategisten kehittämistoimien ajatusta. Lajissaan tiettävästi ensimmäinen ”maaseutuakupunktio” toteutettiin hankkeessa valitsemalla ehdotetun maisema-alueen rajauksen piiristä kuusi kohdetta, joiden kartoitukseen ja kehittämiseen oli tarjolla paikallisia yhteisöjä edustavia yhteistyökumppaneita. Kulttuurisuunnitteluprosessin ensimmäisen vaiheen muodostavat kulttuurikartoitukset vietiin läpi kussakin näistä kohteista (ks. Kemppi-Vienolan artikkeli), samoin niihin perustuva osallistuva taidekehittäminen (ks. Heinon osuus ja *Joki*-näyttelyn esittely).

Tähän kirjaan on koottu Kokkeli-hankkeen ja sen kanssa rinnakkaisen, Länsi-Suomen Osuuspankin lahjoitusrahan turvin tehdyn Vesikansa-tutkimushankkeen keskeiset tulokset. Jälkimmäisestä kirjoittaa artikkelissaan Vesikansa-hankkeen tutkija Ilona Hankonen. Sen aiheena oli Kokemäenjoen sekä sen sivuhaarojen ja juopien rantojen kulttuurikartoitus Porin kaupungin alueella. Tässä hankkeessa kulttuurisuunnitteluun kiinteästi kuuluva osallistuva tiedonkeruu vietiin läpi itsenäisenä kokonaisuutena painottaen sitä jokiluonnon kulttuurimerkityksiin. Vesikansa-hankeesta julkaistaan kuluvana vuonna myös erillinen tutkimusraportti.

Kokkeli-hankkeen tutkimus- ja taideosuudet toteutettiin samanaikaisesti ja limittyivät käytännössä toisiinsa. Alkuperäisenä tavoitteena oli vain taiteen tekemisen mahdollistaminen toteutettavaksi omina hankkeina, mutta kuvataiteilija Marjo Heino päätyi viemään läpi osallistuvat taideprosessit kaikissa Kokkelin kohteissa. Tärkeimpiä tuloksia oli osallistuvan taiteen keskeinen rooli myös tutkimusosuuteen kuuluneelle kulttuurikartoitusvaiheelle. Taiteen avulla tavoitettiin asukkaita ja paikallisia yhteisöjä ja saatiin nämä mukaan vuoropuheluun paikkojen merkityksistä. Taideosallistumista ei koettu ylhäältä ohjatuksi asiantuntijasaneluksi vaan se tarjosi neutraalin ja sävyllään myönteisen keskusteluyhteyden (ks. Heinon, Haapalaisen ja Raivion osuudet). Hankkeen kesto ei riittänyt sen tulosten johdonmukaiseen läpikäyntiin alueen kuntien tai suunnittelu- ja rakennus-suojeluviranomaisten kanssa. Niiden soveltaminen tai niissä tavoitettujen paikallisten merkitysten huomioon ottaminen kuntien päätöksenteossa tai vaihtoehtoisena suojelutietona on siten jatkossa kiinni toimijoista itsestään.

Kokkeli-hankkeen taideosuuteen kuului sen tuloksia esiteltyt *Joki*-näyttely Porin taidemuseolla kesällä 2019. Näyttelyyn osallistuivat Marjo Heinon ja Vuokko Kemppi-Vienolan lisäksi kutsuttuina taiteilijoina Jan Eerala, Henry Merimaa, Veijo Setälä ja Titta Valla. Näyttelyn yhteydessä järjestettiin myös yleisöseminaari, johon tämän julkaisun kirjoittajista osallistuivat edellä mainittujen lisäksi professori emeritus Yrjö Haila, ympäristöasiantuntija Kari Ylikoski, maakunta-arkkitehti Susanna Roslöf, kaavoitusarkkitehti Daniel Nagy, tohtorikoulutettava Pilvi Nummi, puheenjohtaja Jaana Simula, taidehistorioitsija Riikka Haapalainen ja taiteilija-muotoilija Päivi Raivio. Roslöfin osuuteen on lisäksi osallistunut kirjoittajana ympäristöasiantuntija Anne Savola ja Nummen osuuteen arkkitehti Eveliina Harsia.

Käsillä oleva kirja jakautuu Kokkeli-hankkeen osa-alueiden mukaisesti kolmeen päälukuun. Ensimmäinen lähestyy jokimaiseman ja Kokemäenjoen historiaa ja kulttuurisia merkityksiä sekä suhdetta Satakunnan ja Porin alue- ja kaupunkisuunnitteluun. Toisessa osuudessa keskitytään kulttuurikartoitukseen ja kulttuurisuunnitteluun Kokkeli- ja Vesikansa-hankkeissa sekä Sipoon kunnassa. Kolmannen aiheena on taidelähtöinen kehittäminen yleisesti ja Kokkeli-hankkeen osana.

Kirjan tekijät toivovat sen tuovan näkyviin ja kuuluviin Kokemäenjoen ja -laakson arkimaiseman ja ottamaan sen paikalliset merkitykset aiempaa vahvemmin mukaan alueen kehittämiseen ja suojeluun, joita emme näe toistensa vaihtoehtoina. Kuten joki, maisemakaan ei pysähdy, mutta kehitys voi viedä parempaan tai huonompaan. Näemme hyvänä suuntana suojelun ja kehittämisen keinotekoisien ja turhan vastakkainasettelun purkamisen ja osallistumisen kautta tavoitettavan asukastiedon tunnustamisen tasaveroiseksi asiantuntijuuden kanssa. Ensimmäinen askel tähän on myöntää kummankin oikeutus suojelu- ja kehittämisprosesseissa ja vuoropuhelun pohjana.

Toivomme että Kokkeli-hankkeen tutkimus ja osallistuva taide ovat olleet avuksi ja hyödyksi ja että tämä kirja antaa käsityksen hankkeen tuloksista ja tähänastisesta keskustelusta. Toivotamme kaikkea hyvää Kokemäenjoelle ja jokivarren asukkaille. Kiitämme hankkeen rahoittanutta Koneen Säätiötä, kaikkia tutkimushankkeen, taidenäyttelyn, seminaarin ja kirjan mahdollistaneita yhteistyökumppaneitamme sekä kartoissa ja kuvissa ystävällisesti avustaneita Johanna Roslundia ja Anni Vesteristä. Viimeisin muttei vähäisin kiitos kuuluu kanssajulkaisijallemme Porin taidemuseolle, sen graafiselle suunnittelijalle Kati Kunnas-Holmströmille ja vs. museonjohtajaa Anni Venäläiselle.

1.
Kokemäenjoki
ajassa ja mielissä

Jokisuistojen kaupungit – ekohistoriallisia kiinnekohtia

1.1 > Yrjö Haila

Ympäristöpolitiikan professori emeritus, Tampereen yliopisto

[1]

Ihminen ja vesi kuuluvat yhteen. Yhteys alkaa ihmiskehon sisältä: kehosta noin 70 prosenttia on vettä, pikkulapsilla osuus on hiukan tätä suurempi ja ikääntyneillä hiukan pienempi. Vesi on kemiallisten ominaisuuksiensa ansiosta elintoimintojen ylläpitäjä. Se on erinomainen liuotin monille yhdisteille kuten suoloille, ja erinomainen esimerkiksi rasvojen ja proteiinien kuljetin.

Kehon sisäisiä tapahtumia kuvaamme termillä fysiologia. Fysiologiaa pitää yllä aineenvaihdunta (metabolia), joka kietoo kehon sisäpuolen ja ulkopuolen toisiinsa. Vesi on metabolian välittäjä: veden mukana kehoon tulee hyödyllistä, ja veden mukana kehosta poistuu haitallista. Biofyysikko Alfred Lotka korosti, että elimistön sisällä ja elimistön ulkopuolella toteutuvat aineenvaihdunnan prosessit kytkeytyvät tiiviisti toisiinsa. Hän antoi niille rinnakkaiset tekniset nimikkeet: elimistön sisäinen eli ”endosomaattinen” fysiologia ja elimistölle ulkoinen eli ”eksosomaattinen” fysiologia. Ihmislajin eksosomaattista fysiologiaa tehostaa moninainen valikoima tehokkaita välineitä, joiden avulla ympäristön aineksia on kytketty inhimillisen toimeentulon piiriin, vieläpä kollektiivisessa mitassa.¹

Elimistön ulkopuolinen ”eksosomaattinen” fysiologia laajenee organismin ekologiseksi suhteiksi. Fysiologian ja ekologian välillä vallitsee analoginen samankaltaisuus: Ekologia on *sisäistyneenä toimeentulossa* samalla tavoin kuin fysiologia on *sisäistyneenä kehossa*. Matemaatikko George Polya on luonnehdinut analogian ideaa seuraavasti: ”Keskenään samankaltaiset objektit ovat joltakin kannalta yhdenmukaisia, keskenään analogiset objektit ovat vastaavien osiensa tiettyjen suhteiden kannalta yhdenmukaisia.” Analogisten samankaltaisuuksien avulla on mahdollista analysoida sekä merkityksellisiä samankaltaisuuksia että merkityksellisiä erilaisuuksia.²

Jatkan tarkastelemalla ihmisorganismien fysiologian ja ihmisyhteisöjen ekologian välistä analogista samankaltaisuutta. Sen perustana on kolme olennaista aineenvaihdunnan prosessia: [i] Energian (käyttövoiman) hankinta; [ii] ravinnon ja raaka-aineiden hankinta; sekä [iii] organismin ja yhteisön aktiivisuus ympäristönsä suhteen (*agency*).

Elämän prosesseja ylläpitävä energia on peräisin ulkoisista lähteistä. Organismien fysiologia muuntaa energian käyttökelpoiseen muotoon (*transduction*) sekä varastoi käytettäväksi tarpeen mukaan myöhemmin. Ihmisyhteisöissä toteutuvat vastaavanlaiset energian hankinnan, muuntamisen ja varastoinnin prosessit. Olennainen ero on, että huomattava osa ihmisyhteisön hankkimasta energiasta on *kiinnitetty fysikaalisiin rakenteisiin*; ne toimivat elimistön ulkopuolisen ("eksosomaattisen") fysiologian välineistönä (varastot, suoja, liikenneväylät ja -välineet, työkalut, ja niin edelleen).

Sekä organismien että yhteisöjen tarvitsemat ravinteet ja raaka-aineet ovat peräisin niiden ulkopuolelta. Sekä organismien että yhteisöjen sisäiset aineenvaihdunnan prosessit muuntavat ainekset käyttökelpoiseen muotoon. Olennaisen eron tuottaa sosiaalinen aineenvaihdunta, joka perustuu työnjakoon ja jonka turvin yhteisö hankkii sekä ravintonsa että tarvitsemansa apuvälineet ja rakenteet.

Organismit ja ihmisyhteisöt muuttavat ympäristöään aineenvaihduntansa välityksellä sekä muokkaamalla sitä aktiivisesti. Inhimillinen ympäristöä muuttava toimijuus on kehon ulkopuolisen ("eksosomaattisen") välineistön ansiosta paljon voimaperäisempää kuin muiden lajien. Ihmisyhteisöille on ominaista historiallinen, kumulatiivinen mutta myös murren leimaama muutos, joka on nopeampaa kuin ekologien prosessien tuottama muutos, puhumattakaan biologisen evoluution tuottamasta muutoksesta.

Ekohistoriallinen tutkimus selvittää yhteisöjen toimijuuden ja ekologien olosuhteiden välisiä suhteita. Suhteet ovat monisyisiä ja kerrostuneita – suoraviivaisia syy-seuraus-ketjuja ei ole. Omaksuin alunperin ekohistoriallisen näkökulman erottaakseni historiassa ekohistoriallisia kausia: ajanjaksoja, joiden kuluessa "inhimillinen vaikutus on johtanut luonnon (suhteellisen) yhdenmukaiseen muuttamiseen laajoilla alueilla".³

Vesi on ekohistorian agentti, mutta olosuhteiden mukaan vaihtelevin tavoin. Jokisuistot ovat vesien ekohistorian solmukohtia, joissa kuivan maan resurssit kohtaavat jokien ja merten liikenneväylät. Solmujen hallinta on aina ollut kamppailujen kohde.

【2】

Ihmisyhteisöjen ehdoton riippuvuus vedestä, jonka turvallinen saatavuus on epävarmaa, on luonut veden *politiikan*. Viittaa termillä veden ja inhimillisen toimeentulon keskinäisiin suhteisiin. Veden

saatavuus ja veden aiheuttamat uhkat asettavat ehtoja sille, millainen inhimillinen elämä on mahdollista. Yhteisöt koettavat muuttaa ja muuntaa noita ehtoja tai sopeutua elämään niiden mukaisesti. Kaikilla ihmisten toimeentuloon olennaisesti vaikuttavilla luonnonilmiöillä on "politiikka" samassa mielessä.⁴

Venetsia on ainutlaatuinen malli sille, miten onnistunut veden politiikka on turvannut perustan yhteisön menestymiselle; seuraavassa luettelo Venetsian menestyksen avaimista.⁵

- I. Venetsian laguunin mutaiset saaret asutettiin alunperin 500-luvun taitteessa turvapaikkana pohjoisesta vyöryviä hyökkäjiä vastaan. Venetsialaiset oppivat muutaman vuosisadan kuluessa elämään laguunin ja lähiympäristön kuten laskujokien tarjoamien resurssien sekä kaupankäynnin varassa; suhde muodostui niin tiiviiksi, että sitä kuvaa termi *symbioosi*. Kauppaa käytiin aluksi sisämaan suuntaan: Venetsiasta meren viljaa ja suolaa, sisämaasta peltojen viljaa ja rakennustarvikkeita.
- II. Venetsialaiset oppivat hoitamaan aktiivisesti laguunin ja laskujokien vesitaloutta. Vettä ohjattiin ranta-alangon kasteluviljelmille, mutta erityisen tärkeä saavutus oli estää laguunin liettyminen umpeen, mikä olisi tuhonnut sen tarjoaman suojan. Laguunia reunustavat saaret (*Lidi*) muodostivat suojavyöhykkeen Adrianmeren ulapan suuntaan.
- III. Venetsian hallintojärjestelmäksi kehittyi itsehallinnollisiin osa-alueisiin perustuva eräänlainen demokratia, joka kylläkin turvasi ylimystön erioikeudet. Yhteisö säilyi riittävän ehyenä ja yksimielisenä kyetäkseen puolustautumaan ulkopuolisia hyökkäjiä vastaan.
- IV. Venetsian merenkulun taidot ja kaupankäynti kehittyivät vuosisatojen mittaan. Syntyneet aineenvaihduntaa muistuttava valikoitunut vaihto ulkomaailmaan päin: Adrianmeren rannikon runsaat puuvarat otettiin haltuun laivanrakennuksen tarpeisiin. Venetsian rikastumisen käynnisti sen edullinen asema orjakaupan välittäjänä Alppien pohjoispuolisesta Keski- ja Itä-Euroopasta Pohjois-Afrikkaan ja Lähi-Itään.
- V. Venetsia valloitti Välimeren muista osista siirtokuntia ja alusmaita, joiden avulla välttämättömät raaka-aineet ja resurssit, erityisesti vilja, saatiin turvatuksi. Suhteet Italian mantereeseen kaupunkivaltioihin olivat hankalampia ja johtivat useisiin sotiin, lähinnä Venetsian laajentumishalujen vuoksi.

Venetsia ei suinkaan ole ainoa historiallinen esimerkki rannikkovaltiosta, joka saavutti mahtiaseman onnistuneen veden politiikan turvin. Alankomaat on Venetsian vastinpari Alppien pohjoispuolisessa Euroopassa. Yhteisiä piirteitä liittyy sekä asutushistoriaan että veden politiikan edellyttämien taitojen ja tekniikoiden omaksumiseen. Lisäksi sekä Venetsia että Alankomaat (myöhemmin erityisesti Hollanti) kehittyivät sekä kaupallisiksi että sotilaallisiksi merimahdeiksi. Molempiin voi soveltaa nimitystä ”veden sivilisaatio” (*Civilization of Water*).⁶

Niille, jotka hallitsevat merenkulun, meri on yhdistävä eikä erottava elementti. Välimeri on sisämeri, joka erottaa Euroopan ja Afrikan. Sen piirissä kehittyi kauppasuhteita heti asutusten vakiinnuttua. Se on toisaalta niin iso alue, että merenkulun taidot kehittyivät hitaasti keskenään kilpailevien ja sotivien yhteisöjen piirissä. Rantavaltioiden poliittiset ja sotilaalliset voimasuhteet vaikuttivat ratkaisevasti tapahtumien kulkuun ekologisten ehtojen lisäksi. Esimerkiksi Venetsian vaikutuspiiri vaihteli suuresti sen tuhatvuotisen valtakauden aikana riippuen itäisen Välimeren valtakuntien voimasuhteista.

Vallan ja väkivallan verkostot ovat ekohistorian agentteja.

【3】

Itämeri on Välimeren pohjoiseurooppalainen vastine. Näiden merien piiriin syntyneillä kauppayhteyksillä ja valtapoliittisilla verkostoilla on paljon samankaltaisuuksia, joskin verkostot vakiintuivat Itämeren alueella lähes vuosituhannen verran myöhemmin kuin eteläisessä vertailukohteessa; luonnonolojen ankaruus on ajallisen viiveen ilmeinen tausta. Kun vakinainen asutus ja maanviljelys levisivät Itämeren vaikutuspiiriin, Välimerellä oli kukoistavia kaupunkivaltioita.⁷

Itämeren kaupankäynnin varhaiset vaiheet ovat hautautuneina aikoihin, joilta ei ole kirjallisia dokumentteja. Lähinnä esinelöytöjen perusteella kumminkin tiedetään, että jo 700–800-luvuilla oli muodostunut frankkien valtakunnasta bysantin ja islamin keskuksiin ulottuva kaupankäynnin ”pohjoinen kaari” (*northern arc*), joka kulki Pohjanmereltä Jyllannin niemimaan kannaksen yli Itämerelle ja edelleen suurten itäisten jokien välityksellä Mustalle merelle.⁸

Varhaisin hyvin tunnettu kaupankäynnin järjestelmä Itämerellä oli Hansa-liittoutuma, jonka pohjois-saksalaiset kaupungit alunperin muodostivat. Verkostomaiselle vuosikymmenten mittaan vakiintuneelle organisaatiolle ei voi nimetä yhtä alkukohtaa, mutta varhainen merkittävä tapahtuma

oli Lyypekin ja Visbyn välinen rauhansopimus, joka solmittiin 18.10.1161. Lyypekki oli vahvin pohjoissaksalaisista Itämeren rannikon kaupungeista ja Hansan Itämeren piirin ”pääkaupunki”. Visby oli viikinkikaudella vahvistunut mahtikaupunki keskeisellä Itämerellä. Rauhansopimus vahvisti yhtäläiset ja vastavuoroiset kauppa- ja tullioikeudet eri kaupunkien kauppiaille. Hansan verkosto laajeni jo 1200-luvulla etelämmäksi Keski-Eurooppaan, Alankomaihin ja Englantiin. Verkoston pysyviksi asemakaupungeiksi (*Kontoren*) muodostuivat etelässä Brügge ja Lontoo sekä pohjoisessa Bergen Atlannin rannikolla ja Novgorod Laatokan takana Olhavajoen varrella. Itämeren rannikolla tärkeiksi muodostuivat erityisesti Danzig, Riika ja Tallinna. Verkoston tiivistämiseksi ryhdyttiin 1300-luvun jälkipuoliskolta lähtien järjestämään jäsenkaupunkien edustajakokouksia (*Hansetage*).⁹

Merenkulku oli sidoksissa rannikkoon ennen kuin kompassi omaksuttiin käyttöön 1300-luvulla. Vakioreitti Lyypekistä pohjoiseen kulki Bornholmin kautta Ruotsin rannikkoa ja Ahvenanmaan saaristoa seuraten Suomenlahdelle; hyvissä tuuliolosuhteissa uskallettiin tähtikirkkaina öinä purjehtia Gotlannin pohjoispuolitse Itämeren poikki Riianlahdelle ja Viron rannikolle Pohjantähden mukaan suunnistaen.

Hansa sai kiittää mahtiasemastaan kauppaa käyvien kaupunkien vaurautta sekä suhteellisen itsenäistä poliittista asemaa myöhäisen keskiajan sekasorrossa. Kaupungit olivat järjestyksen saarekkeitä, joilla oli lakiin perustuvia erikoisoikeuksia; suomalaisessa taloushistoriassa käytetään termiä ”eurooppalainen kaupunkilaitos”. Kaupankäyntiä tehosti se, että merkittävien kaupunkien kauppiat lyöttäytyivät yhteen ja kokosivat saattueita, jotka kykenivät torjumaan maantie- ja merirosvojen hyökkäykset. Valtaosa kaupasta toteutui etenkin alkuvaiheessa suorana vaihtona, mitä verkoston tukemat henkilökohtaiset suhteet sekä tietojen vaihto suuresti edistivät.

Kauppiaiden keskinäinen Hansa-verkosto rappeutui vähitellen sitä mukaa kun vakiintuvat ja vahvistuvat valtiomahdit keskittyivät enenevästi omien taloudellisten etujensa puolustamiseen. Vahvistuvat valtiot eivät enää myöntäneet kaupunkien kauppahuoneille erioikeuksia kuten aikaisemmin. Hansa-liittoutumaa heikensi erityisesti 30-vuotinen sota (1618–1648), joka murensi valtakuntien rajat ylittävän kaupan verkostoa. Hansan avaamat kauppareitit ja -yhteydet kuitenkin säilyivät jokseenkin ennallaan. Hollanti, joka vakautui Alankomaiden pohjoisosaan, saavutti hallitsevan aseman Itämeren merenkulussa Hansan saksalaisten jälkeen. Sekä laivanrakennuksen taidot että kaupan rahoituksen mekanismit kuten luotto ja yhteisomistus kehittyivät. Hollantilaiset kiersivät Itämerelle Pohjanmeren kautta Jyllannin ympäri; Ruotsin Pohjanmeren kaupan keskus Göteborg syntyi hollantilaisena koloniana.¹⁰

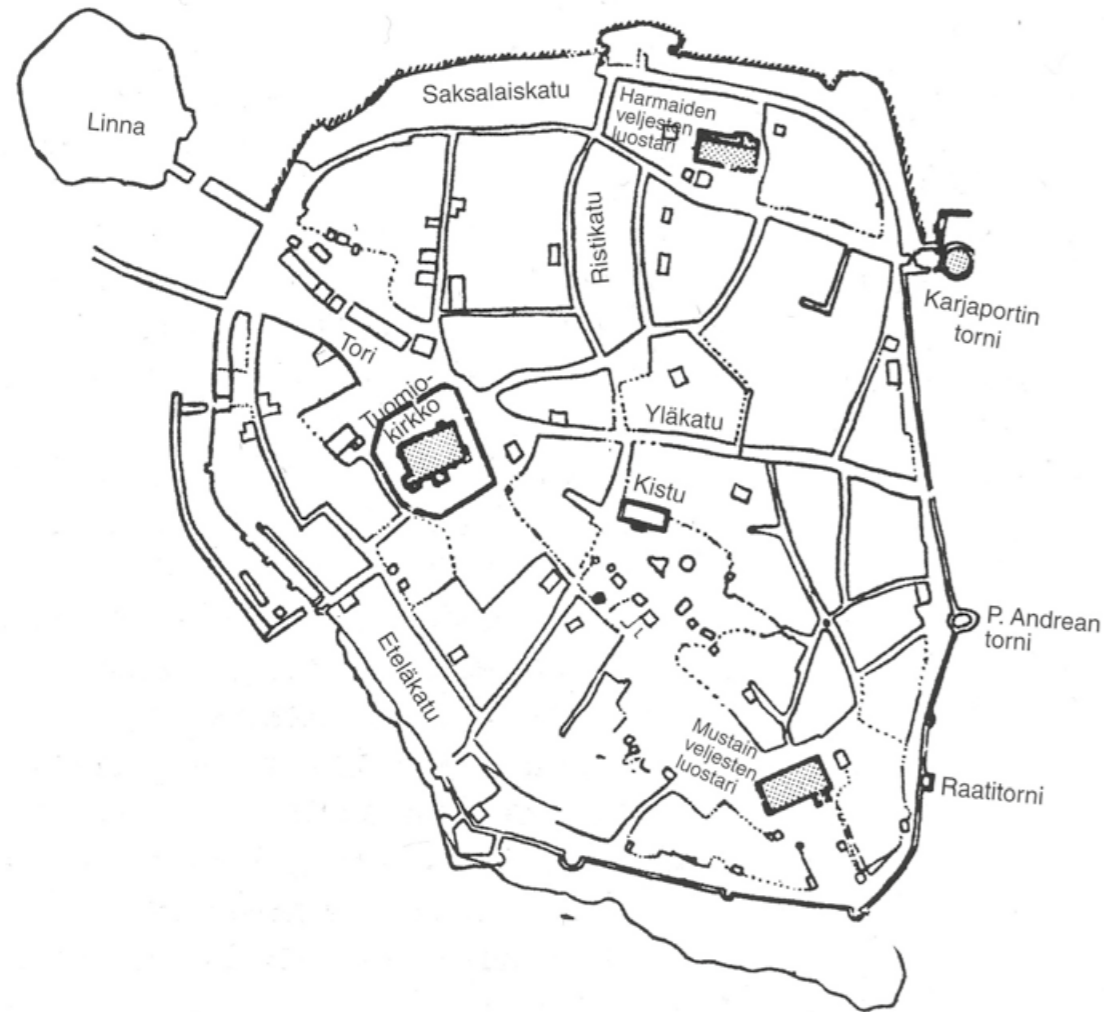
kuva ^
 Dantzig in plano : anno 1687. Peter Willer.
 Harvard Library. Harvard Map Collection.
 Wikimedia Commons public domain.

Monet Hansa-verkoston tärkeimmät kaupungit sijaitsivat jokien suistoissa. Lyypekin Trave-joki ei ole kooltaan kaksinen, mutta Lyypekin yhteys Keski-Saksaan ja Alankomaihin vahvistui, kun Traven ja Elben välinen kanava rakennettiin 1390-luvulla. Danzig (puolalaisittain Gdańsk) Vistula-joen suulla ja Riika Väinäjoen suulla olivat Itämeren itäisen sivustan tärkeitä keskuksia.

Danzig on ehkä Itämeren piirissä lähinnä Venetsiaan vertautuva pohjoinen suistokaupunki. Vistula-joen suistoon oli perustettu kaupankäynnin keskus jo 800-luvulla osaksi ”pohjoisen kaaren” verkostoa. Danzig muotoutui pysyväksi markkinakeskukseksi 1100-luvulla. Sitten se vakautui kaupan vilkastumisen myötä kaupungiksi. Poliittiset suhteet olivat sekaiset: alunperin kaupunki oli alisteinen Puolan kuningaskunnalle, mutta joutui saksalaisen ritarikunnan hallintaan 1300-luvun alusta 1450-luvulle. Danzig vapautui ritarikunnasta 13-vuotisen sodan seurauksena vuonna 1466 ja liittyi Puola-Liettuan valtakuntaan. Danzig sai laajan itsehallinnon Puola-Liettuan tärkeimpänä satamana, muun muassa se sai hallintaansa laajan maa-alueen sekä useita pienempiä kaupunkeja Vistulan suistosta. Kaupunki vahvisti linnoituksiaan ja tehosti puolustuskykyään. Taitavan diplomatian avulla se pysyi sivussa 30-vuotisesta sodasta.¹¹

”Danzigin kultakausi” on nimitys parin vuosisadan ajanjaksolle (1454-1655), jonka aikana kaupunki kasvoi ja vaurastui hallitsemalla koko Vistula-joen laajan valuma-alueen kauppaa. Valuma-alue on Pohjois-Euroopan alangolla, missä maaperä on kauttaaltaan hedelmällistä. Itämeren alueelta kuljettiin eteläisemmän Euroopan keskuksiin ”bulkkitavaraa” kuten puuta ja viljaa. Vistulan valuma-alue oli rikas resurssien lähde. Danzigissa tavara siirrettiin jokilaivoista Itämerellä selviävälle aluksille; kaupungin kauppiaille oli tähän monopoli.

Onko mielekästä rinnastaa Danzig Venetsiaan? Mittakaava on toki erilainen, sekä ajallisesti että alueellisesti: Venetsian rikkaus ja mahti olivat aivan toista luokkaa kuin Danzigin. On kuitenkin paljon yhteisiä piirteitä. Edellä luettelemistani Venetsian menestyksen tekijöistä Danzigin historiaan pätevät olennaiset erot huomioiden kohdat: [i] Veden politiikka: Vistula-joen pääuoma siirtyi 1300-luvun lopulla aiempaa pohjoisemmaksi, mihin kaupunki sopeutui linnoitustöiden ja kanavoinnin avulla; suistomaiden soita kuivattiin viljelyskelpoiseksi maaksi. [ii] Puolustus: vaurautensa turvin Danzig kykeni irroittautumaan saksalaisesta ritarikunnasta ja pysymään diplomatian avulla sotien ulkopuolella. [iii] Hallinto: Danzigin poliittinen asema oli edullinen Puola-Liettuan myöntämien erioikeuksien turvin. [iv] Kauppa: Danzig kiinnittyi menestyksellisesti Hansa-verkostoon ja säilytti hyvät kaupankäynnin yhteydet Hansa-verkoston hajaantumisen jälkeen. Myöhemmin

kuva ^

Viipurin kartta vuodelta 1550. © VirtuaaliViipuri 30.11.2006
 Saatavilla: <http://virtuaaliviipuri.tamk.fi/fi/maps> (15.4.2020).

Pohjois-Euroopan valtasuhteiden mullistuttua Danzigin erityisasema mureni 1700-luvun aikana - lopullisesti sen jälkeen kun Puola-Liettua pilkottiin olemattomiin mahtavampien naapureiden keskinäisillä sopimuksilla vuonna 1795 - mutta samankaltainen oli Napoleonin sotien seurauksena Venetsian kohtalo.

[4]

Suomessa ei ollut yhtään Hansa-verkostoon jäsenenä kuulunutta kaupunkia. Ruotsissa tärkeitä Hansa-kaupunkeja olivat Kalmar, Tukholma, Visby ja Suomenlahden eteläpuolella Liivinmaalla Tarto, Tallinna, Riika (viite 9). Saksalaisilla kauppiaille ja siis epäsuorasti Hansalla oli kuitenkin tärkeä asema Suomen keskiaikaisissa kaupan keskuksissa (Ulvila, Turku, Viipuri).

Viipuri edustaa suomalaisista kaupungeista parhaiten jokisuistojen kaupunkien kaksinaista luonnetta kaupan solmukohtana ja puolustuksen tukikohtana. Viipurinlahden pohjukasta oli muinaisina vuosisatoina Vuoksen läntisen purkuhaaran välityksellä vesistöyhteys Laatokkaan ja Saimaalle; yhteys kuivahti lopullisesti 1800-luvulla. Vesistöjen korkeuserot (nykyisin Suomenlahden vedenpinnasta Laatokalle +5 m mutta Saimaalle peräti +76 m) aiheuttivat sen, että yhteys Laatokan rannikon kauppapaikoille oli tiivis jo esihistoriallisena aikana kun sen sijaan Laatokan ja Saimaan välillä oli useita laivaliikenteen estäviä koskia. Viipurinlahden suulle kallioluodolle valmistui rajalinnoitus ruotsalaisten kolmannen ristiretken jälkeen 1290-luvulla. Viipurin kaupunki kasvoi läheiselle niemelle, jota linnoitettiin vuosisatojen mittaan. Kaupungista kehittyi vilkas ja kansainvälinen kauppa-kaupunki, mutta viljelykseen soveltuvaa jokisuistoa Viipurinlahden kallioisessa maastossa ei ole.¹²

Omalla tavallaan erityisen tärkeä suomalainen suistokaupunki on ollut Kokemäenjoen ja meren yhtymäkohtaan syntynyt kaupankäynnin keskus. Kokemäenjoki muodostui jo varhain tärkeäksi väyläksi sisämaahan, mutta maan nopea kokoaminen Pohjanlahden rannikolla esti asetelman vakautumisen. Kauppapaikkoja syntyi (osa niistä hävitäkseen) linjalla Kokemäki - Harjavalta - Ulvila - Pori. Pysyvää linnoitettua keskusta ei muodostunut. Kokemäenjoki ei myöskään ole väylä rikkaille kaupankäynnin maille samalla tavoin kuin Vistula, Väinäjoki ja Nevan-Olhavajoen reitti. Vaikka sen valuma-alueella oli kiinnostavia resursseja kuten turkiksia, Danzigin ja Riian kaltaisen keskuksen muodostumiselle ei ollut edellytyksiä.

kuva <

Yhdistelmäkartta Kokemäenjoen Senaatin 1:21.000 karttalehdistä 1907. Koosteen on laatinut Johanna Roslund.

Nykyinen suistoalue on ollut osin madaltuvaa merenlahtea, osin kosteikkoa tai niittyä ja vain silloisen Porin lähiluodoilla peltoa. Keskustan jokisatama ja Reposaaren redi olivat vielä toiminnassa mutta Mäntyluodon syväsatamaa oltiin jo perustamassa.

Valtakunnan puolustamisen kannalta Kokemäenjokea pidettiin kuitenkin tärkeänä erityisesti sen jälkeä, kun Ruotsi oli menettänyt Itämeren takaiset valloituksensa Liivinmaalla ja Pommerissa. Joen yhdistämiseksi Sisä-Suomen järviin kanavien avulla tehtiin lukuisia suunnitelmia, joita Sami Louekari kuvaa väitöskirjassaan.¹³ Näistä tehtiin jopa useaan otteeseen päätöksiä, mutta ne jäivät toteuttamatta. Tärkeimpiä jokilaaksoon kohdistuneita toimia olivat koskien perkaaminen, kosteikkojen kuivatus ja järvien laskut; nämäkin valtiollista suunnittelua ja rahoitusta vaativia toimia.

Itäisessä Sisä-Suomessa laadittiin myös 1700-luvulla laajamittaisia kanavasunnitelmia, joita Eino Puramo kuvaa väitöskirjassaan. Nykypäivän katsannosta suuri osa niistä vaikuttaa epärealistiselta haaveilulta. Henrik Gabriel Porthan osallistui useiden muiden virkamiesten kanssa aktiivisesti keskusteluihin ja seurasi myös kansainvälistä vilkasta keskustelua vesiliikenteestä esimerkiksi Englannissa. Koskia perattiin, kosteikkoja kuivattiin ja järviä laskettiin – mutta kuten mainiossa *Oma Maa* -teoksessa kuvataan, hyvin usein seuraukset olivat aivan toiset kuin etukäteen oli kuviteltu. Suurimittaisista kanavasunnitelmista toteutui lopulta Saimaan kanava, joka yhdistää Saimaan vesistöalueen Viipurinlahdelle ja Suomenlahden meriliikenteeseen. Se valmistui 1800-luvun puolivälissä; vedenpintojen korkeuseron vaatimat sulut osattiin jo tuolloin rakentaa.¹⁴

【5】

Mitä voimme päätellä suistokaupunkien ekohistoriallisesta merkityksestä? Ne ovat olleet välittäjiä – solmuja yhteyksien verkostossa, joilla itsessään ei ole ollut ekologista merkitystä kuin paikallisesti lähiympäristössään. Tosin satamakaupunkeihin on muodostunut ekologisesti eksoottisia jäänteitä kuten purjelaivojen painolastin mukana levinneet kasvit.¹⁵

Suistokaupunkien epäsuorat vaikutukset ovat olleet sitäkin suurempia. Niiden taustana on merenkulun ja esimerkiksi valaanpyynnin valtava kasvu myöhäiskeskiajalta lähtien. Laivat eivät itsessään muuta merten ekologiaa, mutta merenkulku on tuottanut ”oheisvahinkoina” (*collateral damage*) lajiston sukupuuttoja. Pohjois-Atlantin paraatiesimerkki on siivetön ruokki – aikanaan runsas kolonioissa pesivä merilintu, jota oli helppo pyydystää; se hävitettiin sukupuuttoon 1800-luvun puolivälissä.

Merkittäviä ja laajoihin alueisiin kohdistuneita luonnonolojen muutoksia aiheuttivat kauppasuhteet, joiden sisältönä olivat elollisen luonnon tuotteet kuten turkikset, riista (metsistä tai vesistöistä), vilja sekä puun tuotteet eri muodoissaan. Vaikutukset ovat välittyneet kaupan keskusten takamaille – eli jokiyhteyksien välityksellä kauas sisämaahan.

Vistula-joen yläjuoksulla Danzigin välittämä kauppa kärjisti maanviljelyksen sosiaalisia ristiriitoja, muun muassa maaorjuuden muotoja; tosin kaupan vaikutus maaorjuuteen on Norman Daviesin (2005) mukaan kiistanalainen kysymys.

Pohjoisempana Itämeren alueella kaupan piiriin vedettiin etupäässä metsän tuotteita – varhemmin turkiksia, myöhemmin kaskiviljelyn viljaa sekä tervaa ja puutavaraa. Murrokset metsien käytössä antavat perusteet erottaa toisistaan ekohistoriallisia kausia. Olennaisia murroksia olivat siirtymät kaskitaloudesta tervanpolttoon ja sitten sahatavaran ja selluloosan tuotantoon. Maan syrjäisissä osissa kuten Kainuussa tervanpoltto yleistyi vasta 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, Oulun kauppaporvareiden välittämänä.¹⁶

Jokisuistojen kaupungit ovat olleet solmukohtia sisämaan ja merten takaisen maiden (markkinoiden) välillä. Mitä tapahtuu seuraavaksi? Uskaltaudun esittämään kolme olettamusta:

[i] Suuret ja turvallisesti liikennöitävät joet kuten Rein, Elbe, Vistula ja Neva varmaan säilyvät tärkeinä, mutta pienemmät kuten Trave-joki tai Kokemäenjoki menettävät asemansa liikenneväylinä.

[ii] Tärkeitä satamia syntyy paikkoihin, missä turvalliset laivaväylät kohtaavat hyvät maaliikenteen yhteydet.

[iii] Kuivan maan ja vesiväylien monimuotoiset yhteydet muodostuvat entistä tärkeämmiksi virkistykseen ja kulttuurin tukikohdiksi; Pori on tässä suhteessa menestynyt. Yleisesti: kosteikot ovat arvokkaita luontokohteita, ja vanhat rakenteet kuten Saimaan kanava ovat kulttuurisia muistomerkkejä, ja niin edelleen.

Luonnon ja ihmisen vuorovaikutusta Kokemäenjoella Nakkilassa

1.2 > Kari Ylikoski

Ympäristöasiantuntija, Nakkilan kunta

Kokemäenjokilaakson asukkaat ovat vuosituhansien ajan sopeuttaneet toimintansa joen antamiin mahdollisuuksiin ja vastuksiin. Se on jättänyt jälkensä jokilaakson luontoon, maisemaan ja kulttuuriin. Näitä kulttuurihistorian ja luonnonolosuhteiden kerrostumia me nykyisin tarkastelemme eri näkökulmista, annamme niille merkityksiä ja arvotamme kulloistenkin tarpeidemme mukaisesti. Esimerkiksi Nakkilan yleiskaavassa lähes kaikki Kokemäenjoen ranta-alueet on merkitty arvokkaiksi luontoalueiksi. Kokemäenjokeen liittyviä alueita on myös nimetty valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi.

Joen synty Nakkilaan

Runsaat neljä tuhatta vuotta sitten Kokemäenjoki purki vetensä Lammaisten lahden kohdalta avautuvaan, nykyisen Nakkilan kunnan alueella sijainneeseen matalaan merenlahteen. Merenlahteen sedimentoitui Kokemäenjoen mukanaan kuljettamaa hienojakoista maa-ainesta. Maan nousemisen myötä merenlahti kuivui ja lahden pohjaan sedimentoitunut maa-aines soveltui mainiosti viljelyyn. Se on raivattu Nakkilan nykyisiksi laajoiksi peltovainioiksi. Viljelyaukeiden läpi virtailee syvällä uomassaan kunnan halki kulkeva Kokemäenjoki.

Arantilankosken yläpuolella sijaitseva Penttala on ollut merkittävä rautakautinen kauppapaikka ajanlaskumme alun jälkeisinä vuosisatoina. Kokemäenjoki muuttui silloin Arantilankosken alapuolelta aluksi merenlahdeksi ja myöhemmin suistoalueeksi.

Rautakaudella asuttujen vesistöjen varrelle Suomeen on kauppalaivojen mukana kulkeutunut kasveja Itämeren piiristä ja etelämpääkin Euroopasta. Kokemäenjoella näitä kasveja ovat esimerkiksi vesinenätti ja rantalitukka. Harvinaisen rantalitukan merkittävin esiintymä Suomessa onkin juuri Nakkilassa Arantilankoskella.

Meikäläisen keskiajan alussa, noin vuosina 1100–1200, väestö lisääntyi merkittävästi nykyisen Suomen alueella. Kokemäenjoen varressakin asutus valtasi koko Kokemäen pitäjän alueen aina nykyisen Ulvilan kaupungin alueelle saakka, jossa tuolloin sijaitsi jokisuisto. Vuorostaan Ulvilaan muodostui tärkeä kauppapaikka.

Ensimmäiset kylät syntyivät nykyisten Nakkilan ja Ulvilan kuntien alueelle keskiajan ensimmäisinä vuosisatoina. Ne irtautuivat Kokemäestä Ulvila-nimisenä pitäjänä 1340-luvulla. Kokemäen ja Ulvilan pitäjien raja tuli Lammaistenkoskelle, jota silloin kutsuttiin Kallion virraksi.

Joen käyttömuodoista Nakkilan seudulla on asiakirjatietoja 1300-luvun puolivälistä lähtien. Ne ovat pääosin oikeudenkäyntipöytäkirjoja ja koskevat kalastusriitoja. Kartalta voimme nähdä yhden Turun maaomikeuden tekemän ratkaisun 1400-luvun puolivälin kalastuskiistassa.

Kokemäkiläiset väittivät ulvilalaisten ottaneen heiltä kalastusoikeuden Kallion virrassa Lammaisissa. Kiistan ratkaisussa pantiin riita halki: Ulvilan ja Kokemäen raja (nykyinen Nakkilan kunnan ja Harjavallan kaupungin raja) pantiin kulkemaan vajaan neljän kilometrin matka pitkin Kallion virtaa (Lammaistenkoskea), Lammaistenlahtea ja jokea siten, että eteläpuoli kuului Ulvilan pitäjään (nykyisin Nakkilan aluetta) ja pohjoispuoli Kokemäen pitäjään (nykyisin Harjavallan aluetta).

Kalastus

Joen koskipaikoissa on jo rautakaudella harjoitettu lohen ja siian pyyntiä. Koskikalastusta oletetaan harjoitetun pääasiassa passiivisilla pyyntivälineillä, kuten patorakenteilla ja merroilla. Nakkilan kunnan 12 km pitkällä jokialueella Kokemäenjoessa oli 1800-luvun puolivälissä tehdyssä valtion kalastuspaikkakartoituksessa yhdeksän kalastuspatoa eli toerakennelmaa. Kalastuspato koostui rannalta jokeen kohtisuorasti rakennetuista pukkijonoista. Pukit kiinnitettiin toisiinsa ja selkähuihin puunauloilla. Tokeet rakennettiin ja purettiin vuosittain, mikä vaati suuren määrän puutavaraa ja työtunteja.

Nahkiaisten toekalastus on ollut merkittävä elinkeino Ruskilan kylässä ainakin 1500-luvulta lähtien. Ruskilan tokeet sijaitsivat heti kosken yläpuolella joen etelärannalla. Ruskilan toekalastuksen arvosta kertoo seuraava tarina. Ruskilankosken nahkiaistokeet kuuluivat kylän neljälle talolle. Runsaat sata vuotta sitten yksi noista taloista, Hyppinki tuli kunnan omistukseen. Hyppingin tilan maille rakennettiin Nakkilan vanhainkoti ja kunta antoi vuokralle kalastusoikeuden Hyppingin tokeilla. Kalastuksen vuotuisella vuokratuotolla saatiin palkattua yksi sairaanhoitaja kunnan vanhainkotiin.

kuva ^

Ruskilan tokeet 1937. H. Seppänen, Satakunnan museo.

Ruhaden nuotta-apajalla on pyydystetty lohta ja siikaa 1900-luvun puoliväliin saakka. Apaja on muodostettu jo 1700-luvun lopulla. Ruhaden nuotan kalastusoikeus vuokrattiin Anolan kartanolta. Vuokra maksettiin sovittulla määrällä kalastettuja siikojä. Nuotat kunnostettiin talvella ja nuottaaminen aloitettiin toukokuussa. Nimismies merkitsi nuotanketopaikan jokeen kolmella paalulla. Nuotan koko pituus oli noin 90 metriä. Nuotan toista päätä piti maamies paikallaan vyötärölleen sidotun köyden avulla ja nuotan toisen pään souti venemies vastarannan kautta kiertäen maamiehen luokse. Kierroksen jälkeen molemmat vetivät nuotan ylös yhteisvoimin. Nuotatut kalat vietiin myyntiin Poriin. Ruhaden rannalla oli varsinkin sunnuntaisin paljon yleisöä katselemassa nuottaamista. Aika-ajoin pidettiin rannan yleisölle "kalapaaleja". Silloin keitettiin runsaasti kalasoppaa, lohia paistettiin ja pantiin kraaviksi.

Kalastuksen lisäksi joki oli tärkeä kulku- ja kuljetusväylä, jokilaivat kulkivat vielä 1800-luvun lopulla Reposaaresta aina Lammaisten kylään saakka. Keskiäajalla jokea pitkin tehtiin suurempia kuljetuksia hevosvetoisilla veneillä, mikä vaati rantapolkujen pitämistä avoimena.

Kulkeminen joella ja ylempänä jokivarressa asuvien kalastus olisi ollut mahdotonta, jos jokisuun asukkailla olisi ollut oikeus sulkea joki pyydyksillään. Sen vuoksi jo keskiäajalta lähtien määrättiin, että kolmas osa virran leveydestä, sen syvimmän paikan kohdalla, piti jättää avoimeksi kuninkaanväyläksi eli kruununjuovaksi. Näin kala saattoi jatkaa nousuaan ja jokiliikenne kulkea.

Tukin uitto

Tukkien uitto Kokemäenjoessa vilkastui voimakkaasti 1800-luvun puolivälin jälkeen, kun Poriin perustettiin lukuisia höyrysahoja. Kokemäenjoen laaja valuma-alue takasi Porin sahoille niiden tarvitsemat valtavat tukkiressurit joen latvavesiltä saakka.

Joen monet vuolaat kosket vaikeuttivat uittoa, minkä vuoksi koskien yhteyteen oli rakennettava sulkulaitteita ja ohjauspuomituksia. Uitto ja sen vaatimat rakenteet häiritsevät merkittävästi jokikalastusta ja jokiliikennettä. Syntyi vuosikymmenten riita, kun uiton ja kalastuksen harjoittajat kirjelmöivät kilpaa kuvernöörille ja senaattiin saadakseen kumpikin oikeutta toimillensa.

Jokikalastus hävisi tämän kädenväänön 1910-luvulla, kun uittoyhtiö hankki hallintaansa kaikki merkittävimmät kalastuspaikat. Nämä se joko vuokrasi eteenpäin omilla ehdoillaan tai hävitti tyystin.

kuva ^

Tukkilauttoja vesivoimalaitoksella ja Lammaistenlahdella. Sven Raita s. a., Satakunnan museo.

kuva ^

Lammaisten voimalaitos. Sven Raita s. a., Satakunnan museo.

Tukkisumat nostivat tulvia rantaniityille ja tukkien ryske karkotti kaloja vanhoilta kutupaikoilta. Tukeista irtoavaa kuoriainesta sedimentoitui joen pohjalle, mikä muutti pohjaeläimistöä, kasvillisuutta ja kalojen kutupaikkoja.

Arantilankoskea perattiin uittoa varten vielä 1960-luvun alussa. Kokemäenjoen yhteisuito päättyi 1967 ja sitä säädellyt uittosäntö purettiin vasta 1990-luvun alussa. Arantilankosken uudelleenmuotoilu tämän vuosituhannen alussa liittyi tähän uittosäännön purkuun eräänlaisena koskikunnostuskohteena. Tuossa kunnostuksessa kuunneltiin tarkasti myös vapakalastajien mielipiteitä.

Vesivoima

Joki on synnyttänyt monenlaista tuotantotoimintaa tarjoamalla runsaasti virtaavaa vettä teollisuuden voiman lähteeksi ja tuotantoprosesseihin. Vesimyllyillä voitiin jauhaa peltojen antimet jauhoksi ja sahata tukit laudoiksi. Kokemäenjoen suuret voimat: virtaus, hydepadot, tulvat ja jäiden lähtö tekivät kuitenkin myllyjen sijoittamisen pääuomaan hankalaksi. Sen vuoksi merkittävä osa vesimyllyistä rakennettiin joen sivu-uomiin.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen käynnistyi Suomessa suuri määrä hankkeita vesivoiman hyödyntämiseksi sähköntuotannossa. Näin syntyi kiinnostus myös Kokemäenjoen alajuoksun vesivoimaan. Huittisten ja Nakkilan välinen koskisarja, jonka pudotuskorkeus oli 40 metriä, haluttiin valjastaa sähköntuotantoon.

Vesivoiman rakentamisesta alkoivat kilpailla Turun seudun teollisuuslaitosten yhteenliittymä sekä Porin kaupungin ja Porin seudun teollisuuslaitosten yhteenliittymä. Nämä kilpailevat etupiirit ostivat kilvan rantaoikeuksia jokivarren isänniltä. Saattoipa käydä niinkin, että illalla toiselle etupiirille neuvoteltu kauppa siepattiin seuraavana aamuna kilpailijalle lupaamalla paremmat kauppaehdot. Tämä kilpajuoksu oli nokkelaa ja tehokasta. Kaikki ostettavissa olevat koskioikeudet oli ostettu parissa kuukaudessa vuoden 1917 alussa. Kesällä 1917 oli kilpailijoiden istuttava neuvottelupöytänsä ja sovittava omistamiensa koskiosuuksien vaihdoista siten, että niistä muodostui yhtenäisiä ryhmiä Kokemäen Kolsin ja Lammaistenkosken vesivoimalaitoksen tarpeisiin.

Näiden vesivoimalaitosten suunnittelu oli jo hyvässä vauhdissa, kun homma tyssäsi 1920-luvun lopulla alkaneeseen suureen lamaan. Lammaisten voimalaitosta koskeva rakennuslupa-anomus

jätettiin Turun- ja Porin läänin maaherralle vasta huhtikuussa vuonna 1937. Maaherran päätös annettiin saman vuoden lopussa ja siinä arvioitiin vesivoiman rakentamisesta koituvat vahingot ja määrättiin korvaukset näistä vahingoista. Termiä ”joen virkistysarvo” ei tuon aikaisissa korvausperusteissa häävisti tunnistettu. Lammaisten voimalaitos otettiin käyttöön loppuvuodesta 1939.

Maaherran päätös vesivoimalaitoksesta ei määrännyt minkäänlaista minimivirtaamaa voimalaitospadon juoksutukselle. Myöhemmin tällä seikalla oli kiinnostava vaikutus Nakkilan jokialueella, kun 1970-luvun myötä vesivoimaa alettiin käyttää säätövoimana. Sen johdosta vuorokautinen lyhyt-aikaissäätely aiheuttaa joessa voimalaitoksen ja Arantilankosken välillä jopa kahden metrin vaihtelun veden pinnan korkeuteen. Tämä luonnollisesti vaikuttaa merkittävästi joen muuhun käyttöön kunnan alueella. Nakkilan kosket tasaavat tuota vuorokautista vedenpinnan korkeuden vaihtelua siten, että se on Ulvilan kaupungin alueella jo paljon pienempi.

Voimalaitoksen pato katkaisi kalan nousun joessa. Nykyisin vesivoimayhtiö maksaa tämän kalan nousuhaitan vuoksi kalatalousmaksua, joka viime vuosina on ollut 93 000 euroa vuodessa. Tällä rahalla tutkitaan joen kalastoa ja istutetaan jokeen kaloja, esimerkiksi lohta, meritaimenta, siikaa ja kuhaa.

Joen ylitys

Nakkilassa on 1900-luvun alkupuolella ollut useampiakin paikkoja, joissa ”ylittekuljettajat” ovat veneillä kuljettaneet ihmisiä joen yli. Näitä paikkoja on ollut ainakin Ruhadessa, Pakkalassa ja Kukonharjassa. Nakkilan seudun ensimmäistä pysyvää joen ylittävää kulkuyhteyttä toivottiin rakennettavaksi Arantilankoskelle. Kirkkoherra Antti Perheentupa otti vuonna 1936 hoitaakseen tämän jo pitkään vireillä olleen silta-asian.

Hanketta vauhditti Anolan kartanonisännän Waldemar von Frenckellin suuri testamenttilahjoitus. Sillan rakennustoimikunta osti valtiolta Tammerkosken käytöstä poistetun teräsrakenteisen rautatie-sillan, joka vihittiin käyttöönsä heinäkuun 17. päivä 1938 ja palveli Kokemäenjokea ylittävää liikennettä 1980-luvun lopulle saakka. Runsasta vuotta Arantilan sillan vihkiäisten jälkeen Lammaisten vesivoimalaitoksen pato muodosti Nakkilaan uuden joenylityspaikan.

kuva ^

Arantilan sillan vihkiäiset 1938. Satakunnan Kuva, Satakunnan museo.

Murheitakin on ollut

Lammaistenkosken alapuolisella jokiosuudella on jo 1920-luvulta lähtien havaittu kalakuolemia, jotka todennäköisesti aiheutuivat teollisuuden myrkyllisistä päästöistä. Jokiveden laatu on kuitenkin parantunut erittäin paljon vesiensuojelutoimenpiteillä, joita Suomessa alettiin tehdä 1970-luvulta lähtien. Ratkaiseva jokiveden laadun parannus ajoittui vuoteen 1985, kun kaksi yläpuolisen vesistön sellutehdasta lopettivat toimintansa. Sen jälkeen ”arvokalat” alkoivat taas voimallisesti nousta jokeen Lammaisten padolle saakka.

Vesiensuojelutoimien vuoksi Kokemäenjoen happea kuluttava kuormitus ja fosforikuormitus ovat molemmat vähentyneet yli 90%, typpikuormitus on vähentynyt noin 30%, raskasmetallikuorma on pienentynyt merkittävästi ja elohopeaongelma tyystin hävinnyt. Jokiveden puhdistumisesta huolimatta vanhat teollisuuden synnit sadan vuoden ajalta ovat edelleen hautautuneena joen pohjan sedimenttiin. Tämän vuoksi ravintoketjun yläpäässä olevista, iäkkäissä kuhissa ja hauissa voidaan yhä mitata merkittävästi kohonneita elohopeapitoisuuksia.

Nykyisin merkittävä jokiveden laatua heikentävä asia on peltoviljelystä ja viemäriverkon ulkopuolisten kiinteistöjen jätevesistä tuleva hajakuormitus. Viheliäisiä ongelmia joelle aiheuttavat myös ajoittain teollisuudessa sattuvat isot onnettomuudet.

Monien merkitysten joki

Kokemäenjoella on eri aikakausina ollut lukuisia eri merkityksiä jokialueen asukkaille. Joella on nyt ja tulevaisuudessa monia käyttömuotoja, jotka saavat erilaisia painotuksia, kun useat intressitahot käyvät keskusteluja Kokemäenjoesta. Jokialueen tulevaa kehitystä suunniteltaessa on tärkeä pitää esillä kulttuurin historiallisia kerrostumia ja monipuolisia luontoarvoja. Se tarjoaa hyvän pohjan kotiseutuidentiteetin syntymiselle ja alueen yhteisöllisille ponnistuksille.

Kokemäenjokilaakso alueiden käytön suunnitteluhistorian keskiössä

1.3 > Susanna Roslöf Maakunta-arkkitehti ja
Anne Savola Ympäristöasiantuntija

Talvisodan päättymisen jälkeen Porin kauppakamarin puheenjohtaja, A. Ahlström Osakeyhtiön pääjohtaja Henry Gullichsen, oli kiinnostunut yhtiön talousalueeseen kuuluvan Kokemäenjokilaakson kehittämistä. Hänen tavoitteenansa oli edesauttaa koko alueen taloudellista elvyttämistä ja eri teollisuuslaitosten synergiaedun saavuttamista. Gullichsenin näkemyksen mukaan oli ratkaistava, miten sodassa luovutettujen alueiden teollisuus- ja tuotantoalueet voisivat sijoittua Kokemäenjokilaakson alueelle. Talousalue oli kehittymässä umpimähkäisesti satunnaisten ja paikallisten aloitteiden pohjalta. Tarvittiin yhtenäistä suunnitelmaa koko Kokemäenjokilaakson asutusalueelle. Henry Gullichsenin laatimaa aloitetta jokivarsikuntien yhteisen maankäytön suunnitteluprosessin käynnistämistä käsiteltiin Porin kauppakamarin kokouksessa 14.10.1940. Kuntien myönteisen vastaanoton myötä organisoitiin Kokemäenjokilaaksoa koskevan suunnittelutyön käynnistäminen ja muodostettiin kuntien ja kaupunkien edustajista keskusneuvosto, joka toimi suunnittelutyön hyväksyjänä.

Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelman laadinta arkkitehti Alvar Aallon johdolla käynnisti suomalaisen aluesuunnittelun ja toimi suunnannäyttäjänä vapaaehtoiselle alueelliselle organisoitumiselle, kuntien ja eri osapuolten osallistumiselle ja alueellisten suunnitelmien laatimiselle. Virallisesti seutukaavoitus käynnistyi Suomessa, kun rakennuslaki säädettiin vuonna 1958.¹

Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma yhteensovitti intressejä

Kokemäenjokilaakso nähtiin monipuolisena ja yhtenäisenä maantieteellisenä alueena, jota voitiin suunnitella selkeänä omana kokonaisuutena. Kokemäenjoen aluesuunnitelman lähtökohtana oli suunnitella alueen liikenteen vaatimuksia, teollisen elämän tarpeita ja maanviljelyksen kehittämistä niin, että eri tavoitteet olivat yhteensovitettavissa. Vastaavanlaisista suunnitelmista löytyi esimerkkejä Göteborgista ja Tukholmasta. Suomessa ilmiöksi oli noussut teollisen elämän ja maaseudun sulautuminen. Kokemäenjokilaakson katsottiin olevan yksi esimerkki kaupunkien ja maaseudun yhteensulautumisen alueesta, jolle oli syntymässä aivan uusi laaja yhdyskuntaporras.²

kuva <

Kokemäenjokilaakson aluealuesuunnitelma. Alvar Aalto, 1943/1987, Näköispainos. Satakuntaliitto.

kuva ^

Ote Satakunnan runkokaavasta Kokemäenjokilaaksoa käsittelevästä osasta 1969. Satakuntaliitto.

Seutukaavoituksen aikakausi

Vapaaehtoinen aluesuunnittelun välivaihe päättyi Satakunnassa vuonna 1967 sisäasiainministeriön antamaan Satakunnan seutukaavamääräykseen. Määräyksen myötä Satakunnan seutukaavaliitto ryhtyi valmistelemaan Satakunnan runkokaavaa 2000. Runkokaavan valmistelu sisälsi työmuotojen kokeilua, yhteistyön ja päätöksenteon harjoittelua kuntien kanssa sekä erilaisten selvitysten laadintaa. Runkokaavassa suunniteltiin Satakunnan toiminnallinen rakenne käsittäen alueen palveluverkon sekä alue- ja yhdyskuntarakenteen kehityssuunnat. Runkokaavan tarkoituksena oli luoda perusta varsinaiselle seutukaavan laatimistyölle. Runkokaava valmistui vuonna 1969.

Rakennuslain mukaisesti seutukaavat käsittivät tarpeellisiin tutkimuksiin ja selvityksiin perustuvan yleispiirteisen suunnitelman alueiden käytöstä. Satakunnan seutukaavassa 1 käsiteltiin uhanalaisimpia virkistys- ja suojelualueita (ns. SUVI-kaava). Satakunnan seutukaava 1 oli ensimmäinen uusien seutukaavamerkintöjen mukainen seutukaava Suomessa. Sisäasiainministeriö vahvisti seutukaavan vuonna 1975 ja kaava sai lainvoiman vuonna 1977.

▲ Nykyinen, Porissa sijaitseva Kokemäenjoen suistoalue on Pohjoismaiden laajin jokisuisto. Maankohoamisen ja joen tuoman aineksen myötä suisto sekä kasvillisuusyhdyksunnat ja vesilinnut siirtyvät vähitellen jokisuulta mereen päin. Kuva Anne Savola 2019.

▲ Lokakuinen näkymä Huittisissa sijaitsevalta Ripovuorelta valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle. Kuva Anne Savola 2019.

Satakunnan seutukaavassa 2 käsiteltiin laajasti eri alueiden käytön muotoja kuten taajama-alueita, maa- ja metsätalousalueita, yhteysverkkoja ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviä alueita. Ympäristöministeriö vahvisti Satakunnan seutukaavan 2 vuonna 1985. Satakunnan seutukaavat 1 ja 2 loivat mallin kaavajärjestelmän toimivuudelle, kun seutukaavoissa esitetyt tavoitteet alettiin ottaa huomioon viranomaisten ja kuntien suunnitelmissa ja päätöksenteossa 1980-luvun puolivälissä.

Alueidenkäytön suunnittelu Satakunnassa jatkui 1980-luvulla Satakunnan seutukaavalla 3, jossa pääpaino oli maa-ainesten oton suunnittelussa sekä harju- ja kalliomaisemien suojelussa, teknisen huollon alueissa sekä merialueen veneväylien ja venesatamien suunnittelussa. Ympäristöministeriö vahvisti Satakunnan seutukaavan 3 vuonna 1989.

Satakunnan seutukaava 4 käsitti seutukaavan muutoksen Porin kaupungissa ja Noormarkun kunnassa koskien valtatie 8 linjausta. Ympäristöministeriö vahvisti kaavan vuonna 1993.

Satakunnan seutukaavassa 5 käsiteltiin kaikki alueidenkäyttömuodot ja yhdistettiin aiemmin laaditut seutukaavat yhdeksi kokonaisuudeksi. Kaavan laadinta käynnistettiin vuonna 1992 ja ympäristöministeriö vahvisti kaavan vuonna 1999. Lainvoiman Satakunnan seutukaava 5 sai vuonna 2001.³

Seutukaavat jäävät historiaan

Nykyinen maankäyttö- ja rakennuslaki tuli voimaan 2000-luvun alussa. Maankäyttö- ja rakennuslaissa selkeytettiin kunkin kaavataso tehtävää ja asemaa alueiden käytön suunnittelujärjestelmässä. Lain mukaan maakuntakaavassa esitetään alueiden käytön ja yhdyskuntarakenteen periaatteet ja osoitetaan maakunnan kehittämisen kannalta tarpeellisia alueita. Lisäksi maakuntakaavan tulee edistää valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttamista ja sovittaa ne yhteen alueiden käyttöä koskevien maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa. Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa korostuvat hyvän elinympäristön sekä ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän kehityksen vaatimukset. Satakunnassa käynnistettiin ensimmäisen maakuntakaavan laatimistyö vuonna 2003. Kaava sisälsi kaikki maankäyttömuodot ja aiempiin seutukaavoihin verrattuna kaavaa laadittiin yleispiirteisemmin. Satakunnan seutukaava 5 laadittiin mittakaavassa 1:50 000 ja Satakunnan maakuntakaava mittakaavassa 1:100 000. Satakunnan maakuntakaava vahvistettiin ympäristöministeriössä vuonna 2011 ja kaava sai lainvoiman vuonna 2013. Seuraavat maakuntakaavat Satakunnassa ovat olleet vaihemaakuntakaavoja, joissa on keskitytty vain tiettyihin alueiden käytön muotoihin. Satakunnan vaihemaakuntakaava 1, jossa käsiteltiin maakunnallisesti merkittäviä tuulivoimatuotannon alueita ja niihin liittyvää teknistä huoltoa vahvistettiin ympäristöministeriössä vuonna 2013 ja kaava sai lainvoiman 2016. Satakunnan vaihemaakuntakaavassa 2 käsiteltiin turvetuotannon alueita, aurinkoenergian tuotantoa, terminaalitoimintojen alueita, kaupan palveluverkkoa, kulttuuriympäristöjä ja maisema-alueita. Satakunnan vaihemaakuntakaava 2 hyväksyttiin Satakuntaliiton maakuntavaltuustossa vuonna 2019 ja kaava sai lainvoiman samana vuonna.

KAAVAN NIMI	HYVÄKSYMIS-/VAHVISTUMISVUOSI	KESKEINEN SISÄLTÖ
Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma	Pääkomitea hyväksyi v. 1942	Kehitysvisionia sekä yhdyskuntien ja liikennejärjestelmien suunnittelustrategioita Kokemäenjokilaaksossa
Satakunnan runkokaava 2000	Satakunnan seutukaavaliitto hyväksyi v. 1969	Seudun toiminnallinen rakenne (luonto, yhteiskuntamuodostus, elinkeinotoiminnat, virkistys- ja vapaa-ajanvietto, hallinto, kunnallistekniikka, kulkulaitos)
Satakunnan seutukaava 1, suojelu- ja virkistysaluekaava (SUVI-kaava)	Sisäasianministeriö vahvisti v. 1975	Maakunnan tärkeimmät ja uhanalaisimmat virkistys- ja suojelualueet
Satakunnan seutukaava 2, taajamakaava	Ympäristöministeriö vahvisti v. 1985	Taajama-, maa- ja metsätalousalueet ja yhteysverkot sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävät alueet
Satakunnan seutukaava 3, maa-aineskaava	Ympäristöministeriö vahvisti v. 1989	Maa-ainesten ottoalueet, arvokkaat harju- ja kallioalueet, pohjavesialueet, kunnallistekniset verkot sekä merialueen veneväylät ja satamat
Satakunnan seutukaava 4, Hyvelä - Söörmarkku	Ympäristöministeriö vahvisti v. 1993	Valtatien 8 linjaus välillä Hyvelä - Söörmarkku
Satakunnan seutukaava 5, kokonaiskaava	Ympäristöministeriö vahvisti v. 1999, KHO v. 2001	Ajantasaistettiin sekä sovitettiin yhteen seutukaavat 1-4 maakunnan ensimmäiseksi kokonaiseutukaavaksi

Satakunnan maakuntakaava	Ympäristöministeriö vahvisti v. 2011, KHO v. 2013	Satakunnan ensimmäinen kokonaismaakuntakaava
Satakunnan vaihemaakuntakaava 1	Ympäristöministeriö vahvisti v.2014, KHO v.2016	Satakunnan vaihemaakuntakaavassa 1 käsiteltiin manneralueelle sijoittuvia tuulivoimaloiden alueita
Satakunnan vaihemaakuntakaava 2	Satakuntaliiton maakuntavaltuusto hyväksyi v. 2019	Satakunnan vaihemaakuntakaavassa 2 käsiteltiin energian tuotantoa ja päivitettiin kokonaiskaavan kaupan ja kulttuuriympäristöjen teemat

taulukko ^

Alueiden käytön suunnittelu on maakuntatasolla edennyt Satakunnassa vaiheittain. (SM=sisäasianministeriö, YM=ympäristöministeriö, KHO=korkein hallinto-oikeus)

Viljelyalueet ja maisemat seudullisissa suunnitelmissa

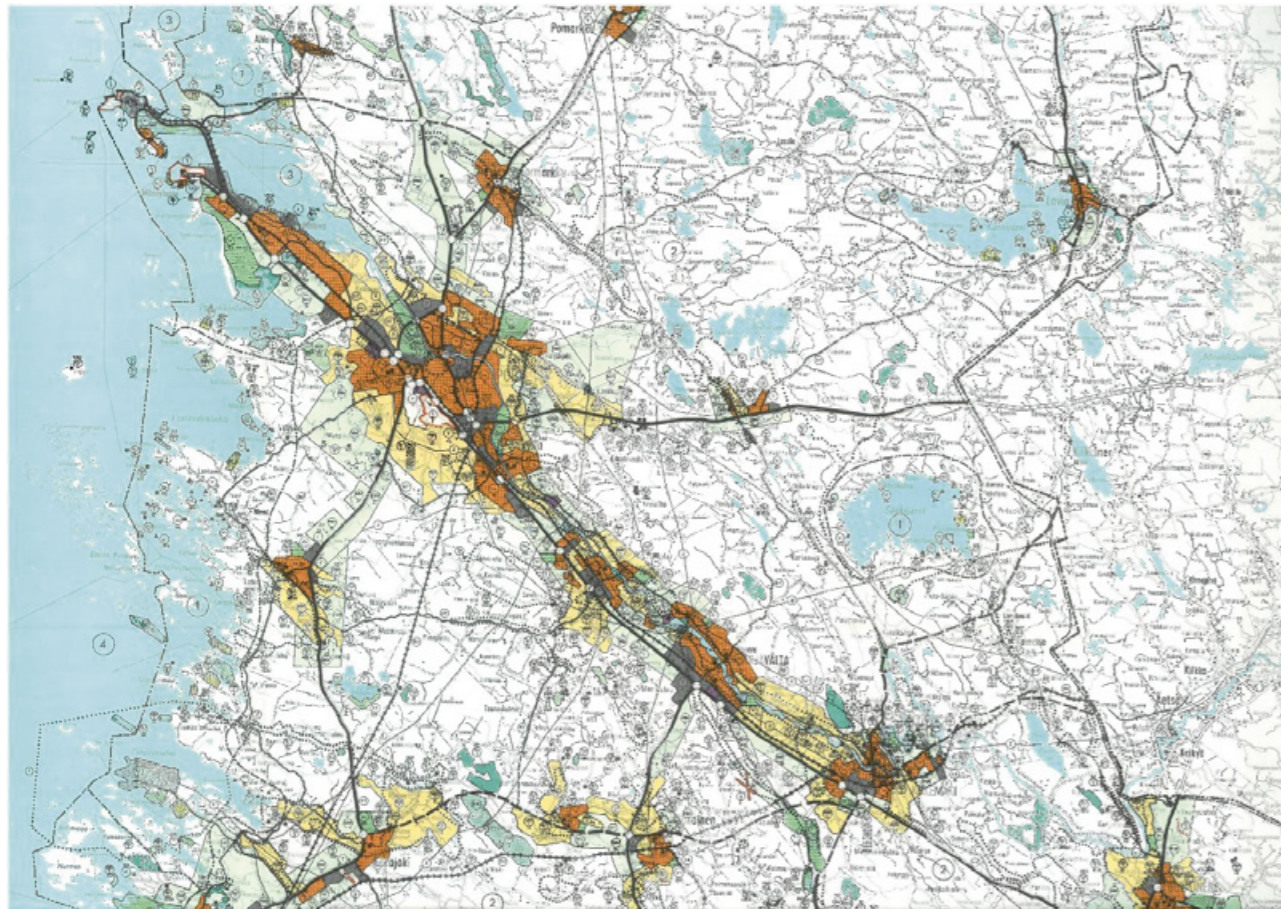
Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelmaa laadittaessa Satakunnalle ominaisen maanviljelyn säilymistä ja kehittämistä pidettiin teollisuuden, asumisen ja liikenteen ohella tärkeänä kehityssuuntana. Tieliikennettä ja asuinalueita suunniteltaessa otettiin huomioon, ettei teiden rakentamisella ja asuntoalueita laajentamalla pirstottaisi tehottomiksi arvokkaita viljelyalueita. Viljelyalueet koettiin myös maakunnan ominaispiirteisiin kuuluvina ja viljelyalueita käytettiin arkkitehtonisena piirteinä alueita asemakaavoitettaessa. Viljelyalueita käytettiin myös erottamaan asuinalueita toisistaan laajojen keinotekoisien puistojen sijaan. (Kokemäenjokilaakson aluealuesuunnitelma. Alvar Aalto, 1943/1987, Näköispainos. Satakunnan seutukaavaliitto, Pori)

Satakunnan runkokaavassa 2000 tunnistettiin Satakunnan kasvuvyöhykkeenä Kokemäenjokilaakson pitkänomainen alue Reposaaressa Huittisten kautta aina Vammalaan asti. Ikivanhaksi suomalaiseksi kulttuuri- ja asuinalueeksi kuvailtu alue näytti tuolloin tarjoavan mitä suotuisimmat olosuhteet yhdyskuntatoimintojen kasvulle. Vuonna 1969 Muinaistieteellisen toimikunnan laatimassa selvityksessä kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaiden kohteiden joukossa oli myös

kohteita, joilla oli merkitystä miljöön osana. Varsinaisessa kaavakartassa ei kuitenkaan arvokkaita kulttuuriympäristöjä tai maisema-alueita osoitettu. Luonnonmaisema-alueet osoitettiin sen sijaan selostuksessa luonnonsuojelua koskevassa kohdassa.

Satakunnan seutukaavassa 2 kulttuurihistoriallisesti merkittävät alueet osoitettiin sekä vuoden 1968 että uudemman vuonna 1978 laaditun täydennysselvityksen perusteella. Perinteisten merkittävien kohteiden lisäksi aluevarauksissa painottuivat mm. Satakunnalle tyypilliset maisemalliset kokonaisuudet kuten laaja, osina kaavaan merkitty Kokemäenjoen kulttuurimaisema. Kaavamerkinnän erityismääräyksessä todetaan, että Kokemäenjoen kulttuurimaiseman säilyttäminen tulee ottaa huomioon kaavoitus- ja rakentamistoimenpiteitä suunniteltaessa.

kuva ▼ Satakunnan seutukaavasta 2 Kokemäenjokilaakson osalta 1985. Satakuntaliitto.

Satakunnan seutukaavassa 5 osoitettiin kohteet valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävien kulttuurihistoriallisten ympäristöjen selvityksistä sekä arvokkaita maisema-alueita ja perinnemaisemia koskevasta mietinnöstä. Kokemäenjokilaaksoon sijoittui useita valtakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöjä, kuten laaja Kokemäenjoen kulttuurimaisema, joka ulottui Ulvilasta ja Nakkilan Lammaisten ja Harjavallan Torttilan, Vinnaren ja Ylisen kautta aina Kokemäen Ylistarolle asti. Kokemäenjokilaakson valtakunnallisesti arvokas maisema-alue sijoittui Kokemäen ja Huittisten alueille. Taajamatoimintojen alueita suunnitellessa Ulvilan, Nakkilan, Harjavallan ja Kokemäen osalta on otettu huomioon, että alueet ovat muodostaneet tarkoituksenmukaisia kokonaisuuksia eikä alueita ole laajennettu Kokemäenjoen rantavyöhykkeen hyville peltoalueille. Ratkaisua on perusteltu myös kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden alueiden säilyttämisellä.

Satakunnan maakuntakaavaa laadittaessa lähtökohtina olivat seutukaavan tavoin valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävien kulttuurihistoriallisten ympäristöjen selvitykset ja arvokkaita maisema-alueita sekä perinnemaisemia koskeva mietintö ja valtioneuvoston periaatepäätös maisema-alueista. Kuten seutukaavoissa, myös maakuntakaavassa eri maankäyttömuotoja suunniteltaessa otettiin huomioon kulttuuriympäristön arvot ja yhtenäisten, laajojen viljelyalueiden säilyminen. Maakuntakaavan ollessa seutukaavaa yleispiirteisempi ja suurimittakaavaisempi korostui yksityiskohtaisemman suunnittelun merkitys alueiden arvojen ja rajausten selvittämisessä. Maisemaselvitykset ja rakennusinventoinnit ovat nykyisin arkipäivää kuntien laatimien yleiskaava- ja asemakaavatoiden yhteydessä.

Satakunnan vaihemaakuntakaavassa 2 otettiin huomioon valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen uusin vuonna 2009 laadittu inventointi ja arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi. Ympäristöministeriön käynnistämä arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi tehtiin Satakuntaliitossa Katson maalaismaisemaa -hankkeessa. Hankkeen oman ohjausryhmän lisäksi Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmä toimi päivitys- ja täydennysinventoinnin seurantaryhmänä. Päivitys- ja täydennysinventointi tehtiin ympäristöministeriön valtakunnallisten ohjeiden mukaisesti. Tarkoituksena on, että valtioneuvosto tekee lähivuosina periaatepäätöksen päivitys- ja täydennysinventoinnin mukaisista valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista. Katson maalaismaisemaa -hankkeessa inventoitiin ensimmäistä kertaa myös maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet.

Kokemäenjokilaaksolle muutos oli merkittävä. Aiemmin valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen joukkoon kuulunut laaja Kokemäenjoen kulttuurimaisema oli supistunut

koskemaan ainoastaan rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventoinnissa Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisema on laajennettu ulottumaan Huittisista aina Porin rajalle asti. Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisema on edustava kokonaisuus satakuntalaista maaseutua, missä näkyy asutushistorian, maankäytön ja maanmuokkauksen historia yhdistyneenä maankohoamiseen.⁵

Luonnonarvot tärkeänä osana aluesuunnittelua

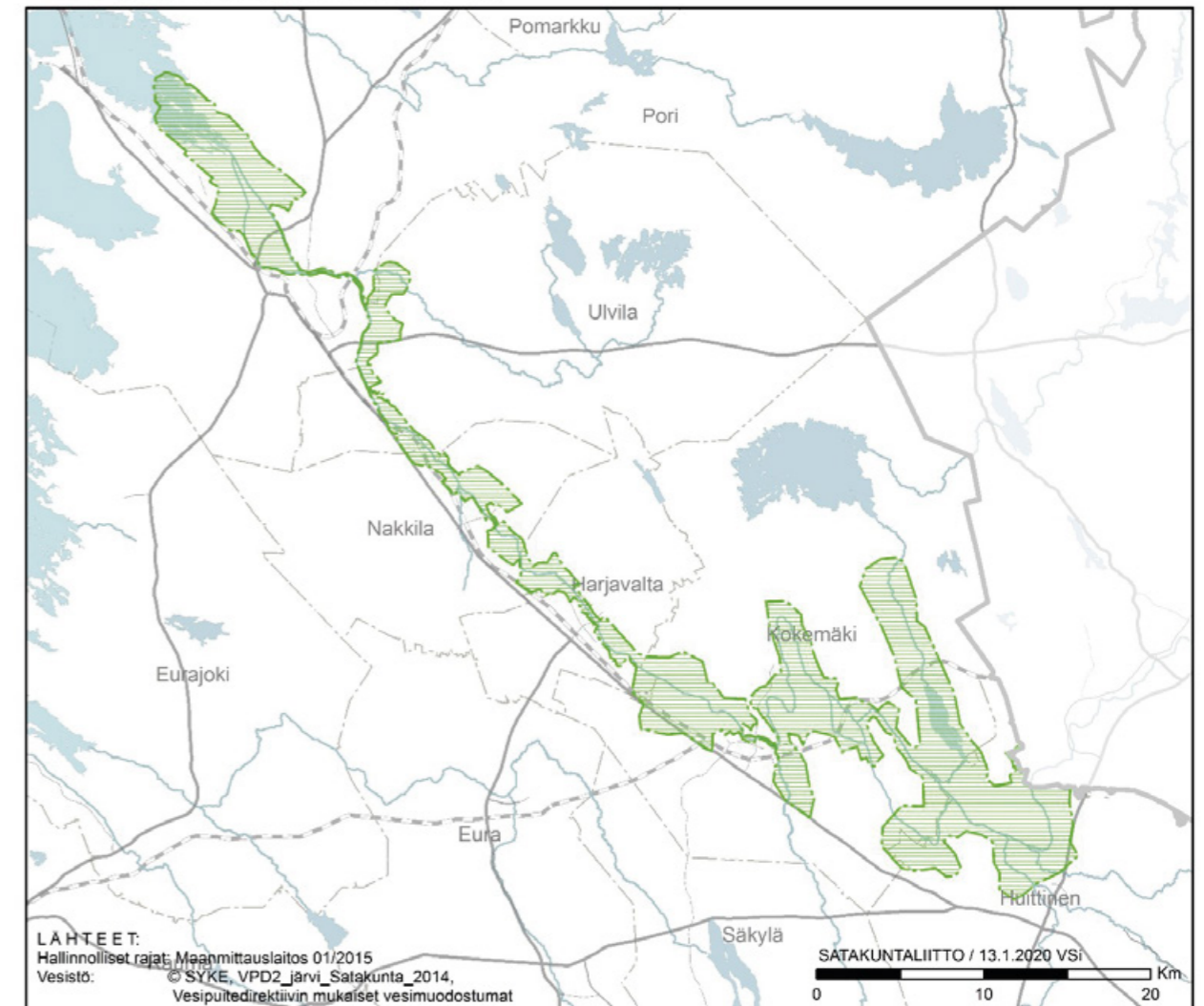
Satakunnan luonnonsuojelualueverkosto on muotoutunut pala palalta vuosikymmenien kuluessa niin luontotietouden lisääntymisen, rakennus- ja myöhemmin maankäyttö- ja rakennuslain toteuttamiseen perustuvan suunnittelu-, osallistumis- ja päätöksentekoprosessien ja valtakunnallisten suojeluohjelmien toteuttamisen edistymisen myötä. Suojelualueverkosto Satakunnassa kehittyy edelleen eri tavoin ja esimerkiksi vapaaehtoisuuteen perustuvan, Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelman (METSO), avulla yksityiset metsänomistajat voivat halutessaan suojella metsiensä monimuotoisuutta. Tulevaisuuden maankäytön suunnittelussa korostuvat luonnon monimuotoisuuden kiihtyvään heikkenemiseen liittyvät haasteet ja ekologisten yhteyksien säilymistä koskevat tarpeet.

Ensimmäisten Satakunnan seutukaavaliiton teettämien perustutkimusten ja -selvitysten myötä alkoi vähitellen rakentua kokonaisvaltainen tietous Satakunnan luonnosta. Suomessa ei ollut perusteellisia luontoinventointeja 1970-luvun alussa, joten seutukaavoitusta varten tehdyt maakunnalliset luontoselvitykset muun muassa Satakunnassa olivat luonteeltaan uraauurtavia. Osa Satakunnan maakunnallisista selvityksistä toimi myös valtakunnallisten suojeluohjelmien laadinnan taustaineistona.

Ensimmäiset Satakunnan seutukaavaliiton teettämät perusselvitykset laadittiin vuosina 1968–1969. Kaavojen tavoitteita ja sisällön perustana olleita selvityksiä tarkasteltaessa on hyvä muistaa, että ne ovat sidoksissa kuhunkin historialliseen ajankohtaan. Satakunnan seutukaavaliiton ja Satakuntaliiton teettämät koko maakuntaa koskevat selvitykset on lueteltu alla. Laineen selvitys on Satakunnan seutukaavaliittoa edeltäneen Kokemäenjokilaakson seutukaavaliiton teettämä ja selvityksessä keskityttiin Kokemäenjokilaakson maisema- ja luontoarvoihin. Uusin maakunnallinen selvitys on Risto Vilenin laatima arviointiraportti Satakunnan maakuntakaavassa osoitettujen suojelualueiden

Merkintä:

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (vma-e)
(MAPIO-työryhmän ehdotus 2015)

kuva ^

Karttakuvassa vihreällä osoitettuna valtakunnallisesti arvokas Kokemäenjokilaakson viljelymaisema.

nykytilasta. Suojelualueiden tilan arviointi on osa Satakunnan maakuntakaavan toteutumisen seuranta ja arvioinnissa keskityttiin Natura 2000 -verkoston ja suojeluohjelmien ulkopuolisiin alueisiin. Seurantareportissa on kuvattu satakaksikymmentäkaksi Satakunnan maakuntakaavassa osoitettua luontokohdetta ja osa näistä kohteista sijoittuu Kokemäenjokilaaksoon.

- Laine, Hannu. *Tutkimus Kokemäenjokilaakson seutukaavaliiton alueen maisema- ja luonnonsuojelukohteista*. Kokemäenjokilaakson Seutukaavaliiton julkaisu A:12. Pori: Kokemäenjokilaakson Seutukaavaliitto, 1968.
- Haukioja, Erkki ja Hannu Laine. *Satakunnan luonnonsuojelu*. Satakunnan seutukaavaliitto, sarja KA, luonnonsuojelu. Pori: Satakunnan seutukaavaliitto, 1969.
- Haukioja, Markku ja Pertti Kalinainen. *Satakunnan luonnonsuojeluserveys 1976*. Satakunnan seutukaavaliitto, sarja A:112. Pori: Satakunnan seutukaavaliitto, 1977.
- Kalinainen, Pertti ja Raimo Hakila. *Satakunnan luonnonsuojeluserveys 1984*. Satakunnan seutukaavaliitto, sarja A:145. Pori: Satakunnan seutukaavaliitto, 1985.
- Hakila, Raimo. *Satakunnan luonnonsuojeluserveys 1995–1998. Osareportti II: Luontokartoitusaineisto*. Satakuntaliitto, sarja A:249. Pori: Satakuntaliitto, 2000.
- Älli, Erkki. *”Satakunnan viher- ja virkistysverkkoserveys 2005–2006.” Satakunnan maakuntakaava, valmisteluvaihe 2006. Satakuntaliitto, alueiden käytön toimiala*. Moniste. Pori: Satakuntaliitto, 2006.
- Vilen, Risto. *Satakunnan maakuntakaavassa osoitettujen suojelualueiden nykytilan arviointi 2019*. Satakuntaliitto, verkkojulkaisu. Pori: Satakuntaliitto, 2019.

Kokemäenjokilaakson luonnonarvot

Kokemäenjokilaaksossa sijaitsevat Puurijärven-Isonsuon kansallispuiston ja Kokemäenjoen suiston keskeiset osat todettiin jo ensimmäisissä maakunnallisissa luonnonsuojeluserveysissä luonnonarvoiltaan merkittäviksi alueiksi. Ne osoitettiin selvityksiin perustuen omina suojelualuevarauksina (SU-1) Satakunnan seutukaavassa 1 (ns. SUVI-kaava). Suojelualueina SUVI-kaavassa osoitettiin alueita, jotka oli tarkoitus muodostaa suojelualueiksi luonnonsuojelualueiden nojalla. Molemmista edellä mainituista alueista suositeltiin perustettavan kansallispuisto. SUVI-kaavaa edeltäneessä Satakunnan runkokaavassa 2000 kyseiset alueet olivat nimetty tieteellisiksi

▲ Näkymä Puurijärven Kärjenkalliolla sijaitsevalta lintutornilta. Puurijärvi-Isosuon alue on Kokemäenjoen vanhaa suistoaluetta ajalta, jolloin mereen laskevat joet muodostivat suuren suistoalueen nykyisen Huittisten paikkeille noin 7000 vuotta sitten. Kuva Anne Savola 2019.

▲ Syksyisin muuttavat kurjet kokoontuvat sankoin joukoin yöpymään Puurijärven ympäristöön. Tämä äänekäs luonnonnäytelmä houkuttelee paikalle myös sankoin joukoin ihmisiä seuraamaan kurkien yöpymislentoja. Kuva Anne Savola 2019.

suojelualueiksi. Myöhemmissä Satakunnan seutukaavoissa 2, 3 ja 5 edellä mainittujen alueiden suojelualuevarauksia laajennettiin ja Satakunnan maakuntakaavassa rajaukset tarkistettiin vastaamaan Natura 2000 -verkoston rajauksia. Kokemäenjokilaaksossa on Satakunnan maakuntakaavassa ja maakuntakaavaa edeltäneissä seutukaavoissa osoitettu useita muitakin valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittäviä suojelualuevarauksia.

Huittisten ja Kokemäen kaupunkien alueilla sijaitsevasta Puurijärvi-Isosuon alueesta perustettiin kansallispuisto vuonna 1993. Porissa sijaitsevaa Kokemäenjoen suistoaluetta puolestaan toteutetaan Natura 2000 -verkoston mukaisena suojelualueena. Luonnonsuojelullisen merkityksen ohella nämä Kokemäenjokilaakson luontokohteiden ”aatelistoon” kuuluvat alueet ovat valtakunnallisestikin tärkeitä virkistys- ja luontomatkailukohteita.

Seutukaavoitus nosti luonnon keskusteluun

Virkistys- ja suojeluvaihekaavoitus 1970-luvulla sai aikanaan negatiivista palautetta. Yksi syy tähän oli, että seutusunnittelu oli aikaansa edellä nostaessaan luontoarvot näkyvästi esiin. Vasta jälkikäteen on huomattu silloisen suunnittelun arvo ja merkitys osana suunnitelmallista maankäyttöä. Toisaalta jälkikäteen on myös arvosteltu, että tuolloinen seutukaavoitus ei ottanut riittävästi luontoarvoja huomioon ja useita luontokohteita menetettiin yhteiskunnan toimintojen aiheuttamien

muutosten seurauksena. Hyvä elinympäristö, sen säilyttäminen ja suojele nousivat vahvemmin esille vasta 1980-luvulla; vuonna 1982 perustettiin ympäristöministeriö ja lääninhallitukset saivat ympäristönsuojelutoimistot. Vuosikymmenen aikana syntyi myös useita ympäristönsuojelua koskevia lakeja ja valtakunnallisia suojeleohjelmia hyväksyttiin.

Yksityisten omistamiin maa-alueisiin ja omistusoikeuksiin kajoava lakisääteinen suunnittelu maakuntatasolla aiheutti hämmennystä ja korvausmenettelyt suojelutarkoituksiin varattujen alueiden osalta olivat myös vieraita ja menettelytavoiltaan vielä kehittymättömiä. Maanomistajien oli vaikea ymmärtää sitä millä perusteilla Satakunnan seutukaavaliitto suunnitteli yksityisten omistuksessa olevan maan käyttöä. Tämä sama asetelma oli havaittavissa myös maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvan Satakunnan maakuntakaavaprosessin aikana. Kaavasunnittelijoille esitettiin usein kysymys, että millä oikeudella Satakuntaliitto laatii maakuntakaavaa ja suunnittelee yksityisen omistuksessa olevan maan käyttöä tai kuka on antanut suunnittelijoille luvan tehdä tällaista työtä.

Satakunnan maakuntakaavan laadinnan yhteydessä Puurijärven-Isosuon ja Kokemäenjoen suiston aluevarauksista ei esitetty kritiikkiä maakuntakaavassa osoitettujen aluevarausten osalta. Satakunnan maakuntakaavassa kyseisten alueiden rajaukset ovat yhteneväiset Natura 2000-verkoston rajausten kanssa ja tilannetta pidettiin jo vakiintuneena.

Mielenkiintoista on, että Puurijärvi-Isosuo valikoitui seutukaavoituksen siivittämänä 1970-luvun alkuvuosina yhdeksi silloisen Satakunnan maakunnan edunvalvonnan ympäristöä koskevaksi kärkikohteeksi. Tavoitteeksi asetettiin kansallispuiston perustaminen alueelle ja Puurijärven-Isosuon kansallispuisto perustettiin vuonna 1993. Puurijärvellä on myöhemmin toteutettu Suomen mittavin lintuvesikunnostus osana EU-rahoitteista Kokemäenjoki-LIFE -hanketta 2006–2012.

Rauman saaristoalueen varaaminen virkistysalueeksi sekä muut Selkämeren saaristovyöhykkeelle sijoittuvat varaukset seutukaavoissa loivat puolestaan pohjan vuonna 2011 perustetulle Selkämeren kansallispuistolle. Myös Selkämeren kansallispuiston perustaminen oli aikoinaan yksi Satakunnan edunvalvonnan kärkikohde vuodesta 2002. Luontoarvojen vaalimisen ohella nousi vähitellen esille myös alueiden virkistyskäytöllinen merkitys ja mahdollisuudet luontomatkojen kärkikohteina.

Lakisääteisellä maankäytön suunnittelulla ja suunnittelun perustana olleilla maakunnallisilla luontselvityksillä on ollut tärkeä rooli Kokemäenjokilaakson ja koko Satakunnan alueen kattavan luontotietouden kasvattamisessa sekä suojelealueverkoston kehittämisessä. Useat, jo ensimmäisissä

Satakunnan seutukaavoissa varatut kohteet ovat nykyisin tunnettuja ja vetovoimaisia virkistys- ja matkailukohteita, kuten Puurijärven ja Isosuon kansallispuisto ja Kokemäenjoen suistoalue.

Puurijärvi-Isosuon ja Kokemäenjoen suistoaluetta koskevia seutukaavoituksen alkuvaiheita on käsitelty yksityiskohtaisesti Satakuntaliiton vuonna 2011 julkaiseman *Kokemäenjoen aalloilla ja rannoilla* -kirjan.⁶

Kaavoituksessa syntyy tietoa ja keskustelua

Seutukaavasäädösten mukaan kaava tuli perustua tarpeellisiin tutkimuksiin ja selvityksiin. Nykyinen maankäyttö- ja rakennuslaki perustaa niin ikään kaavoituksen riittäviin selvityksiin ja vaikutusten arviointeihin. Kaavaprosesseissa on syntynyt merkittävä määrä tietoa, jota hyödynnetään osaltaan kaavan ratkaisussa ja toisaalta tietoa karttuu myös muihin tarkoituksiin. Kaavan selvitysten perusteella voimme seurata ympäristön tilan kehittymistä ja samalla kun katsomme historiaan on helpompi pohtia tulevaa ja tarkastella ovatko eri kaavatasoilla tehdyt ratkaisut ja lainsäädäntö olleet riittäviä tavoitellun ympäristön tilan säilyttämiseksi.

Tärkeää on myös kaavaprosesseissa syntynyt keskustelu ja erilaisten näkökulmien esiin nouseminen. Osallistuminen ja vuorovaikutus on ollut aikanaan jo Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelmaa laadittaessa yksi suunnittelun tärkeistä periaatteista. Ihmisten ja eri tahojen saavuttaminen ja saaminen mukaan keskusteluun yhä varhaisemmassa vaiheessa kaavoitusta on yksi tulevaisuuden tavoitteista, mutta samalla nyky-yhteiskunnan tietotulvassa yhä haasteellisempaa.

Jokikeskus avaran urbanismin laboratoriksi?¹

1.4 > Daniel Nagy

Kaavoitusarkkitehti, Porin kaupunki

ilmakuva ^ Hannu Lammi 2018.

Porilla on uuden ja ainutlaatuisen urbaaniutensa esittämiseksi tarjolla luonnonvara, jota vastaavaa tuskin miltään toiselta suomalaiselta kaupungilta löytyy. Kaupungin keskustan halki virtaava Kokemäenjoki ja sen muuttuminen Kirjurinluodon kohdalla monihaaraiseksi luotoja syleileväksi suistoalueeksi on sekä Porin kantakaupungin maankäytön että mielikuvien kannalta tärkeä tekijä.

Ruotsin vallan ajan vuosisadoilta autonomian ajan puoleenväliin asti Suomen kaupungit perustettiin ensisijaisesti luonnollisten liikenneväylien eli sisävesien ja meren äärelle. Varhaisten kauppa- paikkojen kehittyessä kaupungeiksi etenkin jokien suut olivat tärkeitä. Porissa jokivarsisijaintia ovat hyödyntäneet ensin laivanvarustamot ja sitten käyttö- ja lauhdevesien vuoksi muut

teollisuuslaitokset. Kantakaupungin osuus joesta on viitisen kilometriä ja sen etelärannan puolesta Karjarannan konepaja-alue ja Aittaluodon teollisuusalue hallitsevat lähes puolta. Pohjoisrannallakin Isosannan konepajaranta levittäytyy lähes kilometrin pituudelle. Teoriassa Porin keskustatoimintojen laajentumiselle olisi tilaa laajeta näille rantaan ulottuville teollisuusalueille, joskaan isoja yrityksiä ei olla häätämässä tonteiltaan. Kaupungin ydin on viimeisen puolentoista vuosisadan aikana kuitenkin mukautunut teollisuuskeskittymien vaiheittaiseen ja hitaaseen supistumiseen tai poistumiseen. Luotojen alue puolestaan rajattiin keskusta-asumisen laajentumisen piiristä jo 1993 Maa-Porin osayleiskaavan laatimisen yhteydessä, koska joen päähaaran ja Raumanjuovan väliset luodot toimivat tulvatilanteessa laajentumisaltaana liikavesille.

kuva v Eteläranta, Olavi Mäkelä 2011.

Keskustan rantanäkymät siltaa ylittävän silmin

Vielä nykyäänkin, jo toistakymmentä vuotta Porissa asuneena, havahdun joka kerta jokea keskustan kohdalla ylittäessäni syvähdyttävään rantamaisemien vaihteluun vuoden- ja vuorokaudenaikojen mukaan. Vedenpinnan katselu ylhäältä käsin ei tarjoa keskustan yllätyksettömään tasaiseen maisemaan tottuneelle pelkästään virkistystä. Eri suuntiin sillalta avautuva panoraamamainen näkymä kertoo Porista vanhana jokirantakaupunkina. Uskon jakavani sen edessä kokemani tunteen kymmenien tuhansien porilaisten kanssa ja koen tämän syventävän suhdettani nykyiseen kotikaupunkiini.

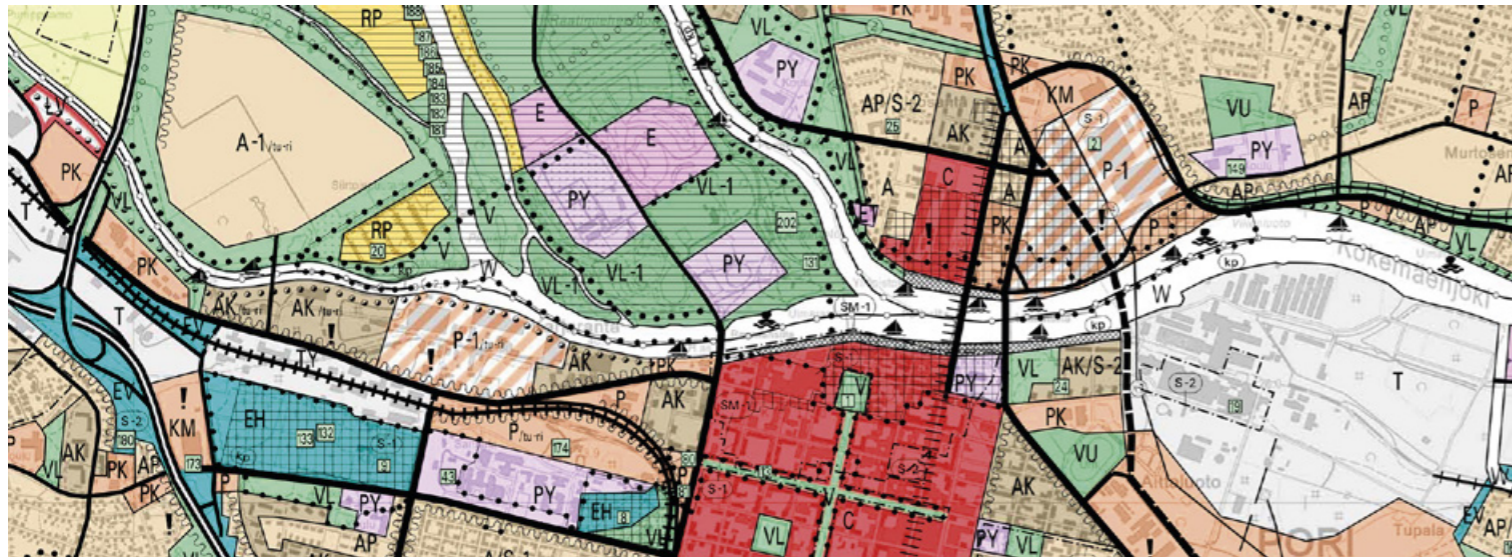
Porin keskustan kaikilta kolmelta sillalta avautuvien jokirantanäkymien kiehtovuus perustuu ehkä kertomukseen, jonka katsoja voi lukea rantamaiseman kerroksista. Niihin kuuluvat tapulikaupunki valtameriä purjehtineine kauppalaivastoineen, saastumista torjunut ja tulvapenkereitä rakentanut moderni hyvinvointiyhteiskunta sekä lopulta elinkeinorakenteen murroksesta selviytyvä kaupunki, jolle tapahtumateollisuus ja korkeakouluosaamisen erikoistuminen ovat merkinneet vaihtoehtoja savupiipputeollisuudelle.

Jokea ylittäessä voi myös syntyä mielikuva siirtymisestä tutusta elinpiiristä vieraaseen vielä tuntemattomaan. Vanhat Porin kartat esittävät joen pohjoispuolta ja suistoaluetta luonnosmaisesti, olihan se vielä hallitsemattomien tulvien takia käytännössä asumatonta aluetta. Luotojen ranta-haalle kuljetettiin enintään lautoilla eläimiä laiduntamaan. Siirtyessäni Kokemäenjoen yli Porin- tai Linnansiltojen kohdalla etelästä pohjoiseen huomaan joskus mieltäväni pohjoisen Maa-Porin Hyvelän ja Noormarkun selänteiden kautta osaksi Pohjois-Satakunnan järvisuuta, kun taas Eteläranta ja Porin keskusta-alue edustaa minulle Ala-Satakunnan viljelysuuta ja välillisesti vanhan Turun kautta eurooppalaisuutta. Voi olla että mielikuvini sekoittuu muistikuva Tonavan jakaman kotikaupunkiini Budan ja Pestin puolista, jotka erosivat niin maastoltaan kuin kulttuuriltaan. Lähes kahdensadan metrin levyinen Kokemäenjoki muistuttaa Tonavaa Budapestin sydämessä. Kummankin joen silloilta tai Tonavan saarilta käsin pystyy parhaiten vertailemaan jokirantojen erilaisia luonteita.

Kokonaiskuvaa Porin jokirantojen viime vuosikymmenten kehityksestä antaa Kokemäenjoen moninaiskäyttöselvityksen ensimmäinen osa, jossa on kuvattu joen käyttöä ja esitetty kehittämissperiaatteita virkistykseen, kalatalouden sekä luonnonsuojelun ja maisemanhoidon näkökulmasta. Vuonna 1981 julkaistussa raportissa yleisenä kehittämistavoitteena on painotettu uuden rakentamisen ohjaamista pois rannasta sekä puistovyöhykkeen ja sen osana rannan suuntaisen kevyen liikenteen reitin jättämistä joen ja korttelialueiden väliin. Tätä suunnitteluperiaatetta rantojen julkisesta

saavutettavuudesta on noudatettu johdonmukaisesti myös nykyisen kantakaupungin yleiskaavan 2025 aluevarauksissa ja liikenne- ja palvelu- ja liikenne- ja palvelu- ja liikenne- ja palvelu-

Raportin ilmestymisvuonna avattiin Etelärannassa entisiin tulli- ja pakkahuoneen tiloihin arkkitehti Kristian Gullichsenin suunnittelema taidemuseo, jota sittemmin 1990-luvulla on vielä laajennettu. Lisäksi taidemuseon alaisuuteen tuli entisen suolamakasiinin tiloihin vuonna 1984 tehty vaihtuvien näyttelyiden galleria. Porin kaupunki oli 425-vuotisjuhluvuonnaan päättänyt kehittää Etelärantaa, mitä varten 1983 julkaistiin arkkitehti Pertti Hokkasen suunnitelmat ranta-alueen ilmeen ja käytön uusimiseksi. Etelärannan kehittämisessä haluttiin vastata moninaiskäyttöselvityksessä todettuun venelaiturin ja palvelukioskin tarpeeseen.

kuva ^
Kantakaupungin osayleiskaava 2025 (v. 2007)
otteen osalta lähde: Porin kaupunki/ Kaupunkisuunnittelu.

Promenadi-Porin vaikutus

Porin kaupunkisuunnittelu laati Pori 2000 -ohjelman hengessä perusteet Promenadi-Porin kaupunkikeskustaprojektille, jonka kaupunginhallitus hyväksyi 1995 keväällä. Tämä neljännesvuosisata sitten julkaistu dokumentti kertoi Porin sitoutumisesta kuuden muun suomalaisen kaupungin tavoin Ålborgin Euroopan kestävän kehityksen kaupunki -julistukseen. Promenadi-Porin avulla oli lisäksi tarkoitus toteuttaa 1993 Maa-Porin osayleiskaavan kaupunkikeskustan kehittämislinjauksia. Promenadi-Porin ydinajatus kantaa yhä tähän päivään asti:

”Promenadi-Porin johtoteema on Porttaali. Se on kaupunkiakseli, joka yhdistää omaleimaisimmat ja tärkeimmät ympäristökokonaisuudet ja palvelut toisiinsa uudella tavalla korostaen kaupunkimiljöön ja kaupunkikulttuurin merkitystä.”

Promenadi-Porin konsepti kertoi uuden urbanismin (*new urbanism*) vaikutuksista. Se perustui seitsemän sekä toimintoiltaan että ilmeeltään omaleimaisen osa-alueen ketjutukseen ulottuen Isomäen urheilukeskuksesta Isosannan teollisuuskiinteistöihin. Tämä kokonaisuus muodosti Porttaalin palveluakselin ja vahvisti rautatien alikulun ja kävelykadun välityksellä pyöräilyn ja kävelyn merkitystä keskustaliikenteessä. Helminauhamalla lukeutui myös Joki-Porin nimellä kutsuttu alue Kirjurinluodon kärjestä Linnansillalle asti.

Joki-Porin kuvaus samassa dokumentissa ennakoivat Jokikeskuksen myöhempiä vaiheita. Jokirantojen kehittäminen jäsentyy siinä kolmena teemana: kokemuksellisuus, toiminnallisuus ja asuminen.

”Joki-Pori on luonteeltaan esteettinen kokemus. Siellä yhdistyy monia elementtejä. Luonto ja kaupunki kohtaavat. Vesi, arvokkaat vanhat rakennukset, rakennetut puistot ja oleskelualueet luovat elämisen kehykset. Jokisilloilla on moniselitteinen merkitys.”

Katkelmassa voi halutessaan nähdä enteitä myös vuonna 2002 perustetusta Porin kansallisesta kaupunkipuistosta.

Porin keskustan rantanäkymiä hallitsee kaksi valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä, Kivi-Pori ja Porin teollisuusmaisema. Kolmas, Luotojen alue, puolestaan muistuttaa joen voimasta ja rantojen jatkuvasta muovautumisesta. Edellisen kahden rakennetut julkisivut kätkevät jokisataman ja puuvillatehtaan toiminnan loputtua tyhjentyneitä tiloja, jotka sittemmin on täyttänyt taide tai yliopisto-opetus. Sama perustarina on otettu myös Porin kansallisen kaupunkipuiston pääteemaksi.

Porin kansallinen kaupunkipuisto perustettiin vain vuosi Hämeenlinnan jälkeen ja on yhdessä Heinolan kanssa maan toiseksi vanhin lajissaan. Maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuva kansallinen kaupunkipuisto toi muun maankäytön ohjauksen rinnalle uudenlaisen välineen kaupunkiympäristöjen kulttuuri- ja luontomaisen arvojen säilyttämiseksi. Pori on tällä hetkellä mukana yhdeksän kaupungin muodostamassa puistokulttuuria vaalivassa verkostossa. Porin kansallinen kaupunkipuisto on pohjoismaisen yhteishankkeen ansiosta päässyt myös Network of Public Spaces -ideakäsikirjaan hyvänä esimerkkinä laadukkaasta julkisten tilojen verkostosta.

Kolmannella arvoalueella, Kirjurinluodolla, uimarannan takainen nurmikenttä on viime vuosina tullut nuorten ajanviettopaikaksi. Tässä kohtaa kaupunkipuistoa näkyy samantapaista urbaania sekoitumista kuin suurempien kaupunkien vanhoissa keskustoissa, kuten Helsingin Esplanadilla, Turun tuomiokirkon puistossa tai Tampereen Koskipuistossa. Siinä missä Promenadi-Pori on toisiinsa kytkeytyvien julkisten tilojen kokonaisuus, kaupunkipuistossa vaalitaan kaupunkivihreän ketjutettuja arvoja läpi kantakaupungin. Nämä kaksi julkisen kaupunkitilan verkostoa risteävät ja täydentävät toisiaan koko keskustan alueella.

Selkein potentiaali keskustan ja erityisesti jokirantojen kehittämisen kannalta löytyy tyhjiä tilojen tilapäis- ja uusiokäyttöistä. Jo mainitun yliopistokeskuksen lisäksi Puuvillan tiloihin on sovitettu vuonna 2014 valmistunut maakunnan suurin kauppakeskus. Tiloja hyödyntää myös puolisen sataa yritystä sekä terveyskeskus ja sivukirjasto. Kaupallisissa palveluissa Porin keskustan suurin kehittämishaaste onkin 1977 perustetun kävelykadun liikkeiden asiakasmäärien väheneminen ja tyhjiä liiketilojen lisääntyminen keskustakortteleissa. Etelärannan arkkitehtonisen helmen, Café Jazz -nimellä tunnetun rantamakasiinin, tulevaisuus ei tätä kirjoitettaessa ole selvillä uuden yrittäjän puuttuessa edelleen.

Seuraava lainaus Promenadi-Pori-dokumentista kuvastaa Joki-Porin arvokkaan ympäristön monipuolista toimintaa. Samat asiat toistuvat yli kymmenen vuotta myöhemmissä kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteissa.

”Joki-Porissa yhdistyvät perinteet, kulttuuri ja hallintopalvelut. Suuret tapahtumat jazzfestivaalit, messut, näyttelyt, esitykset, jokitapahtumat ja tivolit leimaavat aluetta aika ajoin, jolloin tilapäiset rakenteet muuttavat ympäristön.”

Kansallisen kaupunkipuiston eteen kaupunkisuunnittelussa tehty työ on saanut viime aikoina rinnalleen Jokikeskukseen liittyviä hankkeita. Taustalla on ollut jatkuva huoli siitä, ettei Porin ydinkeskustan rantojen julkisen tilan ilme tai käytöt vastaa niiden keskeistä sijaintia. Porin kaupunkielämä ulottuu vain hetkittäin rannoille asti, varsinkin nyt Pori Jazz -festivaalin järjestäjien päädyttyä siirtämään kaikki tapahtumansa Luotojen alueelle.

Vuosina 2010–2013 Porin kaupunkisuunnittelussa ja teknisessä palvelukeskuksessa vietiin Porin Jokikeskus -hankekokonaisuus jokirantojen ulkoasun kohentamiseksi ja julkisten tilojen käytön monipuolistamiseksi. Yhteistyössä Turun yliopiston maisemantutkimuksen kanssa tuotettiin

kuva ^ Kirjuri, Daniel Nagy 2008.

ensin taustaselvitys, jota seurasi suunnittelu- ja tarjouskilpailu sekä yleissuunnitelman laadinta voittajaehdotuksen pohjalta. Kohteena oli koko Porin sillan ja Raumansillan välinen Raumanjuovan ja Luotsinmäenhaaran ranta-alue. Suunnitelmaan kuului kaksi pysyvää kävelysiltaa, jotka olisivat yhdistäneet Kirjurinluodon kärjen Etelä- ja Pohjoisrantaan.

Porin Jokikeskuksen viimeisen osahankkeen nimi ”Kohtaamisen paikat” kertoo rantojen toiminnallisuuden ja viihtyvyyden lisäämistoiveista. Nämä palautuvat puolestaan Porin kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmaan. Nyt kohtaamisista vastaa Puuvillan kauppakeskus, joka kuitenkin

kääntyy sisäänpäin. Sen aukiolo ja julkisuus määräytyvät kaupallisten toimijoiden ehdoilla. Voidaankin kysyä miksei osaa Puuvillan kohtaamisista voisi ohjata Pohjoisrannan puistoalueelle.

Neljännessä lainauksessa Promenadi-Porista tulee esiin asumisen merkitys keskustan ja etenkin sen rantojen elävyydelle.

”Joki-Porin ilmeeseen kuuluvat myös työpaikat ja asuminen. Vanhoissa arvokkaissa jokirannan teollisuusrakennuksissa työpaikat ovat rajujen muutosten jälkeen nuoria. Asumisella on kuin palautumana viime vuosisadalta jälleen tietynlainen luksusluonne.”

Pori ei ole kasvanut enää vuosikymmeniin ja sen on yhä määrätietoemmin keskityttävä pito-voimansa säilyttämiseen. Kutistumisskenaario esiintyi ensi kertaa Porin kaupungin 1989 teettämässä tutkimuksessa nimellä ”Museo-Pori”. Ikääntyminen ja reuna-alueiden paikallispalveluiden kuihtuminen ovat nyt Porin strategian päähaasteita. On keskityttävä hallittuun supistumiseen, jossa ydinkaupunkiin panostus on avain myös muun kaupungin elinvoimaisuuteen.

Joen eteläpuolella Hallituskadun takaiset uudemmat asuinkorttelit sekä Karjarannan kerrostalot kertovat keskustan rantojen teollisuuden 1980-luvulta alkaneesta alasajosta, joka 2010-luvulle mennessä oli edennyt niin pitkälle, ettei aluetta voitu enää sisällyttää Porin teollisuusmaiseman arvoalueeseen. Kuitenkin juuri rantavyöhykkeen kortteleiden muutos asumiskäyttöön voi tuoda lisää käyttäjiä jokirantojen rakennettuihin mutta kaupunkikulttuurin kannalta alihyödynnettyihin osiin. Kuihtumiskehitys näkyy ainakin Porissa keskusta-asumisen tehostumisena, mikä puolestaan lisää keskustan palveluiden kysyntää ja luo painetta jokirantojen potentiaalin täydelle hyödyntämiselle.

Hallituskadun entisten teollisuuskortteleiden paikalle nousseissa kerrostaloissa on säilytetty kaava-
muutoksin näkö- ja kulkuyhteyksiä joen suuntaan, jolloin uudet asuinkorttelit eivät sulkeudu omiksi linnakkeikseen samalla tavoin kuin monet muut 2000-luvun kerrostaloratkaisut keskustassa. Avaraan urbanismiin kuuluu olennaisesti asumisen yhdistäminen julkiseen tilaan, mihin entisen olut-
tehtaan eli Karhukorttelin toteutuksessa pyrittiin alun alkaen.

1990-luvun lama esti kunnianhimoisen kansainvälisen musiikkitalokilpailun tulosten toteutuksen Raatimiehenrannassa. Kaiken kaikkiaan keskustan jokirantavyöhykkeelle ei ole sotien jälkeen tullut muuta julkista rakentamista kuin hillitty Satakunnan Museo 1970-luvun alussa. Viime vuonna järjestetyn AARRE-arkkitehtuurikilpailun voittajaehdotus Satakunnan Museon laajennuksesta

kuva ^ Porin ”Plazan” skeittaajat, Rasmus Forssell 2019.

tuottaisi toteutuessaan Hallituskadun alittavan sisä- ja ulkotilojen sarjan Nortamonpuiston ja Etelärannan välille. Näin saataisiin uusi yhteys liikekeskustan ja jokirannan välille ja samalla lisättäisiin julkisten kaupunkitilojen vapaita rajapintoja uusien kerrostalokorttelien yhteyteen.

Etelärannalle, poistuneiden teollisuuslaitosten – kuten oluttehtaan ja Satamaidon – tilalle nousevat uudet asuinkorttelit tuovat lisää liikettä jokirannoille, mutta palveluja ja uuden urbaanin kuluttamisen paikkoja ei ole vielä syntynyt tarpeeksi kivijalkoihin niiden vanavedessä. Omassa kokoluokassaan ovat olleet Porin 2018 asuntomessut Karjarannan entisellä teollisuusalueella, mihin liittyi myös jokirannan muotoilu terassoimalla ja julkinen taidekilpailu ranta-alueesta.

Kaupunkisuunnittelussa on toteutettu myös pienempiä kehittämishankkeita rantavyöhykkeen uusien kerrostaloalueiden julkisista ulkotiloista. URBACT-ohjelman P4C (Placemaking) -hankkeessa

kuva ^ Cafe Jazz, Sándor Kovács 2020.

tutkittiin pysäköintialueena ja veneenlaskupaikkana toimineen Makasiinirannan käyttöä ja elävöittämistä taiteen ja väliaikaisten interventioden keinoin osallistaen sekä kaupungin toimijoita että paikallisia asukkaita. Avaran urbanismin termin kyse oli kaupunkitilan yhteiskunnallistamisen kokeilusta, jolla pyrittiin paitsi keskusteluun julkisten kaupunkitilojen käytöstä ja tarkoituksesta, myös asukkaiden saamiseen mukaan tilojen muokkaamiseen.

Lopuksi

On vaikea osoittaa kaikkia syitä, jotka kaupunkisuunnittelun sitkeästi ajamista tavoitteista huolimatta ovat viivytäneet jokirantojen julkisen tilan ja käyttöjen monipuolistamista ydinkeskustan alueella. Kaavallisesti ja yleissuunnittelun kannaltakin alueella olisi riittävät edellytykset avaran urbanismin käsitteen mukaiseen paikalliseen ja omaehtoiseen kaupunkikulttuuriin.

Porin keskusta-alueen aktiiviset toimintaympäristöt eivät nivelly selkeästi jokirantoihin. Kanta-kaupungin yleiskaavassa 2025 perusajatukseksi oli turvata kaupungin omistamilla vyöhykkeillä rannoille joen suuntainen kävelyreitti, mikä keskustassa merkitsee ensisijaisesti torimaisesti toteutettavia rantarakenteita ja sen ulkopuolella pääosin ulkoilu- ja virkistysreittejä. Yleiskaavaan on merkitty sekä Karjarannan konepaja-alue että Isosannan teollisuuskorttelit käyttötarkoituksen vaihtumisalueeksi. Kyseessä ovat Porin seuraavat merkittävät asumiselle tai siihen sopivalle palvelu- tai liiketoiminnalle osoitettavissa olevat alueet, ja niiden asemakaavamuutoksissa olisi syytä huolehtia omaleimaisen teollisuusmiljöön mahdollisimman monipuolisesta säilyttämisestä.

Etelärannan Raumansillan ja Porin sillan välisen rantaosuuden asemakaavamuutokset on nyt vahvistettu ja Jokikeskus-hanke voi edetä vaiheittain lukuun ottamatta uuden kevyen liikenteen sillan rakentamista. Ranta-alueen ensimmäinen uusimisvaihe Porin sillan alikulkutunnelin tienoilla on valmistunut jo 2018. Keskustan jokirantojen suunnittelu on taas ajankohtaistumassa, kun kaupunkisuunnittelu on alkanut laatia keskustan kehittämissuunnitelmaa ja päivittää sen yhteydessä Promenadi-Poria. Rantojen kehittäminen tarjoaa mahdollisuuksia myös yliopistoyhteistyölle. Porin kaupunki osallistuu tällä hetkellä kahteen kansainväliseen keskustan kehittämissuunnitelmaan (*UrbCultural Planning* ja *iPlace*), jotka niin ikään tarjoavat uutta perspektiiviä jokirantoihin. Yli odotusten onnistunut "Keskustan kehittämissuunnittelu" kävelykadun tyhjässä liiketilassa 2019 oli PORIS-konseptin tähän asti näkyvin toteutus, jossa osallistumisen Porin mallia pyrittiin jalkauttamaan.

Porilla on tarvittavaa henkistä pääomaa kokeilukulttuuriin, jossa paikallisista arvoista lähtevä imagotyö ja innovointi ohittavat vuosikymmenet muodissa olleen globaalin kilpailuhengen ja onton menestysretoriikan vaatimukset. Kaikki edellytykset tälle ovat tällä hetkellä olemassa.

2. Kulttuurisuunnittelu

Joki on maisemassa – Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuurikartoitukset

2.1 > Vuokko Kemppi-Vienola

Projektitutkija, Turun yliopisto

Kokemäenjoki on Lounais-Suomen suurin joki. Leveää uomaansa pitkin Pirkanmaalta Satakunnan poikki virratessaan se muodostaa ympärilleen Kokemäenjokilaakson. Kokemäenjoen vaikutus Satakunnan jokivarren paikkakuntien asuinolosuhteisiin, elinkeinoihin sekä paikalliskulttuuriin on vuosisatoja ollut merkittävää. Aiemmin elintärkeiden ruokakalastuksen, tukinuiton, liikennöinnin ja ylikulkemisen sekä vesivoimarakentamisen rinnalle on tullut uudenlaisia tapoja nauttia ja hyödyntää jokea esimerkiksi rauhoittavana maisemana tai aktiivisena harrastuspaikkana. Joki ei ole vain kaunis maisema, vaan se on joenvarren asukkaan tapa katsoa ja kokea maisemaa kokonaisuutena, elinympäristönään. Siihen usein linkittyy muistettu ja tulevaisuudelta odotettu tai toivottu, niin henkilökohtaisella, kuin myös yhteisöllisellä tasolla.

Kokkeli – Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllinen suojelu ja taiteellinen kehittäminen -hanketta toteutettiin vuosina 2017–2019 Koneen säätiön tuella. Kulttuurikartoituksen tutkimusta ja taideprojekteja yhdistävässä hankkeessa omana roolinani oli pyrkiä ymmärtämään asukkaiden ja toimijoiden suhdetta Kokemäenjoen muovaamaan ja ylläpitämään satakuntalais-pirkanmaalaiseen maisemaan. Kokkeli-hankkeessa tarkastelin valittujen yhteisöjen arvoja ja tapoja suhteessa kulttuuriympäristöön, maisemaan sekä elettyyn kulttuuriseen ympäristöön. Hankkeessa toteutimme taiteilija-tutkija Marjo Heinon kanssa erilaisissa maaseutumaisissa yhteisöissä paikkatietokyselyn, osallistavan taiteen, haastattelujen ja osallistuvan havainnoinnin avulla kuusi kulttuurikartoitusta sekä osallistavan taiteen ja yhteisötaiteen menetelmin toteutettuja työpajoja ja taiteellisia projekteja.

Kulttuurisuunnittelun kulttuurikäsite ja paikalliset kulttuuriset resurssit

Kulttuurisuunnittelu (*cultural planning*) on muutoksessa olevien alueiden kulttuuriseen kehittämiseen 1970-luvulta alkaen Iso-Britanniassa ja Australiassa käytetty menetelmä. Sen keskiössä on osallistava ja alhaalta-ylöspäin suuntautuva kehittäminen ja se pohjaa aina huolelliseen tiedonkeruuseen, kulttuurikartoitukseen. Menetelmänä sitä kuvataan demokraattiseksi, osallistavaksi sekä asukkaat mukaan suunnitteluun ottavaksi¹. Kulttuurisuunnittelun näkökulmassa keskiössä ovat kulttuurin laaja määrittely elämäntapana² sekä paikkalähtöisyys, poikkialaisuus, strategisuus. Kulttuurisuunnittelun tavoitteena voi olla esimerkiksi yhteisöllisyyden ja sisäänsulkevan paikallisen identiteetin vahvistaminen³.

Kulttuurisuunnittelua on tähän asti käytetty lähinnä kaupunkien osallistavaan kehittämiseen. Sillä on paljon potentiaalia myös maaseudulla, jossa kulttuuritoiminta sekä asukkaiden arkiset toimet liittyvät usein saumattomasti paikalliskulttuuriin, paikallisiin tapoihin, tottumuksiin, alueiden käyttötapoihin sekä yhteisiin ja yksityisiin muistoihin. Kulttuurista puhuttaessa käsitettä sovelletaan sen institutionaalista kulttuurikäsitystä laajemmassa määritelmässä. Tällöin paikallinen kulttuuri määrittyy suppeaa kulttuurikäsitystä, kuten kulttuuriharrastuksia tai kulttuurielinkeinoja laajempaan ihmisiä ja ihmisten sosiaalisia suhteita kuvaavina elämäntapoina. Kokemäenjokilaaksossa kulttuuri-toimintana tarkastellaan siis varsinaisten suojele-, kulttuuriharrastusten ja -elinkeinojen lisäksi myös esimerkiksi alueiden vakiintuneita käyttötapoja, asukkaiden vuorovaikutusta sekä paikoille antamia yhteisöllisiä sekä myös subjektiivisia merkityksiä.

Tarkoituksena on ollut nostaa tutkimuksen keskiöön vaikeasti sanoitettava paikallisen kulttuurin ajankohtainen kuva, niin kuin asukkaat ja paikalliset toimijat sen itse näkevät. Näin ollen on ollut välttämätöntä irtautua viranomaisten, päättäjien sekä taidemaailman asettamista ennakkoletuksista siitä, millaista kulttuuria tai taidetta pidetään merkittävänä. Hankkeen aikana on pyritty myös tieteen tahtoon kannustamaan paikallisia ihmisiä osallistumaan heille merkitykselliseksi osoittautuneen ympäristön määrittelyyn ja kehittämiseen. Kehittäminen käsitetään yleensä tekoina, mutta tässä yhteydessä sillä tarkoitetaan ennen kaikkea puhetta, keskustelua ja neuvottelua, sekä myös visiointia tulevaisuudesta, pohjautuen nykyisten asukkaiden tarpeisiin ja kokemuksiin paikoista. Usein sekä teknisessä suunnittelussa että asukkaiden arkisessa puheessa ympäristö näyttää ainoastaan fyysisen sijaintina, vaikka siihen liittyy paljon muistoja ja kulttuuria sekä yhteisöllisyyksiä, kuten kokemuksia ja arvostuksia. Näitä on totutusti käsitelty ympäristöstä tai alueesta irrallisena osa-alueena, joka rajoittuu vain hyvinvointisektorin tai kulttuuri-instituutioihin kiinteästi liittyvänä kenttänä, esimerkiksi historiankirjoituksena tai muistelukäytäntöinä.

Kulttuurisuunnitteluun tähtäävän kulttuurikartoituksen tavoitteena on tunnistaa luovasti sekä aineellisia että aineettomia yhteisöjen jakamia *kulttuurisia resursseja*, joita paikalliset yhteisöt ja asukkaat käyttävät, hyödyntävät ja arvostavat⁴. Käsitteenä kulttuuri määrittyy sen laajassa merkityksessä, joka pohjautuu esimerkiksi Raymond Williamsin laajaan kulttuuriin määritelmään. Tavoite ei ole ainoastaan kulttuuriharrastusten, vaan jokapäiväisen paikallisen kulttuurin, tunnistaminen. Bianchini luokittelee kulttuurin aineellisiin (*tangible*) ja aineettomiin (*intangible*) ulottuvuuksiin, joiden hän katsoo yhdessä muodostavan kulttuuristen resurssien kokonaisuuden. Yhteisöjen kulttuuriset resurssit koostuvat hänen mukaansa seuraavista asioista:

- taiteet, taideinstituutiot ja media,
- urheilu ja vapaa-ajan toiminta,
- aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö,
- paikallinen "imagopankki",
- kaupungin kohtaamispaikat,
- intellektuaalinen ja tieteellinen miljö, sekä
- luova panos paikallisessa tuote- ja palvelutuotannossa.⁵

kuvat ^

Ulvilan Saaren kirkkosilta koettiin merkittäväksi paikaksi. Oikeassa kuvassa sillalla järjestämämme kynttilä- ja muistelutapahtuma, jossa asukkaat myös kohtasivat toinen toisiaan uudella tavalla. Kuvat Vuokko Kemppi-Vienola 2018.

Paikallisen kulttuurin kuvattavina kulttuurisina resursseiksi muodostuvat ensisijaisesti paikalliset teot ja tavat, jotka ovat laajasti asukkaiden ja yhteisöjen jakamia ja joilla on yhteistä hyväksyntää. Kokemäenjokilaaksossa tällaisina tunnistin ensisijaisesti Kokemäenjoen alueen yhteisöjä kokoomassa. Joen ja sen sivuhaarojen eli juopien molemmille rannoille limittyä asukkaiden arvostamia näkymiä, siltoja, rakennuksia ja ympäristöjä, jotka herättävät yhteisöissä yhteisiä muistoja.

Pitkän jokialueen sadat sillat toimivat pysähtymisen ja ympäristön tarkkailun paikkana. Monessa paikassa asukkaat totunnaisesti kuvasivat jokinäkymää, heillä oli tapana tarkkailla ja kommentoida vedenkorkeutta ja siinä tapahtuneita muutoksia. Sillat koettiin paitsi kulkemisen väylinä yli asuinseudut erottavan joen, myös kohtaamispaikkoina erilaisille ryhmille. Ylhäältä asukkaiden tapaa käyttää siltoja leimasivat jaetut tavat esimerkiksi Ulvilan Saaren keskiaikaisen kirkon Kirkkosillan häävalokuvausperinteestä tai paikallisesta tavasta olla kiinnostunut joen juopien vedenkorkeudesta, joen virtaamasta, rehevöitymisestä tai jäätilanteesta. Siltojen merkityksellisyys kokemäenjokilaaksolaisille yhteisöille näyttää koostuvan sen liittymisestä vesielementtiin, arkipäiväiseen ja usein kulkemisen suhteen välttämättömään ylittämiseen, sekä jaettuun vuorovaikutukseen joen tilanteista, havainnoista tai kokemuksista toisten asukkaiden tai viranomaisten kanssa. Joesta oltiin yhdessä huolissaan tai sen kauneus- tai kokemusarvoja jaettiin yhdessä muiden kanssa. Jokea pidetään edelleen arkipäiväiseen elämään oleellisesti liittyvänä asiana.

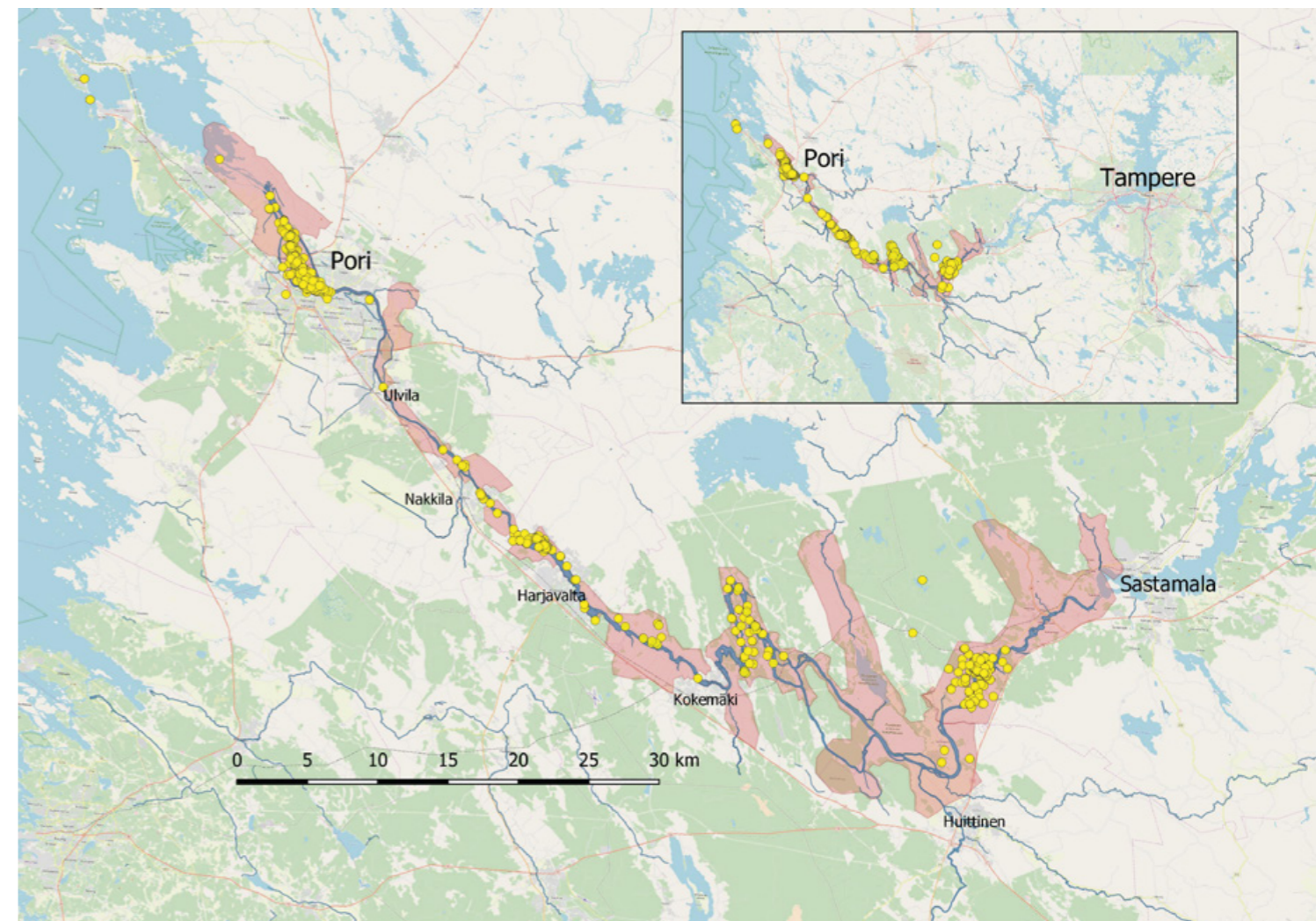
Joen lisäksi asukkaat arvostivat merkittäviä rakennuksia, jotka toimivat paikkojen identiteetin kannalta tärkeinä pidettyinä kohteina maisemassa. Niiden tunnettuus tuntui korreloivan niiden arvostuksen kanssa. Toisaalta vesi koettiin usein yksityiskäytössä koteina toimivia rakennuksia avoimemmaksi ympäristöksi, josta jokainen ohikulkija pääsi nauttimaan omalla subjektiivisella tavallaan; lenkkeillen, ratsailla, nautiskellen, aistien tai arkisessa kiireessä kulki.

Eri yhteisöjen tunnustamat resurssit voivat myös näyttäytyä ristiriitaisina, vastakohtaisina arvostuksina esimerkiksi ympäristön käyttötapojen tai arvostusten ristiriitoina tai käyttäjäryhmien välisinä näkemyseroina. Hankkeessa tämä näkyi esimerkiksi ristiriitaisina kertomuksina, joissa asukkaat kokevat, että maaseudulle aikaisemmin vieraita, sittemmin muodostuneita julkisia tiloja, kuten ulkoilualueita, on hyväksyttävää käyttää, kuka niitä saa käyttää ja mihin tarkoitukseen. Kulttuurikartoituksen tavoitteena on ainoastaan kuvata tilanne oikeassa kulttuurisuunnitteluprosessissa jäljempänä seuraavaa suunnitteluvaihetta varten, ja ristiriitaisten arvostusten esiintuominen on myös tärkeää.

Kulttuurikartoituksen näkökulmasta tavoitteena on kerätä ja yhdistellä asukkaiden tietoa ja kokemusta tutkittavana olevasta alueesta yhteissuunnittelua varten. Tällöin asukkaat nostetaan oman alueensa asiantuntijoiksi, viranhaltijoiden ja muiden oman alansa asiantuntijoiden rinnalle.

Kartoitettavana 120 km:ä Kokemäenjoen molemmin puolin

Hankkeen tutkimus sijoittui Satakunnan ja Pirkanmaan maakuntien alueelle ehdotetulle Kokemäenjokilaakson maaseudun maisema-alueelle. Ehdotus toimisi aikaisempia rajatumpia maisema-alueita laajempina rajauksena. Kokemäenjokilaakson ehdotettu valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (VAM) muodostuu Kokemäenjokea ympäröivälle maaseutualueelle ja koostuu Porin, Ulvilan, Nakkilan, Harjavallan, Kokemäen, Huittisten ja Sastamalan kuntiin kuuluvista alueista. Ehdotettu Kokemäenjokilaakson valtakunnallisesti arvokas maisema-alue Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisema-alue perustuu Satakunnan ELY-keskuksen tekemään inventointiin ja sitä valmistelelee ympäristöministeriö.

kuvat <

Kaikki paikkatietokyselyiden merkinnät (keltaiset pisteet) koottuna tutkimusalueelle. Taustalla punaisella ehdotetun valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen rajaus. Kartta Vuokko Kemppi-Vienola. eHarava, Sitowise 2020.

Kokemäenjokilaakson yli 120 km pituinen tutkimusalue edustaa Ala-Satakunnan viljelyseutua sekä Satakunnan rannikkoseutua⁶.

Valtakunnallisesti arvokkaaksi ehdotettu maisema-alue antoi hankkeen tutkimukselle maantieteellisen rajauksen. Kokemäenjokilaakson kulttuurikartoituksen mittakaavasta johtuen tutkimusalueet valittiin joenvarren kuntia mukaillen. Yhteisöjen kartoituksiin valittiin ranta-alueita ja kyliä, jotka edustavat erilaisia maaseutumaisia alueita jokilaaksossa. Kohdealueet ovat:

- Porissa Huvilajuopa, jokisuiston alkupisteessä oleva 1900-luvun alusta periytyvä vapaa-ajan-alue
- Ulvilassa Saaren alue, kartanokulttuurin ja virkistysalueen yhdistävä maaseutualue, Porin ja Ulvilan taajamien välissä, jokiluodolla
- Nakkilassa ja Harjavallassa rajalla sijaitseva Lammaistenlahden alue, Harjavallan voimalaitoksen ja tunnettujen kalavesien rannalla
- Kokemäellä Kuurola ja Säpiläniemi, maaseutumaisia kylätaajamia molemmin puolin entistä kaupungiksi muutettua Kokemäen kauppala
- Sastamalan Keikyä (Pirkanmaalla), teollisuuden ja vesivoiman hallitsemassa maisemassa sijaitseva, maaseudun ympäröimä taajama-alue

Kulttuurikartoitukset toteutettiin riippumattomana tutkimushankkeena, tiiviissä yhteydessä hankkeessa toteutettavan taiteellisen, osallistavan toiminnan kanssa. Kulttuurikartoitukset toteutuivat paikkakohtaisesti vaihtelevina. Pohjan kunkin paikan kartoittamiselle antoi paikkatietokyselyn toteuttaminen. Kartoitus koostui paikkatietokyselyllä toteutetusta asukaskyselystä, osallistuvasta havainnoinnista, paikkalähtöisistä työpajasta, taidetapahtumasta sekä asukkaiden ja toimijoiden haastatteluista ja keskusteluista. Kartoituksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia asioita asukkaat ja toimijat pitävät alueilla paikallisina kulttuurisina resursseina: millaisia asioita he asuin- tai toimintaympäristössä arvostavat. Koko Kokemäenjokilaakson tutkimusalueen osalta tärkeimmiksi selvitettäviksi muodostuivat seuraavat teemat sekä kysymykset:

Paikat: Mitkä paikat ovat asukkaille tai toimijoille merkityksellisiä? Mitä paikkoja käytetään ja mitä ei käytetä? Mihin paikkoja käytetään? Mitä niistä muistetaan ja kerrotaan?

Yhteisöt: Millaisia ihmisiä alueella asuu? Millaisia ryhmiä tai ryhmittymiä ja mikä on heille tärkeää? Mikä yhdistää ihmisiä ja ryhmiä?

Hankkeen kohdealueiden kartoituksissa asukkaille ja toimijoille suunnattua karttakyselyä käytettiin osana lähes kaikkien kohteiden kartoitusta. Ainoastaan Ulvilan Saaren kohdealueella ei toteutettu karttakyselyä, sillä Saarella oli toteutettu maisemaselvitykseen liittyvä kysely vuonna 2016. Sitä hyödynnettiin osana paikallista kulttuurikartoitusta. Asukaskyselyt toteutettiin sähköisellä karttakyselytyökalulla, eHaravalla. Sähköisen karttakyselyn etuna oli kyselyn levittäminen hankkeen blogisivujen sekä Facebook-sivujen kautta. Toisaalta sähköisen kyselyn haittapuolena koettiin, ettei kaikilla yhdistyksillä ollut valmista jäsenistönsä sähköpostilistaa, eivätkä kaikki alueet olleet asukas-yhdistysten mukaan järjestäytyneitä, vaan mukana oli paljon haja-asutusaluetta. Tällöin sähköisen kyselylinkin levittäminen yksittäisille maaseudun asukkaille osoittautui työlääksi. Sähköisen kyselyn rajoitukset liittyivät myös vastaajien tietoteknisiin valmiuksiin, jotka vaihtelevat esimerkiksi eri ikäluokissa. Lisäksi kysely on lähtökohtaisesti yleensä ylhäältä ohjattu tutkimusmenetelmä, jossa tutkija asettaa kysymykset, joiden puitteissa vastaajilla on mahdollista vastata. Kokkeli-hankkeessa tätä on lievennetty muun muassa suunnittelemalla kysymyksiä yhdessä yhteisön edustajan kanssa. Kyselyt myös levitettiin yhteistyössä paikallisten yhteisöjen, kuten asukas-yhdistysten kanssa.

Sähköisen kyselyn hyvänä ominaisuutena toimii asukkaiden ja toimijoiden arvostusten ja käyttötapojen sijoittuminen kartalle. Kartta toimii lähes kaikkien suunnittelunalojen välineenä. Kaupunkisuunnittelun kontekstissa paikkatietokysely (*public participation geographic information systems*) PPGIS etu on nähty siinä, että sen avulla voidaan tavoittaa laaja joukko sekä tavoittaa parempi saavutettavuus ja tiedon läpinäkyvyys päätöksentekoon (Nummi & Tzoulas 2015). Laadullisten kysymysten kohdalla vastausten sijoittaminen kartalle osoittautuu joissain tapauksissa vaikeaksi tai jopa mahdollottomaksi. Esimerkiksi maisemassa koettuja kokemuksia tai muistoja on hankala osoittaa pisteenä juuri tiettyyn paikkaan. Sen vuoksi kyselyssä oli kartalle sijoitettavien paikkatietokysymysten lisäksi myös avoimia tekstivastauksia, joissa asukkaat ja toimijat pääsivät vapaasti kertomaan omista näkemyksistään. Kyselyjen kysymykset erosivat tutkimuspaikoista riippuen toisistaan osittain, sillä kyselyitä suunnattiin kohdealueiden erityispiirteet huomioiden.

kuvat ^

Asukkaat kokivat saaren halkovia jokiuomien jäänteitä tärkeinä kosteikkoina (lintujen ja eläinten tarkkailu, kosteikkokasvillisuus) Kuvat Saarenluodon luontopolulta, jossa Kokkeli-hankeessa toteutettiin yhteissuunnitteluprojekti Saarenmetsän luontopolun taiteellisesta kehittämisestä. Kuvat Vuokko Kemppi-Vienola 2019.

Asukas- ja toimijakyselyiden vastaajamäärät ja toteutusajat:

- 12.2. – 11.3.2018
Pori: Huvilajuovan asukaskysely, 45 vastaajaa
- 1.10. – 30.10.2018
- Kokemäen Kuurola ja Säpiläniemi: Muistetun, koetun ja katsotun ympäristön arvo-kysely, 39 vastaajaa
- 19.2. – 18.3.2019
- Sastamalan Keikyän karttakysely, 86 vastaajaa
- 14.3. – 10.4.2019
- Lammaistenlahden maisema -karttakysely (Harjavalta ja Nakkila), 60 vastaajaa

Kyselyiden avulla oli mahdollista selvittää yhteisesti tärkeitä paikkoja ja alueita, niiden käyttötapoja ja niihin liittyviä muistoja. Kyselyillä saatiin selville myös asukkaille henkilökohtaisesti tärkeitä

paikkoja ja niiden henkilökohtaisesti miellettyä arvoa, joka on jokaiselle hieman erilainen. Kyselyt osana kulttuurikartoituksia tuottavat laadullista sekä määrällistä, mutta yleistävää tietoa paikkojen kokemisesta sekä asukkaiden elämäntavoista ja yhteisöjen kulttuurisista resursseista alueilla.

Kyselyt eivät kuitenkaan toimi ainoana menetelmänä selvittäessä asukkaiden merkityksiä ja arvostuksia tutkimusalueista. Paikalliset ihmisten väliset suhteet, yhteisöjen väliset suhteet sekä erilaiset ryhmät ja ryhmittymät tulevat paremmin esille kohteissa suoritetussa osallistuvassa havainnoinnissa sekä asukkaiden ja toimijoiden kanssa käydyissä vapaa-muotoisissa keskusteluissa. Havainnoinnin kohdealueilla toteutin yhteisöille järjestetyissä taiteellisissa tapahtumissa tai taideteoissa sekä työpajoissa, joita Marjo kuvailee tämän julkaisun artikkelissaan. Havainto- ja keskusteluaineistoa hyödynsin täydentämään ja selittämään kyselyaineistossa esiin nousseita teemoja, joiden kautta paikalliset kulttuuriset resurssit voitiin tunnistaa ja paikantaa. Tässä prosessissa hyödynnettiin myös kirjallista materiaalia, kuten selvityksiä ja suunnitelmia, yhteisöjen omaa viestintää eri medioiden kautta sekä maiseman ja sen näkymien havainnointia.

kuva ^

Sastamalan Keikyässä arvokkaimpana pidetty näkymä rannasta voimalaitokselle ja yhteisöllisenä voimanponnistuksena aloitettavalle riippusillan kunnostusprojektille sai jo toiseksi talveksi jokikarikolleen hankkeen ja Keikyän perikunnan kanssa yhteistyössä toteutetun Ratas-teoksen. Kuva Päivi Pelttari 2019.

Kulttuurikartoitus tunnistaa paikallisia tärkeitä kulttuuripiirteitä maaseudulla

Työpajoissa, maisemakävelyillä, tapahtumissa ja taideprojekteissa havaittiin, että alueiden asukkaat ovat kiinnostuneita alueidensa tilasta ja kehittämisestä. Paikalliset yhteisöt tai alueiden asukkaat eivät kuitenkaan ole yhtenäisiä, eivätkä jaa yhteisiä kulttuurisia piirteitä, vaan paikallisesti on erotettavissa erilaisia ryhmiä ja ryhmittymiä. Kysymys onkin siitä, miten alueiden määrittelyssä, kuvaamisessa ja suunnittelussa voitaisiin ottaa paremmin ja kestävämmiin huomioon paikallisen yhteisön sekä erityisesti yhteisöstä jakaantuvien ryhmien moninaisuutta. Aineistonkeruun paikkatietokyselypohjainen kartoitus on hyvä väline tavoittamaan pelkkiä haastatteluja laajemmin monenlaisia erilaisia yhteisön jäsenten ääniä ja mielipiteitä, jotka vaihtelevat erilaisesta ryhmästä toiseen. Osallistuvan taiteen menetelmät, innostuvuus, kiinnostavuus sekä perinteisestä suunnittelusta irtautuva ote tavoittavat uudenlaisia osallistujia alueiden suunnitteluun.

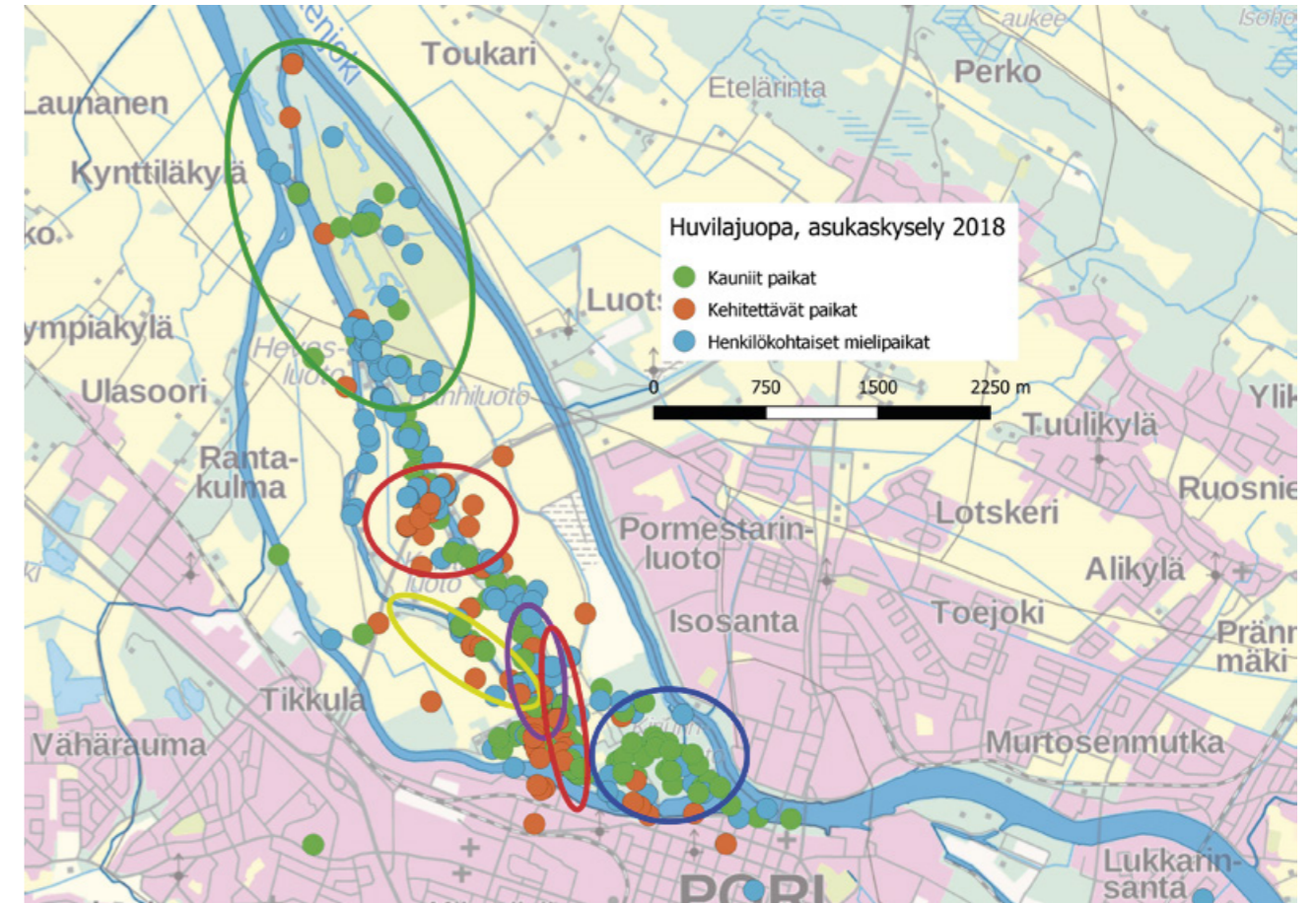
Oleelliseksi tulokseksi muodostuu yhteisöille ja ryhmille tärkeät paikat. Ne toimivat tärkeinä muistamisen, kertomisen, katsomisen, näkemisen tai osallistumisen kautta. Yhdistämällä karttakyselyssä annettuihin hotspotteihin osallistuvalla havainnoinnilla sekä tausta-aineistolla saatua tietoa paikkojen merkityksestä asukkaille ja toimijoille, saatiin näkyvämmäksi paikoissa olevia erilaisia ryhmiä ja ryhmittymiä, yhteisöjä ja resursseja alueilla.

Porin Huvilanjuovalla toteutettuun kulttuurikartoitukseen liittyvässä kartassa huvilayhdyskunnan asukkaiden tekemät merkinnät kertovat ryhmästä toiseen vaihtuvista tavoista arvottaa maisemaa.

Perusrungoltaan kartoitukset toivat esiin kolmelaisia kokonaisuuksia, joita yhteisöllisesti merkitykselliset paikat tai kohteet alueilla edustavat:

- yhteisöllisten muistojen paikat
- kohtaamisen paikat
- henkilökohtaisia kokemuksia ja elämyksiä antavat paikat

Tunnistin, että tutkimusalueilla oli joukko paikallisia kysymyksiä, tekoja ja arvostuksia, jotka näkyvät asukkaiden toiminnassa ja arvostuksissa. Niistä puhutaan kahvipöydissä ja neuvotellaan esimerkiksi kulkemalla tiettyjä reittejä, valokuvaamalla tiettyjä näkymiä ja seuraamalla ympäristön muutoksia.

kuva ^

Porin Huvilajuopa-alueen kartoituksesta. Värikkäillä palloilla merkityt sijainnit ovat asukas-yhteisön jäsenten merkittävien merkityksellisten paikkojen sijainnit. Ympyröidyt alueet ovat tunnistettuja kulttuurisia resursseja merkittäviä rajauksia: Vihreällä luontoarvoja golfkentän ympäristössä sekä Hanhiluodon pohjoisosissa ja keltaisella luontoarvoja Lanajuovan varrelta, punaisella ongelmakohtia muun muassa liikenteellisesti ja kulttuurihistoriallisia sekä taidehistoriallisia arvostuksia sekä violetilla Kvistiluodontien vanhimpien huviloiden kokonaisuus sekä sinisellä Kirjorinluodon tapahtuma- ja puistoalue. Kartta Vuokko Kemppi-Vienola. eHarava, Sitowise 2018.

Yhteistä Kokemäenjokilaaksoon sijoittuvilla erilaisilla tutkimusalueilla oli veden ja joen erilaisten arvostusten ja niihin liittyvien käytänteiden ja itsestään selvyyksien tunnistaminen ja kuvaaminen osana paikallisia perinteitä ja tapoja. Monet käyttötavat, reitit sekä huomiot liittyvät nimenomaan veteen, joka on muokannut jokivarren asutusta, elinkeinoja, kulkemista, harrastusmahdollisuuksia sekä kauniin tai kunnioitettavan maiseman kokemisen arvostuksia jo muistettujen sukupolvien

taakse. Joesta kerrotaan tarinoita, joissa sen voimaa, satoisuutta tai paikallista merkitystä jaetaan ja korostetaan. Tällaisia ovat esimerkiksi kansalliset ja paikalliset runot, lapsille suunnatut varoitukset ja elokuvat eli sekä entisaikojen että nykypäivän sosiaalisen median julkaisut.

kuvat ^

Jokijuopa, jota tarkkaillaan tai havainnoidaan -joki on arvaamaton ja säätelee edelleen rakentamista ja rantarakenteita. Kuvat Porin Huvilajuovalta Vuokko Kemppi-Vienola 2018.

Kokemäenjokilaakson kulttuurikartoitukset toivat esiin kulttuurikartoituksen mahdollisuuksia erityisesti maaseutuympeiristössä. Kohteiden erilaisuudesta huolimatta useilla paikoilla oli jo valmiina tietynlaiset yhteisölliset toimintatavat, kuten kyläyhdistysten ja paikalliskulttuuriseurojen toimintaa. Toisaalta vakiintuneet yhteisölliset toimintatavat voivat myös hankaloittaa uusien roolien ottamista mm. ideoinnissa tai uudenlaisten tarpeiden ilmaisemisessa. Vakiintuneet toimintatavat ylläpitävät itseään ja uusille avauksille tai ehdotuksille ei aina löydy tilaa. Ydinmaaseudulla yhteisöllisyys nähtiin kuitenkin tärkeänä tavoitteena. Ihmisten välillä toimivat hierarkiat ja suhteet on kuitenkin kartoituksella mahdollista tuoda näkyvämmiksi. Samalla yhteisöjen jäsenet voivat tarkastella omaa suhdettaan muihin ryhmiin ja yksilöihin ja saada myös uudenlaisia tapoja nähdä toisen ryhmän perusteltuja ja taustoitettuja näkökulmia ja ideoita alueesta.

Kulttuurikartoituksen osallistavat toimintatavat luovat mahdollisuuksia ideoida ja visioida alueen vaihtoehtoisia tulevaisuuksia vapaana todellisista haasteista, joilla kehittämistä usein haastetaan esimerkiksi taloudellisten reunaehtoien rajoittaessa. Maaseudulla kehittämiseen osallistuvien huomiosta ei tarvitse yleensä kilpailla muun paikallisen kulttuuritoiminnan kanssa. Toisaalta omaan lähiympäristöön liittyvä kulttuuritoiminta lähentää sitä asukkaisiin luontevasti – oman

alueen kehittämistä ollaan hyvin kiinnostuneita. Maaseudulla alueiden kehittäminen ja ideointi koskettaa erityisesti maanomistajia, sillä suurin osa maa-alasta on yksityisomistuksessa peltoina, metsänä tai muussa käytössä. Erityisesti kaupunkien lähimaaseuduilla, joissa vanhastaan totutut maanomistajuudet ovat saaneet rinnalleen kilpailevia maankäyttövaatimuksia virkistysreittien, visuaalisten ja ekologisten elämysten kokemisen paikkojen ja rantojen käyttötapojen osalta. Ristiriitaisia suhteita ryhmien välille aiheuttavat myös muuttuneet elinkeinot; maanviljely ei ole enää 2020-luvulla pientä ja kaunista, vaan kaukana kaupungin työpaikoista sijaitsevilla maaseutualueilla kekseliäisyys uudenlaisten viljely- ja pienyritysinnovaatioiden kanssa on välttämätöntä. Myös kulttuuriympäristöjen suhteen maaseudun muutos on näkyvissä ja tunnustettua.

Hankkeen alueellinen mittakaava oli haastava. 120 km pituisella tutkimusalueella valitut tutkimuskohteet olivat maaseutuluonteestaan huolimatta hyvin erilaisia. Niiden sijainnit vaihtelivat maakuntakeskusta kaupunki Porin urbaanista viheralue- ja vapaa-ajanviettomaa-seudusta aina edelleen pääsääntöisesti maanviljelyskäytössä olevaan Kokemäen Kuurolan kylään. Eroavaisuuksia löytyi myös asukkaiden olemassa olevasta järjestäytymisestä ja verkottuneisuudesta, toisaalla kuvailtiin aiempina vuosikymmeninä aktiivisen kylän tai alueen yhteisen toiminnan hiipuneen lähes täysin, kun taas useissa epävirallisissa ja virallisissa yhdistyksissä, yhteisöissä ja ryhmittymissä tunnustettiin monia. Lähes kaikissa kohteissa hankkeen toiminta ja uudenlaiset näkökulmat kulttuuriympäristöön, perinteisiin, tapoihin ja muistoihin otettiin kuitenkin kiinnostuneena vastaan.

Mikäli hankkeen aloittamaa kulttuurisuunnittelua pyrittäisiin jatkamaan käytännön kulttuuripohjaisen suunnittelun suuntaan, olisi päättäjien, kuten kunnanjohtajan, poliittisten päättäjien sekä paikallisyhteisöjen aktiivien mukaan saaminen välttämätöntä. Lisäksi muutaman alueen kulttuuristen resurssien kartoituksen pohjalta ei vielä voida tehdä alueellista tai edes kuntakohtaistakaan suunnittelua, sillä koko 121 kilometrin mittaisen jokilaakson alueet vaihtelevat. Hankkeessa kartoitetut kohteet tuovat esiin jotain siitä vaihtelusta, mutta toimivat ennen kaikkea hyvinä paikallisina esimerkkeinä sekä yhteisöllisen kulttuurikartoituksen mahdollisuuksista, kuten myös siitä, mitä kaikkea kulttuuriin paikallisiin resursseihin voi kokemäenjokilaaksolaisten asukkaiden ja yhteisöjen näkökulmasta kuulua. Lisäksi hankkeen kohdealueiden asukkaat saivat osallistumismahdollisuuksia kulttuuriympäristöönsä sekä taiteeseen erilaisissa ja paikallisesti vaihtelevissa tapahtumissa, kartoituksissa ja esityksissä.

”Muistojen Nikkilä” – Kulttuurikartoitus ja joukkoistetut paikkamuistot kaupunkisuunnittelussa

2.2 > **Pilvi Nummi** Arkkitehti, tohtorikoulutettava, Aalto-yliopisto ja **Eveliina Harsia** Arkkitehti, tohtorikoulutettava, Aalto-yliopisto

Paikallisten asukkaiden omakohtaiset muistot ja paikan menneisyyden muisteluun osallistuminen voivat muuttaa ja syventää kaupunkisuunnittelijoiden käsitystä paikasta ja sen kulttuurista. Sipoon Nikkilässä paikkamuistoja kartoitettiin uudella tavalla joukkoistamismenetelmällä, jossa yhdistettiin sosiaalisen median mahdollisuudet paikkatietopohjaiseen kyselymenetelmään. Muistojen Nikkilä -projekti ylitti odotukset tuottaen runsaan määrän Nikkilään liittyvää kokemuksellista informaatiota, paikkaan liittyviä muistoja ja kokemuksia tarinoiden ja kuvien muodossa. Asukkaat ottivat projektin vastaan kiinnostuneina, ja siitä tuli aidosti asukkaiden ja kunnan yhteinen asia. Sosiaalinen media mahdollisti muistojen jakamisen ja yhteisen muistitiedon rakentamisen, ja tunniste #muistojennikkilä elää somessa edelleen.

Muistojen Nikkilä oli osa Sipoossa toteutettua kulttuurisuunnitteluprosessia, jonka tavoitteena on Nikkilän taajaman elinvoimaisuuden ja vetovoimaisuuden lisääminen sekä paikallisten asukkaiden elämänlaadun ja hyvinvoinnin parantaminen kulttuurisia voimavaroja hyödyntämällä.¹ Kyse on siis toisaalta taajaman sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästä kasvun ja kehittämisen tukemisesta että alueen viihtyisyydestä nykyisten asukkaiden näkökulmasta. Kulttuuri ja taide ovat keinoja, joiden avulla alueeseen liitettyjä mielikuvia voidaan muuttaa positiiviseen suuntaan ja lisätä näin alueen vetovoimaisuutta ja elinvoimaa². Muistojen kautta voidaan myös päästä kiinni paikan tarinaan ja identiteettiin, mitkä puolestaan voivat olla merkittäviä vetovoimatekijöitä³.

Kulttuurisuunnittelu on vuorovaikutteinen ja asukaslähtöinen paikkakehittämisen lähestymistapa, jonka keskeinen osa on kulttuurikartoitus, joka tähtää alueen kulttuuristen voimavarojen ja kehittämiskohteiden tunnistamiseen. Kulttuurisuunnittelussa kulttuuri on ymmärrettävä laajasti siten, että se kattaa erilaisten institutionalisoituneiden taidemuotojen ohella esimerkiksi ihmisten arkielämän sekä paikallisen kulttuurin asettaen keskiöön ihmisten kokemukset ja tavat käyttää kaupunkiympäristöä sekä paikkaan liitetyt merkitykset⁴. Juuri näitä ympäristöön liittyviä merkityksiä Muistojen Nikkilä -projekti tavoitteli muistojen kartoituksen avulla.

Muistojen merkitys paikan muutoksessa

Nikkilä on Sipoon hallinnollinen keskus, noin 4.500 asukkaan taajama, jonka asukasmäärä on voimakkaassa kasvussa uusien asuinalueiden ja keskustan uudistamisen ja tiivistämisen myötä. Nikkilän kasvu perustuu alueen melko hyvään sijaintiin pääkaupunkiseudun itälaidalla, osana

Helsingin seudun metropolialuetta. Liikenneyhteyksien näkökulmasta Nikkilä on kuitenkin sivussa pääväylistä ja julkisen liikenteen kehittäminen on tunnustettu tärkeäksi vetovoimaisuuteen vaikuttavaksi tekijäksi. Samalla, kun taajama on alkanut kasvaa ja uudistua, on paikallisen identiteetin ja kulttuurihistorian vaaliminen noussut entistä tärkeämpään rooliin. Kulttuurisuunnittelu on valittu tähän tilanteeseen soveltuvaksi toimintatavaksi ja sitä on sovellettu Sipoossa jo vuodesta 2012 alkaen⁵. Erityisesti kunnan kulttuuripalveluissa Nikkilän kasvuun ja muutoksen käsittelyyn on haluttu vaikuttaa taiteen ja kulttuurin keinoin. Vastaavasti kunnan kaavoituksessa paikallisen kulttuurin ja identiteetin tunnistaminen ja ymmärtäminen on otettu tärkeäksi lähtökohdaksi.

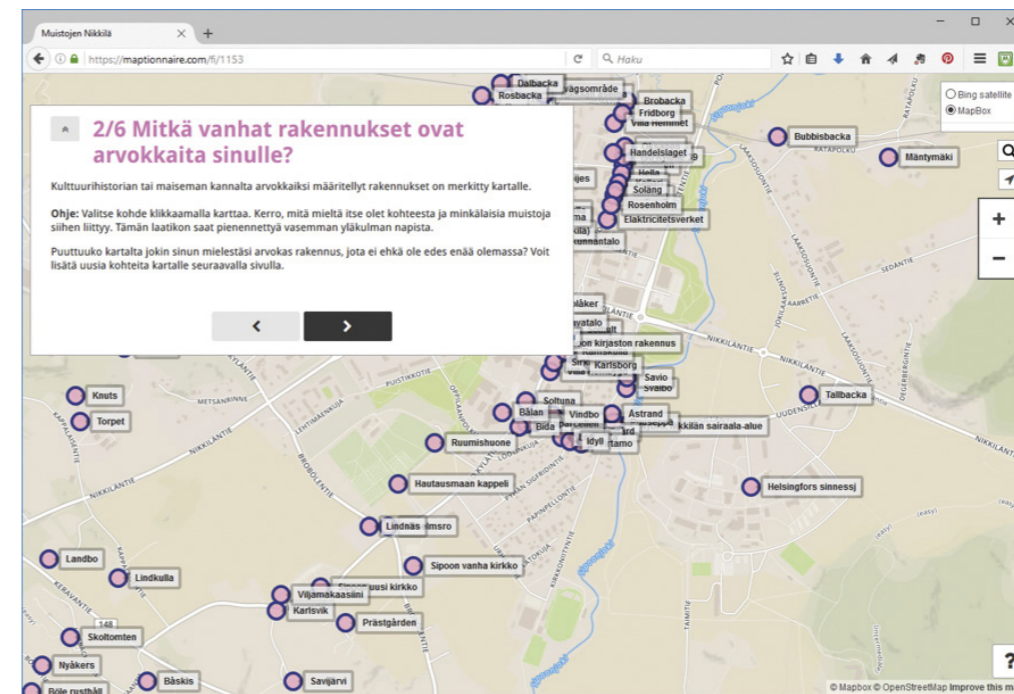
Paikkamuistojen joukkoistaminen Nikkilässä

Nikkilän kulttuurikartoituksessa alueen asukkaat ovat olleet tärkeässä roolissa. Nikkilän ominaispiirteitä on kartoitettu monin erilaisin osallistavin menetelmin, kuten kyselyillä, työpajoilla ja paikkasidonnan taiteen avulla⁶. Asukkaiden tuottama informaatio on nähty osana alueen kulttuurisia voimavaroja kulttuurisuunnittelun lähtökohdaksi. Paikallisen historian ja vanhoihin rakennuksiin ja paikkoihin liittyvien muistojen merkitys Nikkilän ominaispiirteiden ymmärtämisessä tuli esiin jo kulttuurikartoituksen alkuvaiheessa, mutta tarkemmin niihin paneuduttiin keväällä 2016 käynnistyneessä Muistojen Nikkilä -projektissa. Ajatus muistojen kartoituksesta heräsi, kun kunnassa pohdittiin rakennusperintöselvityksen päivittämistä. Vuonna 2006 laadittu Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvitys oli todettu puutteelliseksi ja se sisälsi virheitäkin. Samaan aikaan paikalliset asukkaat olivat ilmaisseet huolensa Nikkilän vanhan rakennuskannan säilyttämisen puolesta. Koska taajaman uudistamisen ja täydentämisen myötä vanhojen rakennusten purkamiseen kohdistui selviä paineita, haluttiin rakennuksiin liittyviä merkityksiä nostaa esiin myös kunnan kaavoituksen taholta. Silloin käynnissä ollut Nikkilän maankäytön kehityskuvatyö⁷ oli strategisen tason suunnitelma, johon tämän tyyppinen asukaslähtöinen tarkastelu sopi oivallisesti.

Paikkamuistojen kartoitukseen kehitettiin Nikkilässä oma erityinen joukkoistamisprosessi⁸, joka toteutettiin yhdistämällä erilaisia vuorovaikutteisia menetelmiä: karttakyselyn ohella hyödynnettiin sosiaalisen median kautta tapahtuvaa muistojen jakamista ja fasilitointia sekä kerätyn informaation käsittelyä kasvokkain tapahtumissa. Joukkoistamisella tarkoitetaan yleensä yhteistoiminnallista

lähestymistapaa, jossa tietty ongelma tai tehtävä annetaan laajan ihmisryhmän ratkaistavaksi tai toteutettavaksi. Nikkilän muistojenkartoitusta voi luonnehtia joukkoistamiseksi, koska sen tarkoituksena ei ollut ainoastaan yksisuuntaisesti kerätä asukkailta informaatiota, vaan myös tarjota heille mahdollisuus yhteisen muistitiedon rakentamiseen.

Paikkamuistojen kartoituksen ajatuksena oli, että kokemukset ja muistot voisivat auttaa suunnittelijoita ymmärtämään nikkiläläisten elämää ja ajattelua ja sitä kautta luomaan asukkaiden tarpeita vastaavaa elinympäristöä. Projektin tavoitteena oli tuoda esiin rakennettuun kulttuuriympäristöön liittyviä arvoja ja merkityksiä paikkamuistojen kartoituksen ja asukaslähtöisen kulttuuriympäristön arvioinnin avulla. Käytännössä tämä toteutettiin hyödyntäen Maptionnaire-karttakyselytyökalua ja sosiaalista mediaa. Näin menetelmissä yhdistyi hallintolähtöisesti ohjattu

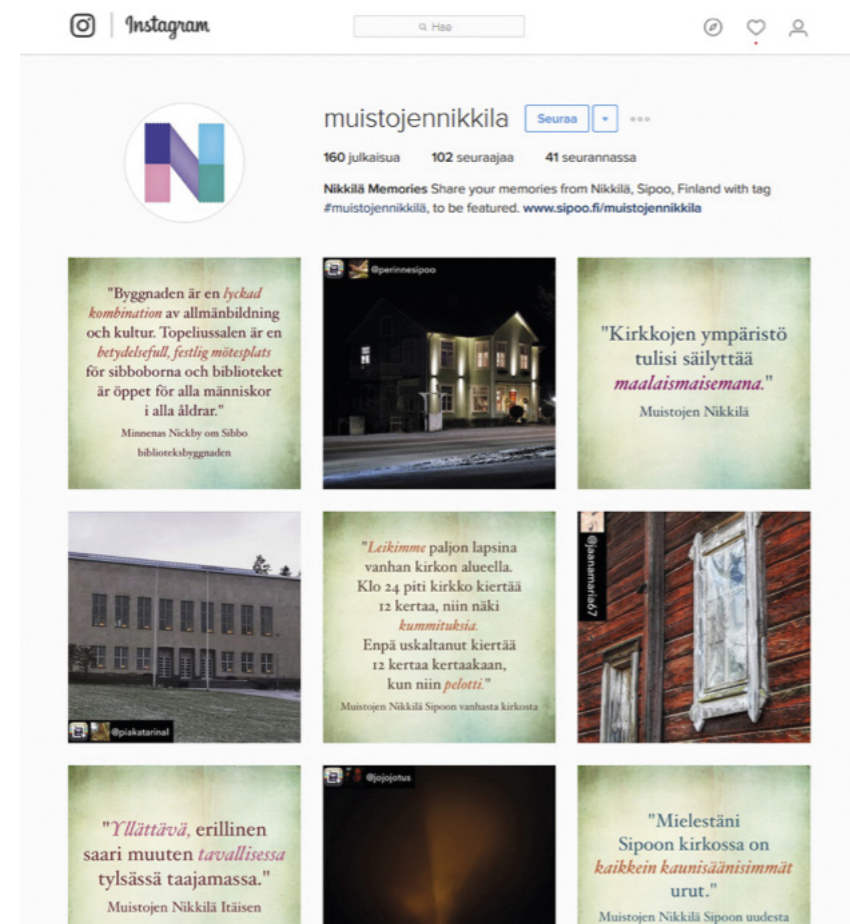

kuvat ^

Rakennusten arviointi karttakyselyssä. Rakennusperintöselvityksessä arvokkaiksi todettujen rakennusten lisäksi käyttäjillä oli mahdollisuus lisätä kartalle omia, henkilökohtaisesti arvokkaiksi kokemiaan rakennuksia. Kuvakaappaus Muistojen Nikkilä -kyselystä © Mapita Oy.

informaation keruu (kysely) ja toimijoiden omaehtoinen sisällön tuottaminen sosiaalisessa mediassa. Karttakyselyn avulla käyttäjillä oli mahdollisuus arvioida Nikkilän rakennus- ja kulttuuriperintöselvityksessä inventoitujen vanhojen rakennusten ja maisemallisesti arvokkaiden alueiden merkittävyyttä ja kertoa muistojaan rakennuksiin liittyen. Sosiaalista mediaa käytettiin projektin ja #muistojennikkilä-tunnisteen tunnetuksi tekemiseen ja paikkamuistojen jakamiseen. Erityisesti Instagramista tuli tärkeä kanava visuaalisten kokemusten jakamiseen: #muistojennikkilä-tunnisteella on jaettu jo yli 800 kuvaa. Lisäksi projektin aikana havainnoitiin paikallisia Facebook-ryhmiä, joissa paikalliset keskustelivat vanhoista rakennuksista.

kuva ^

Muistojen Nikkilä -tilillä jaettiin poimintoja karttakyselyllä saaduista paikkamuistoista ja käyttäjien Instagramissa julkaisemia visuaalisia muistoja. Kuvakaappaus: © Instagram.com.

Miltä Nikkilä näyttää asukkaiden silmin?

Nikkilän paikkamuistot toivat esiin tärkeitä paikkoja ja rakennuksia sekä paikallishistoriaa, samalla edistettiin yhteisöllisyyttä, paikalliskulttuurin säilymistä ja alueen imagoa. Keskeinen havainto oli, että paikkamuistot paljastivat paikan aineettomasta kulttuuriperinnöstä yksityiskohtaisia piirteitä. Yksi tällainen kohde, jota paikkamuistot avasivat uudella tavalla, oli Nikkilän vanha kauppakatu, Iso Kylätie, jonka varrella sijaitsee edelleen vanhoja kauppataloja. Nämä vanhat puutalot muodostavat oman rakennusperintökokonaisuuden, joka on arvioitu merkittäväksi sekä asiantuntijoiden että asukkaiden tahoilta. Osa näistä rakennuksista ovat ikävä kyllä suhteellisen huonokuntoisia, ja Nikkilän keskustan tiivistyessä ja uudistuessa on vaikea taata rakennusten säilyminen.

Paikkamuistojen tarkempi tarkastelu toi esiin Iso Kylätien rakennuksiin liitettyjä merkityksiä ja kokemuksia. Iso Kylätien merkitys menneen ajan kauppakatuna on osa aineetonta kulttuuriperintöä. Kaupallisiin palveluihin liittyy paljon muistoja, joissa sekoittuvat lapsuusmuistot, sosiaaliset suhteet, sekä erilaiset makuihin, tuoksuihin ja visuaalisiin seikkoihin liittyvät aistihavainnot. Juuri nämä muistot auttavat eläytymään menneeseen elämäntapaan ja ehkä tavoittamaan myös merkityksiä, jotka ovat olemassa vielä tänäkin päivänä. Samalla, kun moniulotteiset ja -aistiset paikkamuistot ovat antoisia, on niiden kytkentä kaupunkisuunnitteluun kovin vaikeaa. On kuitenkin selvää, että edistämällä Iso Kylätien vanhoissa kauppataloissa toimivien yritysten toimintaedellytyksiä, voisi säilyä merkittävä osa Nikkilän paikallishistoriaa.

kuvat ^

Poimintoja Iso Kylätiehen ja sen vanhoihin rakennuksiin liitetystä muistoista. Nikkilä on ollut merkittävä kaupallinen keskus, johon on tultu asioimaan myös lähiseudun kylistä.

kuva ^

Iso Kylätie oli 1900-luvun alkupuolelta aina 80-luvulle asti tärkeä kauppakatu Nikkilässä. Monet paikkamuistot liittyvät tähän aineettomaan kulttuuriperintöön. Kuva 1920-40-luvulta, Sibbo hembygd sförening ry:n arkisto (SHF).

kuva <

Vanhimmat Nikkilän Iso Kylätien vanhat puutalot on rakennettu 1800-luvun lopulla. Kuvan kauppatalo, jossa nykyisin toimii kirpputori, on rakennettu vuonna 1927. Tämä on yksi Iso Kylätien parhaiten säilyneitä rakennuksia. Etualalla näkyy asukkaiden yhteisöllisesti Kylätie kukkii -tapahtumassa toteuttamia värikkäitä katumaalauksia. Kuva Pilvi Nummi 2016.

Sosiaalisen median sisältöjä analysoitaessa esiin nousivat yleisimmin mainittuina asioina luonto, värit, vanhat rakennukset sekä paikoista edellä mainittu Iso Kylätie. Sosiaalisessa mediassa jaettiin myös kuvia jo puretuista rakennuksista, jotka tulee ymmärtää niin ikään osaksi Nikkilän kulttuuri-perintöä. Ne ovat osa muistoja ja historiaa, vaikka elävätkin vain muistoissa ja dokumenteissa. Tämä mennyt Nikkilä voisi omalta osaltaan toimia tulevaisuuden Nikkilän inspiraation lähteenä. Vanhoihin rakennuksiin liittyy myös omaleimainen värimaailma, jonka huomioiminen kaupunki-suunnittelussa olisi hyvin helppoa, jos näin halutaan. Luonto puolestaan on itsestään selvästi osa Nikkilää, joka sijaitsee vehreiden pelto- ja metsämaisemien ympäröimänä. Kiinnostavaa kuitenkin on se, että karttakyselyssä maisema-alueet eivät juuri herättäneet vastaajien kiinnostusta, mutta sosiaalisessa mediassa maisemakuvia on runsaasti. Näin eri menetelmät täydentävät toisiaan paikkamuistojen kartoituksessa.

kuva <

Sosiaalisessa mediassa tunnisteella #muistojenikkilä jaettujen julkaisujen sisältämistä tunnisteista tehty sanapilvi. Kirjoittajan tekemä visualisointi.

Kulttuurisuunnittelun ja kaupunkisuunnittelun vaikea suhde

Suomessa kulttuurisuunnittelun ja vallitsevien kaupunkisuunnittelun käytäntöjen suhde on vähintäänkin epäselvä. Vaikka vuorovaikutteinen suunnittelu on jo vakiintunut osaksi suomalaista kaupunkisuunnittelua ja kuntalaisten osallistumisoikeus kaavoitukseen on lainsäädännössä määrätty, on kuntalaisen rooli kaavoituskeskeisessä kaupunkisuunnittelussamme rajallinen. Kun kaupunkisuunnittelu ymmärretään hallinnollisena prosessina, jonka lopputulos on tietyn alueen suunnitelma tai kaava, ovat asukkaat yleensä pikemminkin palautteen antajia kuin aktiivisia

toimijoita ja kumppaneita. Kulttuurisuunnitteluun sisältyvä ihmislähtöisyyden ajatus edellyttääkin kaupunkisuunnittelun ymmärtämistä nykyistä laajemmin, jotta ihmisten arkielämä ja aktiivinen omaehtoinen toiminta ja vaikuttaminen voidaan ottaa suunnittelussa vastaan. Tällaista laajennettua kaupunkisuunnittelun käsitystä on tutkinut ja kehittänyt esimerkiksi Sirkku Wallin (2015), jonka mukaan asukkaiden itseorganisoitua toiminnan ja kaupunkisuunnittelun yhteistyötä tarvitaan entistä enemmän kaupunkien kompleksisten ongelmien ratkaisemiseen. Kulttuurisuunnittelun yhteydessä puolestaan puhutaan usein kaupunkisuunnittelun sijaan kaupunkikehittämisestä, joka ei ole suunnittelun tapaan institutionalisoitunutta eikä suoraan lainsäädännöllä ohjattua. Nikkilän kulttuurisuunnittelun prosessi on omalta osaltaan osoittanut, että kaupunkisuunnittelussa kulttuurisuunnittelun lähestymistapa tulisi liittää osaksi strategisen tason suunnittelua, jossa uusien ihmislähtöisten menetelmien soveltaminen voi tuottaa vaikuttavampia tuloksia kuin varsinaisessa lakisääteisessä kaavoitusprosessissa.

Muistojen Nikkilä -projektissa kytkös kaupunkisuunnitteluun oli vahva, mutta silti projektin vaikutavuutta on vaikea osoittaa. Muistojen joukkoistaminen käynnistettiin tutkijan ja kunnan yleiskaavoituksen yhteistyönä ja se toteutettiin samaan aikaan, kun Nikkilään laadittiin uutta kehityskuvaa⁹. Suunnittelijat kertoivat hyödyntäneensä kertynyttä aineistoa muun muassa lukemalla läpi kertyneitä muistoja ja kokivat informaation vaikuttaneen siihen, miten he taajamaan suhtautuivat. Nikkilän kehityskuvassa kulttuurikartoituksen tulokset näkyivät muun muassa rakennettuun kulttuuriympäristöön liittyvän linjauksen sisällössä: "Vanhaa kulttuuriperintöä vaalitaan. Vanhat miljööt ovat asukkaille rakkaita ja Nikkilän identiteetin kulmakiviä. Uusissa suunnitelmissa yhtenä lähtökohtana on aina alueen rakennusperintö ja ominaispiirteet, joita voidaan ilmentää myös nykyarkkitehtuurin keinoin."¹⁰ Kehityskuvan linjaukset ovat kuitenkin siinä määrin yleispiirteisiä, että niistä on ulkopuolisen vaikea nähdä suoraa kytkentää kulttuurikartoitukseen. Suunnittelijoiden kertoman perusteella on kuitenkin selvää, että informaatiota on käytetty ja sen anti koetaan kaavoituksessa arvokkaaksi. Vaikuttaa siltä, että asukkaiden tuottama kokemuksellinen tieto voi toimia suunnittelijalle silmien avaajana ja inspiraation lähteenä.

Muistojen Nikkilä -projekti osoitti, että paikkamuistot paljastavat alueen aineetonta kulttuuriperintöä, mutta tämän informaation soveltaminen kaupunkisuunnittelussa ei ole yksinkertaista. Erityisen hankalaa on osoittaa, miten kerätty informaatio on vaikuttanut suunnitteluun. Projektin suurin anti Nikkilän suunnittelulle saattaakin olla kerätyn informaation vaikutus suunnittelijoiden

ajatteluun. Suunnittelijat ovat kertoneet kokeneensa informaation avanneen erityisellä tavalla paikallisten ihmisten elämismaailmaa, arvostuksia, toiveita ja tarpeita. Usein kuitenkin kaivataan konkreettisempia osoituksia osallistumisen kautta kertyneen informaation vaikutuksista suunnitelmiin. On tarpeen pohtia, miten kokemuksellisen tiedon vaikutuksia voitaisiin paremmin tunnistaa, havaita ja osoittaa siten, että myös osalliset voisivat nähdä oman osuutensa suunnitteluun. Toisaalta Muistojen Nikkilä -projekti osoitti, että asukkaille merkityksellistä on myös tunne siitä, että on ollut mukana prosessissa, tuottamassa yhteistä näkemystä ja ymmärrystä alueesta. Suunnittelijoiden vastuulla on vaalia tätä kokemusta kunnioittamalla ja hyödyntämällä prosessin aikana kertynyttä informaatiota myös myöhemmissä suunnittelun vaiheissa. Nikkilässä näin on tapahtunut, ja kunnan suunnittelijat ovat kertoneet käyttävänsä kerättyä aineistoa edelleen.

Kaupunkisuunnittelun ja kulttuurisuunnittelun yhdistäminen edellyttää kunnalta strategista valintaa, koska tämä ihmislähtöinen lähestymistapa tuo ihmisten omaehtoisen toiminnan osaksi kaupunkisuunnittelun ylhäältä alas ohjautuvaa prosessia. Tämä tarkoittaa muutosta vallitsevaan hallintojohtoiseen kaupunkisuunnittelun kulttuuriin, johon asukkaiden omaehtoisella toiminnalla ja vaikuttamisella ei luonnostaan ole paikkaa. Muutos ei kuitenkaan tarkoita kaupunkisuunnittelijoiden asiantuntijuuden kyseenalaistamista, vaan suunnittelun laajentamista kokonaisvaltaisempaan suuntaan kohti käytäntöä, jossa aktiiviset asukkaat voivat tehdä aloitteita ja toimia oman elinympäristönsä kehittämiseksi. Tämä tarkoittaa muutosta suunnittelijoiden rooleihin ja edellyttää uudenlaista asiantuntijuutta ja osaamista: kulttuurilähtöisessä kaupunkisuunnittelussa suunnittelijan tulee olla valmis vastaanottamaan erilaisia näkemyksiä, arvostuksia ja kokemuksia, kykenevä analysoimaan monimuotoista laadullista aineistoa ymmärtäen sen mahdolliset vinoumat ja tekemään perusteltuja synteesejä, ratkaisuehdotuksia informaatioon nojautuen ja tuoden esiin erilaiset lähtökohdat ja arvoperustat, joihin suunnitelmilla pyritään tuomaan ratkaisuja. Kuten kaupunkisuunnittelu, ei myöskään kulttuurisuunnittelu saa olla huutoäänestystä, jossa voimakkaimmat äänet saavat tahonsa läpi. Suunnittelijan tehtävänä on tunnistaa kokemustiedosta ydinarvot, tasapainottaa näkökulmia ja luoda suunnitelma, jonka taustalla vaikuttavat arvot ja tieto on helppo havaita.

Myös suunnittelukäytäntöjen osalta kulttuurilähtöisyyden soveltaminen edellyttää entistä strategisempaa otetta. Nikkilän kokemusten perusteella näyttää siltä, että kulttuurisuunnittelun ja kaupunkisuunnittelun kytkentä tulee luoda strategisen ja yleispiirteisen suunnittelun tasolla, esimerkiksi kehityskuvatyöhön kytkeytyen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, miten

kulttuurikartoituksessa kerätyn informaation pohjalta tehdyt strategisen tason linjaukset, tavoitteet ja valinnat viedään yksityiskohtaisempaan suunnitteluun ja kaavoitukseen sekä lopulta konkreettisen toteutuksen tasolle. Tämä edellyttää laajaa, hallintorajat ylittävää yhteistyötä. Ei riitä, että yksittäiset kaupunkisuunnittelijat ovat sisäistäneet kulttuurilähtöisen ajattelun ja kulttuurikartoituksen tulokset, vaan asian taakse tulee saada koko kuntaorganisaatio ja päätöksentekijät. Jos kulttuurilähtöisyys valitaan kunnan kehittämisen lähestymistavaksi, tulisi se kytkeä aidosti osaksi kaupunkisuunnittelua ja kulttuurikartoituksen tuloksia ja prosessin aikana laadittuja linjauksia ja suunnitelmia tulisi kunnioittaa toteuttamalla niitä kaavoituksella, vaikka ne eivät olisi lakiin perustuvia sitovia kaava-asiakirjoja. Vallitsevassa kaupunkisuunnittelun kulttuurissa tällaiset tavoitteet on kuitenkin helppo sivuuttaa, koska niitä ei koeta suunnittelua sitoviksi.

Muistojen Nikkilä -projektissa toteutui ainutlaatuisella tavalla asukkaiden yhteisen muistitiedon tuottaminen ja jakaminen. Eri tavoin muisteluun osallistumalla asukkaat vaikuttivat Nikkilän kehittymiseen muovaamalla mielikuvia, joita Nikkilään liitetään. Muistojen jakamisen kautta asukkaat ja suunnittelijat pystyivät muodostamaan yhteistä ymmärrystä paikasta ja sen kehittämisen arvoista. Myös heillä, joilla ei ollut omia kiinnekohtia paikan menneisyyteen, pystyivät vuorovaikutteisen prosessin kautta tutustumaan paikkaan syvällisemmin. Paikkamuistot voivat tuoda kulttuurikartoitukseen tärkeän lisän avaamalla paikan mennyttä elämäntapaa monipuolisemmin kuin perinteiset historiikit.

Samaan virtaan ei voi astua kahdesti?

2.3 > Jaana Simula

Puheenjohtaja, Cultural Planning Finland ry

Tämä kirjoitus perustuu esitykseeni Kokkeli -kulttuurikartoitus ja taidekehittämishankkeen JOKI-seminaarissa 18.7.2019. Esittelen lyhyesti Cultural Planning Finland ry:n ja pohdin kulttuurisuunnittelun ulottuvuuksia, Kokemäenjoen virtauksia - myös niitä keinotekoisia ja koitan katsoa tulevaan maisemaan. Jos luet musiikkia kuunnellen, kehotan etsimään korvillesi porilaisen kosmopoliitin, säveltäjä Selim Palmgrenin musiikkia. Pianokonsertto Virta, suosittelen!

kuva ^ Ripovuori Huittisissa. Kuva Marjo Heino 2019.

Cultural Planning Finland

Nuori ja innokas Cultural Planning Finland (CPF) on perustettu 2017 keväällä tarpeeseen saada kulttuuri laajasti ajateltuna mukaan alueiden kehittämiseen kaikissa osavaiheissa¹. Kulttuuri-suunnittelu eli *cultural planning* on menetelmä, jolla pyritään edistämään kulttuurisen oma-leimaisuuden huomioon ottamista kokonaisvaltaisesti ja laaja-alaisesti alueiden kehittämisessä, kaupunkisuunnittelussa ja julkisessa päätöksenteossa. CPF on osallisena organisaationa mukana Urban Cultural Planning -hankkeessa², jossa kulttuurisuunnittelulla ja luovuudella etsitään keinoja parempaan elämään. Hanke kestää vuoden 2019 alusta vuoden 2021 puoliväliin. Suomesta partnerina on Porin kaupunki.

Miksi kulttuuri ja kulttuurisuunnittelu?

Kulttuurin pitää olla mukana kaikessa päätöksenteossa kaikilla sektoreilla. Ei mitenkään ylimitoitettu vaade maailmassa, jota on onnistuttu tuhoamaan yksiulotteisin päätösmekanismien jo pitkään. Yhdistyneet Kansakunnat julkaisi vuonna 1987 Yhteinen tulevaisuutemme -raportin, jossa listataan kestävän kehityksen pilareiksi taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen ulottuvuus³. Mukana ei siis ole kulttuuria.

YK:n uusi kestävän kehityksen tavoiteohjelma vuodelta 2015 eli *Agenda 2030* tähtää äärimmäisen köyhyyden poistamiseen sekä kestäväan kehitykseen, jossa otetaan ympäristö, talous ja ihminen tasavertaisesti huomioon. Ohjelman kantava periaate on, ettei ketään jätetä kehityksessä jälkeen.

Kestävän kehityksen tavoitteita on yhteensä 17 ja niillä on yhteensä 169 alatavoitetta. Tavoite on kääntää globaali kehitys uralle, jossa ihmisten hyvinvointi ja ihmisoikeudet, taloudellinen vauraus ja yhteiskuntien vakaus turvataan ympäristön kannalta kestäväällä tavalla.

Hämmästyttävää on ollut jälleen huomata, että kulttuuri ei sisälly seitsemääntoista päätavoitteeseen. Näin on, vaikka koko 2010-luku kului kulttuurin roolin nostamisessa neljänneksi pilariksi taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen ulottuvuuden rinnalle.⁴

Minulle voi sanoa, että kulttuuri löytyy alatavoitteista. Tai kuten itse yritän asiaa tulkita: kulttuuri on jokaisen seitsemääntoista tavoitteen ydin. Tämä ei riitä! Kulttuuri on uskallettava sanoa ääneen,

muuten se ei saa poliittista tukea⁵. Onneksi kulttuurin menevä aukko on korjattu! YK on julkaisut hieman jälkijättöisesti kulttuuriset indikaattorit vuonna 2019⁶.

Päätöksentekofoorumit ovat tärkeitä. Kulttuurisuunnittelu on onneksi Suomessa löytämässä tietään alueiden suunnittelun kautta päätöspöytiin. Tie ei kuitenkaan ole aivan sileä. Tarvitaan paljon hyviä esimerkkejä onnistumisista, metodien joustavuudesta ja skaalautuvuudesta. Onneksi kunnissa ja kaupungeissa ollaan havahtumassa kuntalain osallisuusvaateeseen. Se tarjoaa hyvän mahdollisuuden kulttuurisuunnittelulle ja onneksi meillä Suomessa koulutetaan kulttuurisuunnittelijoita. Kuntalaisille kulttuurisuunnittelu tarjoaa väylän vaikuttaa, uusien yhteistyötahojen löytymiseen, kolmannen sektorin vahvistumiseen ja neljännelle sektorille äänen.⁷

Joki ja minä

Olen ihminen ja siis noin 60% vettä. Vesi kiinnostaa minua, sen pitäisi kiinnostaa meitä kaikkia. Asuin Porissa 2010-luvun kokien Kokemäenjoen iloja ja suruja. Usein olin hämmentynyt siitä kokemuksesta, miten joen suuri delta-alue toi parinkymmenen kilometrin päässä olevan meren iholle. Siksi varmaan porilaiset ovat meri-ihmisiä eivätkä joki-ihmisiä. Olen myös elänyt Kokemäen pisimmän sivuhaaran, tulvaherkän Loimijoen liepeellä kuusikymmentä kesää. Olen kulkenut Kokemäen rantoja ja Taavin siltaa. En ole koskaan soutanut tai uinut Kokemäen joessa. Loimijoessa olen soutanut kerran ja uinut viisi kertaa. Mattopyykillä olen ollut molempien rannalla.

Mutta! Molemmat joen ovat vahvojen muistojen paikkoja. Kun sulkee silmänsä, niin jo näkyy Kivi-Porin siluetti ja usva joella. Ukkosmyrskyt ja viimeiset sillanylitykset talvisin. Menneisyys kietoutuu luihin ja ytimiin.

Loimijoen muistot liittyvät joutseniin laajoina joukkoina rantamilla, kesän kukkaloistoon ja syksyn ruskaan. Rapistuvat rakennukset ja pieteetillä hoidetut maalaistalot ja kulttuuriympäristöt kuuluvat Loimijoen maisemaani.

Murhe ja suru sekä tekaistu virta

Turussa hanasta virtaava vesi on lähtöisin Kokemäenjoesta. Vesi käsitellään Huittisissa Turun Seudun Vesi Oy:n esikäsittelylaitoksessa. Vedestä poistetaan kiintoainne, kuten savi. Samalla

saadaan poistettua 99 prosenttia taudinaiheuttajista. Samea jokivesi kokee muodonmuutoksen ja on laitokselta eteenpäin lähtiessä kirkasta. Siitä alkaa kolmenkymmenen kilometrin matka kohti Virttaankankaan harjua isossa putkessa.

Virttaankankaan harju on osittain sijoittunut syvään kallioperän ruhjeeseen. Harju syntyi viime jääkauden aikana, yli 10.000 vuotta sitten mannerjäätikön sulaessa. Syvimmillään hiekan ja soran täyttämä kallioperän ruhje ulottuu sadan metrin syvyyteen maanpinnasta ja on useita kilometrejä pitkä. Esikäsitelty Kokemäenjoen vesi päätyy harjuun imeytysaltaiden kautta. Altaita on yhteensä yhdeksäntoista ja niiden yhteenlaskettu pinta-ala on 2,4 hehtaaria. Harjun uumenissa vesi virtaa keskimäärin kolmen kuukauden ajan. Virttaankankaan maaperä ei pelkästään puhdistaa vettä, vaan se säätää veden pH:n ja kovuuden optimitasolle – täysin luonnollisesti. Maahan imeytetty vesi näkee päivänvalon seuraavan kerran vasta, kun turkulainen avaa hanan.

”Hanastasi tuleva vesi on Virttaankankaalla tuotettua tekopohjavettä.” kertoo Turun vesiyhtiö. Minä kysyn: Miksi jokivettä täytyy kuljettaa ikiaikaisen harjun kautta ja tehdä tekopohjavettä? Ja miten ihmeessä vedestä saadaan poistettua 99 prosenttia taudinaiheuttajista? Mitä vedelle silloin tehdään? Kuinka kauan harju voi suodattaa vettä?

Pro Virtaankangas ry vastusti Virttaankankaan laitosta sitkeästi kymmenen vuotta. Tuona aikana ei valitettavasti hoksattu kuljettaa vettä suoraan Huittisista Turkuun puhdistettavaksi. Eikä silloin myöskään saatu vastauksia edellä oleviin kysymyksiin. Voi kun tuolloin olisi ollut kulttuurisuunnittelua! Ehkä silloin olisi voitu löytää kestävämpiä ratkaisuja: löydetty ihmisille tärkeät paikat ja luontokohteet. Nyt jäi käteen löysä tunne siitä, että ison ekonomia ei kuule ihmisten ääniä ja väärä vesi virtaa väärää paikkaan.⁸

Taide lievittää surua

Harjavallan nikkelitehtaalta pääsi kesällä 2014 Kokemäenjokeen noin 66 tonnia nikkeliä ja muita haitta-aineita. Muutaman viikon päästä vuodosta joessa kuoli miljoonia simpukoita (ELYn mukaa n 4,5 miljoonaa vuollejokisimpukkaa). Aika tuima rasti joen ekosysteemille. Olimme tapahtum aikaan rakentamassa ruotsalaisen taitelijaduon Simkan teosta Floating Trunks Kirjurinluodon uimarannan edustalle jokeen. Hiljalleen joen pinnalle nousi ”henkeään” haukkovia simpukoita. Ne kuolivat siinä silmiemme edessä. Taideteoksen tema oli miten vesi yhdistää ja erottaa.

Satakunnan Kansan tekstiviestipalstalla puhuttiin mitättömien nilviäisten kuolemasta. Simpukkakuolemaa kommentoi myöhemmin myös Aalto-yliopistossa opiskelleen taideopiskelijan lopputyö vuodelta 2017. Taavi-sillan kupeen teos esittää simpukoita, ja sen kyltissä lukee: ”Sori siitä 5.-6.7.2014”. Auttoivatko teokset? Sitä on ehkä vaikea arvioida tutkimatta, mutta ainakin joen kokemuksia saattoi käsitellä muunkin kuin tekstarijalstajattelun kautta.⁹

Eteenpäin

Mihin kaikkeen kulttuurisuunnittelulla voidaan tuoda uutta näkemystä? Lista on pitkä. Lähiöt ovat uusi musta. Niiden kokonaisvaltaista kehittämistä on suosittava, sillä samalla edistetään lähidemokratiaa. Asuinalueiden eriytymiskehitys ei ole kenenkään etu. Eriytymistä tapahtuu niin kasvavissa kuin kutistuvissa kaupungeissa. Uudet asujaimistot ovat syntyneet ja kulttuurinen monimuotoisuus muokkaa lähiöiden tapaa toimia ja olla olemassa. Tässä on myös haaste kulttuurisuunnittelulle. Löydämmekö oikeat kysymykset ja osaammeko tulkita saamamme vastaukset? Empatia ja sosiaalinen eheytyminen on toivottavasti 2020-luvun uusi trendi.

Millaista on uusi liikkuminen, millaista uusi joukkoliikenne, millaisia liikenteellisiä ratkaisuja tarvitaan kestäväan liikenteeseen? Tukeudumme usein olemassa oleviin tapoihimme siirtyä paikasta toiseen ja silmissä kajastaa parkkipaikka, jonka kalleutta sadattemme. Mihin ja miksi lähitulevaisuudessa liikumme ja miten? Tiukka kysymys, joka jää usein kadunvarsien autopaikkamitoituksen varjoon.

Täydennysrakentaminen, kunnostaminen ja yhteisöllinen suunnittelu on pidettävä agendalla. Alueilla, jossa ihmiset kokevat viihtyvänsä on myös yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunnetta syrjäytymisen sijaan. Ihmiset haluavat olla mukana tekemässä omaa ja usein luonnonläheisempää tulevaisuuttaan.

Myös hiilineutraalius ja kaikki kasvava puhuttavat. Viheralueet ja niityt ovat nousseet huomioon. Paras pitää huomion keskipisteessä, koska viheralueet ovat kaikkien – niin ihmisten kuin eläimistön – eduksi monimuotoisesti kasvavana. Oletteko muuten huomanneet, että aivan lyhyeksi leikattu nurmikko tuntuu hassulta?

Miten näitä asioita sitten viedään eteenpäin? Tekemällä kulttuurisuunnittelu osaksi kaikkea suunnittelua. Työkaluna voi olla poikkihallinnollinen lähiöohjelma, jolla edistetään asukkaiden hyvinvointia ja osallisuutta sekä asuinalueiden elinvoimaa ja ehkäistään segregatiota – tämä on

Maunu Häyrysen ajatus ja hyvä sellainen! Tärkeää on myös jatkaa kansallista kestävän kehityksen kaupunkiohjelmia ja lisätä sen valikkoon kulttuuri ja kulttuurisuunnittelu.¹⁰

Olen seurannut Turun yliopiston kulttuurintuotannon ja maisematutkimuksen koulutusohjelman sinnikästä työtä kulttuurisuunnittelun eteen. Ilman sitä maailma olisi vailla monta hyvää oivallusta ja toteutusta. Sanon maailma, koska hyvin verkottunut koulutusohjelma on kokoaan suurempi vaikuttaja ja osaava yhteistyökumppani.

Ai niin, se samaan jokeen astuminen! Silmiini osui Vaasan yliopiston filosofian professori Tommi Lehtosen blogi, josta lainaan pienen fragmentin:

”Herakleitos tunnetaan myös käsityksestä, ettei samaan virtaan voi astua kahdesti, sillä sen enempää astuja kuin virtakaan ei pysy samana. Herakleitoksen mukaan ’me sekä astumme että emme astu samoihin jokiin, olemme ja emme ole”.

Linkkejä keskusteluaiheisiin

Kunnallisen kulttuuritoiminnan mittaamisesta ja sen vaikeudesta löytyy tietoa Cuporen ja Kuntaliiton yhteisjulkaisuista¹¹. Kannattaa tutustua muihinkin Cuporen julkaisuihin!

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL keräsi terveyttä edistävästä kulttuuritoiminnasta tietoa ensimmäisen kerran keväällä 2019. Tiedonkeruu tehtiin yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston, Suomen Kuntaliiton, Opetushallituksen, Tilastokeskuksen, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön hyvinvointi- ja palveluosaston, Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen, Etelä-Suomen aluehallintoviraston ja Taiteen edistämiskeskuksen kanssa.¹²

Porilaisten joki

2.4 > Ilona Hankonen

Projektitutkija, Turun yliopisto

Jos porilaista pyydetäisiin ottamaan yksi valokuva, joka mahdollisimman hyvin kuvaa kotikaupunkia, hän todennäköisesti ottaisi jokimaisemaa esittävän kuvan Porin sillalta, Kirjurinluodosta, Etelä- tai Pohjoisrannalta. Joen haarautumakohtaa Etelä- ja Pohjoisrannan välisellä alueella on kuvattu yli sadan vuoden ajan. Museoviraston kuva-arkistossa näitä kuvia on niin runsaasti eri vuosikymmeniltä, että voisi ehkä puhua symboliksi tai kliseeksi muuttuneesta Pori-kuvasta.

kuva ^ Huvilajuopa Venetsialaisiltana. Kuva Marjo Heino 2018.

Joen mittasuhteet, sen kyselemättä ottama tila keskellä kaupunkia on keskeinen osa Porin kaupunkimaisemaa. Porilaisten joki ei ole niinkään romanttisen flaneeraamisen ympäristöä eikä pieni-piirteistä idylliä, kuten jokirannat vaikkapa Turussa ja Raumalla. Se on pikemminkin raaka, tuulinen ja massiivinen. Vanha teollisuuskaupunki on monella tapaa leveällä pensselillä maalattu. Tilaa on paljon, etäisyydet pitkiä. Laajoja teollisia ympäristöjä sijoittuu aivan keskustan tuntumaan.

1900-luvun alkupuoliskon porilaisissa työläisyhteisöissä ranta oli paitsi liikkumisen ja työn, myös yhteisöllisen olemisen ja kodin piiriin kuuluvien toimien aluetta. Asumisen ollessa ahdasta ja vailla mukavuuksia joessa peseydyttiin ja pestiin pyykkiä, rannoilla vietettiin vapaa-aikaa. Pormestarinluodossa oli ennen alueen rakentamista työläisperheillä vakiopaikkoja lauantai-illan viettoon jokirannassa. Rannoilta myös kalastettiin, pyydettiin sorsia ja kerättiin rehua kotitarve-eläimille. Rehevät rantaniityt ovat tuottaneet ruokoa, järvikortetta ja heinää märehijöiden ruokintaan.

Työväki liikkui hyvin pitkään kävellen, jolloin kaupungin mittasuhteet ja kulkureitit, koko koettu ympäristö määrittyivät jalankulkijan perspektiivistä. Tässä maailmassa vesireittien merkitys paikkojen yhdistäjänä on ollut aivan toinen kuin nykyään. Vettä ja jäätä pitkin liikkuminen kävi joutuisimmin.

Nykyään Porin jokirannat ovat luonnon ja virkistysalueita, mutta myös privatisoitumisen aluetta. Myös teollisuutta on kaupunkirannoilla edelleen aivan keskustan tuntumassa. Arkinen liikenneväylä on muuttunut vapaa-ajan veneilyn ja melonnan ympäristöksi, tehdastyöläisten työmatkareitit yksityispihoiksi, laitumet virkistysalueiksi. Nyt elävistä sukupolvista iäkkäimmät ovat nähneet sekä joen saastumisen käyttökelvottomaksi että sen puhdistumisen jälleen kaupunkiympäristön arvostetuksi osaksi.

Vesikansa - kulttuurikartoitusprojekti

Kokemäenjoen ja sen ranta-alueiden merkitystä Porin kaupungin asukkaille selvitettiin Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksena koulutusohjelman (KTMT) toteuttamassa ja Länsi-Suomen Osuuspankin rahoittamassa Vesikansa -tutkimusprojektissa vuonna 2019. Projektin tarkoituksena oli tuottaa tietoa joesta ja jokivarsista kaupunkilaisten arjen ja vapaa-ajan ympäristöinä sekä jokiympäristöön liittyvistä kulttuurisista merkityksistä ja käytännöistä.

Erityisesti haluttiin tuoda esille "hiljaista" tietoa, joka institutionaalisessa osallistamisessa saattaa jäädä tavoittamatta tai joka ei helposti siirry hallinnon eri portaiden välillä. Tällaista on usein

kuva A Vaasantien silta. Kuva Marjo Heino 2019.

asukkaiden arjen käytäntöihin liittyvä tieto, joka voi olla vaikeasti käsitteellistävää ja heikosti havaittavaa. Toisena tavoitteena oli testata kulttuurikartoitukseen kuuluvien kenttätyömenetelmien toimivuutta tällaisen tiedon hankkimisessa. Kulttuurikartoitus on vielä melko uusi metodinen lähestymistapa kaupunkitutkimukseen ja siihen liittyvistä kenttätyömetodeista tarvitaan kertyvää tietoa tulevien tutkimusten, opiskelijoiden ja suunnittelun tarpeisiin.

Kulttuurisuunnittelulla tarkoitetaan hallinnolliset rajat ylittävää, alhaalta ylöspäin suuntautuvaa kaupunkisuunnittelun työskentelytapaa, jossa tavoitteena on paikkaan sidottujen kulttuuristen resurssien havaitseminen, hyödyntäminen ja vahvistaminen sekä asukkaiden vahva osallisuus. Pienimittakaavaisemmasta yhteisölähtöisestä suunnittelusta käytetään myös nimitystä placemaking, josta Nagy & Schlappa käyttävät suomenkielistä vastinetta ”paikanluonti”¹.

Kulttuurisuunnittelu pohjautuu laaja-alaiseen, materiaaliseen kulttuurikäsitteeseen². Kulttuuri ei ole vain kulttuurialan hallinnon toiminta-alueeseen liittyviä ilmiöitä, kuten taidetta, eikä sitä käsitellä pelkästään palvelu- tai luovuusnäkökulmasta, vaan kulttuuri kattaa kaikki arkiseen elämään ja elinympäristöön liittyvät ilmiöt.

Kulttuurikartoituksen tarkoituksena on tuottaa monipuolista, paikkasidonnaista tietoa yhteisöistä ja niiden paikkaan kiinnittyvistä kulttuurisista käytännöistä kulttuurisuunnittelun pohjaksi. Kulttuurikartoitus (*cultural mapping*) ei ole yksittäinen metodi, vaan paikkalähtöinen metodinen lähestymistapa, joka kytkeytyy osaksi kulttuurisuunnittelua (*cultural planning*)³. Englanninkielessä käytetään myös käsitettä cultural service mapping, jolloin viitataan ekosysteemipalveluun taustakäsitteenä⁴. Käsitteen tausta on siis käytännön kaupunkisuunnittelussa⁵. Kulttuurikartoitus on lähellä toimintatutkimusta, koska se voi osallistaa tutkijaa informanttien, esimerkiksi kaupunkisuunnittelijoiden toimintaan ja toisaalta ruohonjuuritason toimijoita, kuten asukkaita tai taitelijoita tutkimukseen ja suunnitteluun. Teorian ja käytännön vuoropuhelu auttaa kehittämään tutkimuksen taustateoriaa. Kulttuurikartoitus jakaa toimintatutkimukseen paradigmatasolla kuuluvan tasavertaisuuden ja osallisuuden tavoitteen⁶, mistä seuraa myös pyrkimys tavoittaa institutionaalisessa osallistamisessa helposti marginaaliin jäävät ryhmät⁷.

Kulttuurikartoitus kulttuurisuunnittelun osana voi edistää kulttuurisesti kestävien suunnittelu- prosessien ja -ratkaisuiden syntymistä⁸. Kulttuurikartoituksen avulla on mahdollista tuoda esille ja tarkastella paikkojen päällekkäisiä, konfliktisia ja synergisiä kulttuurisia käyttöjä ja merkityksiä. Menetelmän avulla voidaan tuottaa karttaesityksen muotoon vaihtoehtoisia kulttuurisia tapoja jäsentää ympäristöä. Chiesi ja Costa kutsuvat tätä ”kartografiseksi vastakulttuuriksi”⁹.

Näin tehtiin

Kulttuurikartoituksessa käytetyistä työkaluista tutkimuksessa hyödynnettiin toimijakartoitusta, osallistuvaa havainnointia, työpajatyöskentelyä ja eri tyyppisiä haastatteluja. Porin jokirannoilla havainnoitiin käyttäjiä, käytön jälkiä ja erilaisia kaupunkisuunnittelun ”virallisia” ja kaupunkilaisten ”epävirallisia” tapoja tuottaa ympäristön erilaisia käyttötapoja ja niihin liittyviä sosiaalisia normeja, yhteisöllisiä käytäntöjä, arvoja ja merkityksiä. Kenttätyö oli tutkimuksen tärkein työvaihe, jonka avulla saatiin tietoa jokeen liittyvistä sosiomateriaalisista käytännöistä. Havainnointia tehtiin rannoilla eri vuorokaudenaikoina alkukevään ja syksyn välisenä aikana. Jokea ja jokirantoja havainnoitiin myös veden päältä yhden päivän mittaisen melonnan aikana.

Kävelyhaastattelu on haastattelun muoto, jossa informantin kanssa liikutaan haastattelun aiheeseen liittyvässä ympäristössä haastattelun aikana. Jokisen ym. sanoin [*n*]äin saadaan kokemuksellisuuteen, paikkaan, tiedonmuodostukseen ja paikalliseen kulttuuriin kiinnittyvää monipuolista tutkimusaineistoa, joka on herkistynyttä haastateltavan ympäristösuhteille.¹⁰ Tutkijan mielenkiintoa voi kohdistua myös liikkumiseen itsessään. Menetelmä ei nimestään huolimatta edellytä nimenomaan kävelemällä liikkumista. Menetelmää on sovellettu mm. soutaen, juosten ja ratsailla.

Go along -haastattelu on kävelyhaastattelun muoto. Siinä haastattelutilanteet eivät ole ennalta sovitut, vaan haastattelijalla on kontaktin ympäristössä sattumalta kohtaamiinsa ihmisiin ja pyytää heitä keskustelemaan hetken kanssaan. Haastattelijalla ja haastateltavalla voivat pysähtyä haastattelun ajaksi tai haastattelijalla voi seurata haastateltavaa jonkin aikaa reitillä, jota hän on muutenkin kulkemassa.

Osallistuvaa havainnointia ja sen yhteydessä toteutettuja *go along* -haastatteluja tehtiin Porissa eri alueilla joen läheisyydessä. Havainnoinnissa painotettiin erityisesti alueita, joissa ranta- ympäristöjen käyttö oli runsainta: Kirjurinluotoa, Raatimiehenluotoa, Hanhiluotoa, Polsanluotoa ja Pormestarinluotoa sekä kaupungin itäosissa Harmaalinnaa, Kalaholmaa ja Lukkarinsantaa. Lisäksi havainnointia tehtiin muualla keskusta-alueen rannoilla, Luotojen alueella, Luotsinmäellä ja Toukarissa, Konepajanrannassa, Isojoenrannassa, Karjarannassa, uudella asuntomessualueella ja Koivistonluodossa. Myös Kyläsaarella tehtiin haastatteluja ja havainnointia.

Maastossa toteutetut keskustelut toivat tietoa arkisista ja materiaalisista käytännöistä ja ilmiöistä sekä ihmisen vuorovaikutuksesta toistensa ja ympäristön muiden elementtien kanssa. Ympäristössä havaittavat asiat toivat keskusteluihin jatkuvasti uusia aineksia, joten keskustelut eivät tuottaneet

tietoa vain ihmisten näkemyksistä, vaan myös heidän affektiivisesta ympäristökokemuksestaan. Juuri tämä tekee kävelyhaastattelusta antoisan etnografisen menetelmän, joka soveltuu hyvin kulttuurikartoitukseen, erityisesti yhdistettynä osallistuvaan havainnointiin. Pöydän äärellä tehdyssä perinteisessä haastattelussa tulee usein esille vain helposti käsitteellistyvää ja haastateltavan yhteen toimijarooliin kytkeytyvää ainesta.

Kulttuurikartoitus kohdistuu ilmiöihin, jotka Lefebvren¹¹ tilateoriassa sijoittuvat elettyyn sosiaaliseen tilaan¹². Ilmiöt esitetään karttoina. Paikkatiedon käsittelyyn soveltuva teknologia tekee helpoksi erilaisten institutionaalisten ja ei-institutionaalisten merkityskerrostumien ja näiden tilallisten suhteiden esittämisen kartalla.

Edward S. Casey käyttää ”tiheän paikan” (*thick places*) käsitettä kuvaamaan paikkoja, joihin liittyy intensiivisiä kulttuurisia merkityksiä¹³. Tiheän paikan käsitettä on käytetty kaupunkitutkimuksessa kuvaamaan asuinyhteisöille merkityksellisiä paikkoja ja niiden merkitysten rakentumista arjen käytännöissä¹⁴. Paikan käsite on osin ristiriidassa uusmaterialistisen teoriapohjan kanssa, koska jälkimmäisessä problematisoidaan kulttuurisen merkityksen käsitettä. Tässä artikkelissa viitataan kuitenkin sekä perinteisemmän kulttuurimaantieteen että posthumanistisen teorian pohjalta nouseviin käsitteisiin ja toivotaan lukijan suhtautuvan ratkaisuun sallivasti.

Jokeen kytkeytyvä toimijaverkko

Kun tutkimuskohteena on ihmisten arkinen elinympäristö ja siinä toimiminen, on luontevaa soveltaa teoreettista käsitteistöä, joka ei edellytä ympäristön luokittelua ennalta tiukasti määriteltyihin kategorioihin. Ontologisesti avoin suhde auttaa välttämään informanttien kertoman ylitulkittamista. Tällaisen ontologisesti avoimen lähtökohdan tarjoaa posthumanistinen teoriapohja ja siinä *hybridin*, *toimijaverkon* ja *affektiivisuuden* käsitteet.

Ontologisia luokituksia, kuten ”luonto” ja ”kulttuuri” pyritään posthumanistisessa ajattelussa purkamaan. Gilles Deleuze ehdottaa luokituksiin ja puumaisiin rakenteisiin pohjautuvien ontologisten mallien tilalle *sommittuman* ja *rihmaston* käsitteitä¹⁵. Tällöin joki rantoineen näyttäytyy pikemminkin yhtenä toimijana erilaisista toimijoista koostuvissa sommittumissa. Keskeisempää on tällöin kysyä, miten joki toimii, mitä se tuottaa kuin mitä se merkitsee. Bruno Latourin *toimijaverkon* käsite viittaa *sommittuman* tapaan eriaineksisiin koosteisiin, joissa inhimilliset, ei-inhimilliset, elävät ja elottomat toimijat toimivat

yhdessä. Latourin mukaan toiminta syntyy tällaisissa hybrideissä verkostoissa, joissa esiintyvien erilaisten toimijuuksien luokittelu edellä mainitunlaisiin ontologisiin luokkiin ei ole mielekäästä.¹⁶

Posthumanistinen teoriapohja edesauttaa kaupunkiympäristöön kohdistuvassa kulttuuri-kartoituksessa ympäristön osatekijöiden joustavaa ja sosiomateriaaliseen todellisuuteen pohjautuvaa tarkastelua. Mm. Panu Lehtovuori tuo Helsingin rantojen käyttöä koskevassa artikkelissaan esille luonto – kaupunki -dikotomian purkamisen tarvetta kaupunkitutkimuksessa ja -suunnittelussa. Lehtovuoren mukaan luonto tulisi nähdä pikemminkin elimellisesti kaupunkiin kuuluvana kuin siitä erilliseksi kehystettynä ympäristökategoriana.¹⁷

Edelleen posthumanistinen teoria purkaa subjekti – objekti -asetelmia ja laajentaa käsitystä toimijuudesta. Toisin kuin ihmistieteellisessä tutkimuksessa pitkään sovelletun sosiaalisen konstruktivismiin piirissä, posthumanistisessa ajattelussa ei oleteta todellisuuden olevan ensisijaisesti kielellisesti tuotettua, vaan todellisuuden materiaallinen perusta tunnustetaan. Tämä väljentää myös käsitystä toimijuudesta. Diskurssit eivät ole enää itsensä ulkopuolisen todellisuuden tuottajia, vaan heterogeenisten sommittumien osia ja toimijoita eriaineksissa verkostoissa.

Asutuksen lomassa virtaavaa jokea ja siihen liittyviä erilaisia toimijoita (ihmiset, muut eliöt, esineet, käytännöt, diskurssit ym.) voi pitää hyvin perustavalla tavalla hybridinä toimijaverkkona Latourin tarkoittamalla tavalla. Joessa ja sen rannoilla yhdistyvät inhimilliset ja ei-inhimilliset, elottomat ja elolliset toimijat kokonaisuudeksi, jonka osia ei tämän tutkimuksen kontekstissa ole mielekäästä jaotella ”luontoon” ja ”kulttuuriin”. Hybridin ja toimijaverkon käsitteet ankkuroituvat Latourin ja Deleuzen ohella mm. Stacy Alaimon¹⁸, Donna Harawayn¹⁹ ja Nigel Thriftin²⁰ ajatteluun. Posthumanistisessa ontologiassa keskeistä on kehollisuus, materiaalisuus ja affektiivisuus. Kokemäenjoen tapauksessa esimerkiksi se, miten jokiekosysteemi on tuottanut ja tuottaa ihmisyyhteisön tarjoamiensa materiaalien mahdollisuuksien ja rajoitteiden kautta ja miten ihmisyyhteisö puolestaan tuottaa joen käyttäessään sen suomia mahdollisuuksia ja reagoidessaan sen asettamiin rajoitteisiin.

Vesi on elementti, joka yhdistää erilaisia elämäalueita. Kaupungissa joki edellyttää, tuottaa ja mahdollistaa monenlaista infrastruktuuria: siltoja, tulvapenkereitä, laitureita, pumppaamoja, patoja, uimarantoja ja rantapolkuja. Infrastruktuuri on merkittävä tekijä sosiaalisten suhteiden jäsentymisen taustalla ja sellaisena tekniikka on aina myös poliittista. Vesi ei kuitenkaan ole siihen liittyvissä yhteiskunnallisissa kysymyksissä pelkästään toiminnan kohde. Se on myös toimija, joka itsessään muokkaa näitä kysymyksiä²¹.

Vesiympäristö on koko ihmislajin historian ajan ollut keskeinen osa ihmisen elämää määrittävissä toimijaverkoissa. Vesistöt ovat tarjonneet ruokaa, juomavettä ja liikkumisväyliä. Ihmiskasutus keskittyi jo paleoliittisella kaudella pääosin vesien äärelle. Usein jokien varaan muodostuneet hybridit toimijaverkot ovat hyvin vanhoja: ihmislajin kulttuurikehitys on pitkälti alkanut suurten jokien suistoissa: esimerkiksi Niili, Volta, Tigris, Indus ja Mekong ovat ihmisen historiaan merkittävästi vaikuttaneita jokiympäristöjä, niitä voi jopa ajatella nykyisten suurten kulttuurialueiden lähtökoh- tina²². Biologisesti ihmisen voi ajatella lajina sopeutuneen elämään juuri jokisuistojen tarjoamissa biotoopeissa.

Suomessa Kokemäenjoen vesistö on ollut jo esihistoriallisella ajalla keskeinen reitti, jota pitkin sekä kauppatavara että kulttuuriset vaikutteet ovat liikkuneet rannikon ja sisämaan välillä. Samalla joki rantoineen on tarjonnut kalaa, riistaa, keruutuotteita sekä lietteen ravitsemaa viljelymaata jo tuhansien vuosien ajan. Porissa teollisuus keskittyi pitkään jokirantaan joen tarjoaman kuljetusväylän takia. Hybridi toimijaverkko on mielekäs teoreettinen käsitteellistymä porilaisen jokiympäristön tarkasteluun muun muassa siksi, että se ei edellytä ”luonnon” erottamista kaupunkirakenteesta irralliseksi ilmiöksi tai sen näkemistä artefakteille vastakkaisena ympäristön elementtinä.

Kaupungissa joki edustaa hybridiä kaupunkiluontoa, jossa luonnon, artefaktien ja sosiaalisten ryhmien toimijuuksien erottaminen erillisiksi toimijuuden osa-alueiksi ei ole välttämättä mielekästä. Kyse on Harawayn kuvaamista jatkuvista vuorovaikutusprosesseista, joissa inhimilliset, ei-inhimilliset, elolliset ja elottomat toimijat muokkaavat toinen toisiaan ja sopeutuvat toimimaan samoissa toimijaverkoissa. Kaupungin läpi virtaavan joen kontekstissa toimijoita ovat vesi ja siitä riippuvaiset eliöt, erilaiset arte- faktit, kuten veneet, kanootit, laiturit, kalanpyydykset, tulvapadot ja teollisuuslaitokset sekä ihmiset ja erilaiset ihmisryhmät kulttuurisine käsityksineen, tarpeineen ja tavoitteineen. Haraway kirjoittaa myös kyborgisuudesta purkaessaan käsitteellisiä dikotomioita. Esimerkiksi ihminen on osa materiaalisia kokonaisuuksia, joiden osia ovat myös vaikkapa esineet ja koneet²³.

Porilainen vesikansalainen

Kokemäenjokea ja sen rantoja käytetään hyvin eri tavoin, mutta selkeitä tarkkarajaisia toimija- ryhmiä oli hankala erottaa. Kaikkia toimijaryhmiä ei saatu selville ja toimijuus paikantui erilaisiin viitekehyksiin, kuten asuinpaikkaan, harrastuksiin, työhön, ikä- ja sosiaaliryhmiin sekä ajallisiin ja

tilallisiin jatkumoihin. Toimijuuksien jatkuvuus ja intensiteetti vaihtelivat myös huomattavasti ja se vaikutti paikkasuhteisiin.

Etenkin asuinpaikkaan kytkeytyvän toimijuuden osalta ihmiset olivat varsin avoimia. Omasta asuinalueesta ja sen ”kohokohdista” kerrottiin mielellään ja paikat vaikuttivat kytkeytyvän vahvasti alueelliseen identiteettiin. Harrastuksiin ja ikään liittyvistä toimijapositioneista ja paikkasuhteista kerrottiin myös, mutta ei yhtä paljon ja avoimesti kuin asuinpaikkaan liittyvistä. Lasten ja nuorten paikkoina nousivat esille Kirjurinluoto ja Varvourinjuovan rannalla Kalaholman koulun takana oleva ”Karput”. Karput on suosittu paikka sekä pienten lasten että isompien koululaisten leikkipaikkana.

Kirjurinluoto on perjantai- ja lauantai-iltaisina selkeästi nuorten aluetta. Kesäpäivinä uimarantaa käyttävät nuorten ohella lapsiperheet. Monet kertoivat tulevansa rannalle ensisijaisesti lastensa takia, lapsille uimaranta on hyvin mieluinen paikka. Myöhemmin illalla ja yöllä Kirjurinluodossa kokoontuvat teini-ikäiset, jotka viettivät aikaa nurmikolla ja penkeillä istuskellen.

Nuorten ohella muita ikäluokkaan ja paikkaan kytkeytyviä toimijaryhmiä ei aineistossa tule selkeästi esille. Rannoilla liikkuvat ja oleskelevat kaikenikäiset. Ikäihmiset ehkä muita useammin kertoivat asuvansa haastattelupaikan läheisyydessä eli he liikkuvat lähellä kotia sijaitsevilla rannoilla. Ikä- ihmisten sen enempää kuin muidenkaan porilaisten puheessa ei tullut esille paikkoihin liittyviä sosiaalisia pelkoja.

Harrastajaryhmistä sain kontaktin melojiin, joiden edustaja kertoi avainhenkilöhaastattelussa harrastuksen suosiosta ja Melamajavat ry:n toiminnasta. Asukashaastateltavien joukossa oli joen perinteisiä käyttömuotoja, kuten veneilyä, kalastusta ja metsästystä harrastavia. Kovin syvällisesti ei tämän tutkimuksen puitteissa ehditty perehtyä kaikkiin harrastajaryhmiin ja joidenkin harrastaja- ryhmien tavoittaminen ei yrityksistä huolimatta onnistunut. Joka tapauksessa porilaisilla näyttäisi olevan paljon jokeen liittyviä toimijuuksia ja monet vaikuttavat kuuluvan useisiin erilaisiin rantojen toimijayhteisöihin, jotka eivät välttämättä ole kovin tarkkarajaisia tai pysyviä.

Asukasyhdistyksiä voi pitää suhteessa kaupunkitilaan toimijoina, jotka sijoittuvat asukkaiden ja kaupunkisuunnittelun rajapinnalle. Ne tuovat kaupunkisuunnittelusta vastaavien tahojen tie- toisuuteen asukkaiden tarpeita, toiveita ja ideoita ja toimivat yhteisöjen edustajina ympäristön suunnittelua koskevissa neuvotteluissa. Tämä tieto on kuitenkin väistämättä asukasyhteisöissä vallitsevien valtasuhteiden suodattamaa, eikä aina vastaa kaikkien yhteisön jäsenten näkemyksiä.

Asukasyhdistysten toimijarooli voi olla yhteisöllistä toimintaa aktivoiva ja yhteisön aktiivisten toimijoiden aloitteita hallinnon suuntaan kanavoiva. Tyypillistä asukasyhdistysten piirissä syntyvää yhteisöllistä toimintaa ovat esimerkiksi siivoustalkoot. Porin jokirannoilta löytyi useita esimerkkejä sekä vaikuttavista että aktivoivista asukasyhdistysten toimijaroleista. Useammillakin alueilla asukasyhdistys saattoi toimia molemmissakin rooleissa.

Asuinpaikkaan kytkeytynyt toimijuus näyttäisi tuottavan vahvimmin kulttuurisesti merkityksellisiä, yhteisöllisiä paikkoja. Tällaisia tiheitä paikkoja on syntynyt esimerkiksi Pormestarinluodolla.

kuva 8 Hanhiluodontien seinämaalauksen valmistus. Kuva Marjo Heino 2019.

Pormestarinluodon asukkaat arvostivat asukkaiden käytössä muotoutuneita vapaa-ajanviettopaikkoja rantapolun varrella. Näille paikoille oli tuotu penkkejä ja rakennettu nuotio-kiveyksiä. Paikkojen merkityksestä asukkaille puhuttiin paljon ja niiden arvostusta ilmentää se, että ne pyrittiin pitämään siisteinä ja niiden kunnosta otettiin henkilökohtaista vastuuta. Monilla go along -haastattelemillani käyttäjillä oli mukanaan pussi, johon he kertoivat keräävänsä roskat, jos näkevät sellaisia. Puheenvuoroista välittyi voimakas sitoutuminen alueeseen ja sen yhteisöllisiin paikkoihin. Myös kehittämistoiveita esitettiin tällä alueella usein, vaikka rantaan oltiin hyvin tyytyväisiä nykyiselläänkin. Alueelle toivottiin lisää penkkejä ja uimarien kannalta vaarallisina pidettyjen, uittoa varten aikoinaan tehtyjen paalutusten jäänteiden poistamista uimiseen käytetyiltä paikoilta.

Kirsi Saarikangas on havainnut lähiöympäristöjä koskevassa tutkimuksessaan saman tyyppisiä lähiluonnon käyttöjä kuin Pormestarinluodon rantapolulla on havaittavissa. Saarikangas tulkitsee lähiöiden lähiluontoon sijoittuvia asukkaille tärkeitä paikkoja lähiöiden asutushistorian kautta. Kerrostalolähiöihin muutettiin 1970-luvulla paljolti maaseudulta, jossa asumisen tapa oli ollut hyvin erilainen. Lähiörakentamisen ideologiaan kuului valmiiksi tuotettu, standardoitu asumisympäristö ja tilan julkisuus. Maaseudulla asuinympäristö oli ollut itse tuotettua ja asujalla paljon mahdollisuuksia säädellä tilan julkisuutta tai yksityisyyttä. Saarikankaan mukaan lähiöasukkaat suosivat lähiluontoa ja siellä suojaisia paikkoja, joihin rakennetaan makkaranuotioita ja laavuja. Nämä paikat merkityksellistyvät asukkaille itse tuotettuina, "omina" paikkoina. Lähiluonto tarjoaa lähiöissä paikkoja maaseutuasumiselle ominaiseen tilan omaehtoiseen tuottamiseen ja yhteisöllisyyteen.²⁴

Yhteisöllinen, tiheä paikka voi syntyä myös laajemmin yhteisen asuinalueen tai kaupunkilaisidentiteetin varaan. Tällainen porilaisten yhteinen tiheä paikka, jota eräs käyttäjä luonnehti *porilaisten yhteiseksi olohuoneeksi*, on kaupungin ylläpitämä grillipaikka Hanhiluodolla. Paikalla huomio kiinnittyi käyttäjien väliseen kommunikaatioon ja paikan julkisuuteen. Suomalainen vapaa-aika on elintason nousun sekä kylä- ja suurperheyksiköiden hajoamisen seurauksena vuosikymmenten ajan privatisoitunut. Luonto on ollut ja on edelleen suuressa roolissa suomalaisten vapaa-ajanvietossa. Yleinen mielikuva on, että tyypillisesti suomalainen menee kesämökille tai retkeilyalueen nuotiopaikalle ydinperheen kesken aikaa viettämään. Jos jälkimmäisessä paikassa on jo toinen, tuntematon perhe, mennään toisaalle. Nuotiolla istuminen, makkaran paistaminen ja alkoholin nauttiminen ovat tämän mielikuvan mukaan suomalaisen luonnossa olemisen ydintoimintoja.

Hanhiluodon grillipaikka ja sen käyttäjäyhteisö näyttävät rikkovan tätä mielikuvaa monin tavoin. Käyttäjät eivät välttele vieraiden ihmisten seuraa, vaan asettuvat siihen luontevasti, paikka on näkyvästi julkisella paikalla ja ympäristö itsessään rikkoo stereotyyppisiä mielikuvia ”luonnonympäristöstä”, johon tämän tyyppiset toiminnot mielikuvissa sijoitetaan. Ympäristö rikkoo myös stereotyyppisiä käsityksiä urbaanista ympäristöstä. Hyvin urbaanien elementtien ohella maisemassa on luontaista jokirantakasvillisuutta ja pienen matkan päässä Polsanluoto. Tässä mielessä Hanhiluodon grillipaikka on eri tavalla urbaani tiheä paikka kuin esimerkiksi Pormestarinluodon rantapolun ajanviettopaikat, joiden kehityshistoria liittyy ehkä enemmänkin Saarikankaan kuvaamaan agraarin ja urbaanin asumiskulttuurin kohtaamiseen, ehkä myös lähiöaikaa paljon vanhempaan työväestön vapaa-ajanviettoon paikalla.

Hanhiluodon grillipaikalla iltaa viettäneet sen sijaan puhuivat siitä, miten keskieurooppalaisissa suurkaupungeissa vietetään aikaa yhdessä tuntemattomien kanssa jokirannoilla ja miten paikka tarjoaa mahdollisuuden kohtaamiin erilaisten ihmisten välillä. Keskustelun aikana he myös arvelivat, että ihmiset saattavat entistä vähemmän hakeutua lomanviettoon kesämökeille ja virkistäytyä sen sijaan kaupungissa. Hanhiluodon grillipaikka merkityksellistyi siis hyvin eri tavoin kuin Saarikankaan tutkimat lähiöluonnon virkistämispäivät. Hanhiluodossa kaupunkiluonto ei enää merkityksellistynyt menetetyn maaseudun korvikkeena, vaan entistä kiinteämmin urbaaniin ympäristöön kuuluvana elementtinä. Tässä mielessä luonto merkityksellistyi myös eri tavalla kuin asuinalueiden lähiluonto, josta puhuttiin ”luontona kaupungin keskellä”.

Kaupungin ja maaseudun vaihtumisvyöhykkeillä on yhteisöllisiä, tiheitä paikkoja syntynyt kyläyhteisöjen traditionaalisten maankäyttötapojen ja maanomistussuhteiden varaan. Esimerkiksi Ulasoorissa on useiden maanomistajien yhteismaata Rantakulmantien päässä Raumanjuovan rannassa. Tämä on kylän perinteinen yhteinen paikka, jossa aikoinaan muun muassa pestiin pyykkiä. Nykyään kyläläiset ovat juhlistaneet paikalla esimerkiksi joulua ja juhannusta naapureiden seurassa.

Yhteisöllinen paikka voi myös menettää intensiteettiään tai sen merkitys voi muuttua yhteisön tai siihen vaikuttavien ulkoisten tekijöiden muuttuessa. Esimerkin tarjoaa vanha kyläranta Vähäraumalla, Tacticin tehtaan takana. Tapasin rannalla käydessäni eri kerroilla iäkkäitä miehenkiloita, joita vaikutti yhdistävän kokemus paikan menettämisestä ja tyytymättömyys sen nykyiseen tilaan. Paikan muutos vaikuttaa kytkeytyvän urbaanin ympäristön levittäytymiseen ennen maaseutumaiselle alueelle. Ranta on kaupungin maata, johon Vähärauman kylän maanomistajilla

on rasisuoikeus. Paikalla on ollut vähäraumalaisten yhteinen veneranta, jossa aikoinaan pidettiin kymmeniä veneitä ja kokoonnuttiin viettämään aikaa. Tapaamani miehet kertovat, että muistavat paikan olleen tässä käytössä ainakin 60 vuotta. Nyt rannassa on kolme pientä laituria, pari penkkiä ja nuotiopaikka. Yksi laitureista on rikki. Veneitä rannassa ei enää säilytetä, eivätkä asukkaat tuo nuotiopaikalle polttopuita. Ilkivaltaa ja sotkemista on paljon.

Omintakeisia, selvästi jonkinlaisten mikroyhteisöjen ”omia” paikkoja löytyi Jokisatamanpolun varrelta rannasta. Nämä paikat olivat omaehtoisesti rakennettuja ajanviettoon, rantautumiseen ja kotitarvekalastuksen tukikohdiksi. Paikat olivat kasvillisuuden suojissa lähellä vesirajaa, eivätkä näkyneet ylös penkalla kulkevalle kävelytielle. Niitä oli vaikea nähdä myös joelta vesibussista rantaa havainnoidessa. Rantalehto kätkee suojiinsa nuotiopaikkoja, savustuspönttöjä, pöytiä ja tuoleja. Osa paikoista on selvästi rakennettu pitkän ajan kuluessa.

Paikkojen ”tiheys” eli kulttuuristen merkitysten intensiteetti ei vaikuta olevan kovin vahvasti kytköksissä tilan julkisuuteen. Täysin yksityisille ranta-alueille ei tietenkään muodostu yhteisöllisiä käyttäjiä ja niiden myötä jaettu merkityksiä, mutta yksityinen tila voi olla ja piha-alueiden osalta tietenkin onkin vahvasti merkityksellinen yksityiselle käyttäjälle. Sekä täysin julkisissa että eriasteisesti puolijulkisissa tiloissa näyttää olevan merkitystiheydeltään erilaisia paikkoja.

Myöskään tilan sijoittuminen luonteeltaan janalle urbaani – agraari ei näytä indikoivan kulttuurista merkitystiheyttä. Tosin kaikkein eniten ja vähiten merkitystiheät paikat vaikuttavat olevan urbaanissa ympäristössä. Tämä johtunee yksinkertaisesti siitä, että tutkimus kattoi pääosin urbaaneita alueita. En juurikaan tehnyt havainnointia esimerkiksi sellaisilla peltoon rajoittuvilla rannoilla, joilla ei ollut selvää polkua, enkä toisaalta Huvilajuovalla, joka jo paljon tutkittuna rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle. Näin ollen agraarin ympäristön eniten ja vähiten tiheitä paikkoja jäi rajauksen ulkopuolelle ja huomio kiinnittyi agraarissa ympäristössä paikkoihin, joiden merkitykset olivat osin epäselviä tai muutoksen tilassa.

Joki reittinä

Ensimmäisessä tutkimussuunnitelmassa aihetta lähestyttiin aluelähtöisesti valitsemalla Porista esimerkkialueita tarkastelun kohteiksi. Tämä osoittautui aineistonkeruuvaiheessa heikosti toimivaksi tutkimusasetelmaksi, koska rannat näyttäytyivät aineistossa enemmänkin alueita ja paikkoja

yhdistävinä reitteinä kuin erillisinä alueina. Reittilähtöisen tarkastelun mielekkyys vahvistui tutkimuksen aikana, kun ilmeni, että joen ja sen rantojen reittimäinen luonne on hyvin vanha ilmiö.

Suiston geomorfologia on tuottanut Porin omaleimaisen kaupunkirakenteen ja vaikuttanut liikenne-reittien, asutuksen ja teollisuuden sijoittumiseen. 1800-luvun lopun senaatinkartalla tielinjat seurailevat joen pääuomaa sen molemmilla puolilla ja aivan rannan tuntumassa on perinteisesti ollut ainakin kävelyyn soveltuvia teitä ja polkuja. Läkkäiden haastateltujen lapsuudessa joki oli vielä arkinen liikenneväylä. Veneen saattoi jättää mihin halusi, joten joella liikkuminen oli mutkatonta.

Rantavyöhykkeet ja niillä sijaitsevat reitit näyttäytyvät aineistossa omanlaisenaan tilakokonaisuutena, johon liittyvät liikkumisen, virkistuksen ja lähiluonnon teemat. Jokirantojen reittimäinen tilarakenne väljenee oikeastaan vain Kirjurinluodon ja Hanhiluodon alueilla, joilla nämä teemat olivat tilankäytön kannalta hallitsevia laajemmalla alueella. Huomionarvoista on, että myös näiltä laajemmilta puistoalueilta kauemmas Luotojen alueelle suuntautuvat kävelyreitit sijoittuvat jokirantaan ja myös Kirjurinluodossa oleskellaan eniten lähellä vesirajaa. Joki muodostaa reitin myös vesilläliikkujalle. Tästä näkökulmasta jokea tutkittiin yhden koko päivän kestäneen melonnan aikana.

Reiteillä havainnoituja materiaalisia käytön jälkiä olivat polkujen kuluneisuus, virallisten reittien oheen muodostuneet polut, roskaantuminen, kalastukseen viittaavat merkit, kuten kalanperkuupaikat, nuotoiden jäänteet, rannoilla säilytetyt veneet ja kanootit sekä erilaiset rannalla oleskelua varten tehdyt tai tuodut rakenteet ja esineet (laiturit, portaat, nuotioringit, penkit, pöydät, kattilat...). Reiteillä havainnoitiin myös niiden käyttäjiä ja tapoja, joilla ihmiset reittejä käyttivät. Eniten ihmisiä havaitsin Varvourinjuovan ja Pormestarinluodon rantapoluilla sekä tietysti Kirjurinluodossa ja Etelärannalla. Toisaalta aivan keskustan tuntumassa, vain kivenheiton päässä Etelärannasta, Kirkkopuiston ja Aittaluodon välisellä ranta-alueella käyttäjiä oli yllättävän vähän.

Suomessa on kaupunkisuunnittelussa ollut vallalla vahva rantojen julkisen käytön ideaali²⁵. Tähän ihanteeseen viitattiin asiantuntijahaastatteluissa hyvin usein ja asukashaastatteluissakin suhteellisen usein. Haastatellut pitivät arvokkaana sitä, että jokea pitkin pääsee liikkumaan veneellä ja sitä, että rantoja pitkin pääsee kävellen liikkumaan kaupunginosasta toiseen. Katkokset näissä, esimerkiksi veneliikennettä haittaava mataloituminen tai rantaan pääsyn estävä fyysinen rakenne tai sosiaalinen este koettiin ympäristön arvoa laskevina.

Kaikkein selkeimmät katkokset pääuoman rantareiteille muodostuivat teollisuusalueella Karjarannassa sekä omakotitaloalueella Koivistonluodossa. Ensin mainittu lohkaisee lyhyehkön pätjän jokirantaa keskustan tuntumassa pois kaupunkilaisten käytöstä. Karjarannassa teollisuus-alueita on muuttunut asuinalueeksi ja teollisuuden maankäytön osuus rannalla on pienentynyt. Teollisuus rajaa ranta-alueen käyttöä myös Aittaluodossa. Lukkarinsannasta pääsee Kaijalantieltä lähtevää ja sillan alittavaa polkua Puolluotoon saakka, mutta aluetta ei selvästi ole suunniteltu virkistyskäyttöön, eikä sen käyttöaste ilmeisesti ole kovin korkea. Osa reitistä on hankalakulkuinen ja teollisuuden läheisyys Puolluodossa aiheuttaa epävarmuutta siitä, saako alueella ylipäätään liikkua. Puolluodosta edelleen Aittaluotoon kulku on niin hankalaa, ettei rantaa ilmeisesti käytetä juurikaan ja Aittaluodon puolella aita rajaa asuinalueen teollisuusalueesta.

Sosiaalisista syistä ja niihin pohjautuvista fyysisistä rakenteista johtuen rannan käyttö on vaikeinta Koivistonluodossa joen pääuoman varrella sekä Varvourinjuovan länsipäässä, joissa piha-alueet ulottuvat rantaan saakka. Osalla näistä alueista tonttimaan ulottuu vesirajaan, osalla tontin ja vesialueen välissä on kaupungin omistama vyöhyke, joka on otettu yksityiskäyttöön. Joillain alueilla reitit ovat fyysisesti käytettävissä ja niitä käytetäänkin, mutta käyttöön liittyy jonkinasteisia sosiaalisia rajoitteita. Näitä puolijulkisia rantavyöhykkeitä on sekä yksityis- että kaupungin mailla

Ihmisten tarpeesta käyttää jokirannassa kulkevia reittejä kertoo, että paikkoihin, joissa kevyen liikenteen käyttöön tehty reitti loppuu tai siirtyy kauemmas rannasta, on yleensä syntynyt käyttäjien itse tuottamia polkuja ja esteiden ylitystä helpottavia rakenteita. Leveiksi ojiksi kaventuneet juovat, leveämmistä uomista puhumattakaan, rajaavat tilaa tehokkaasti: niiden ylittäminen on usein mahdotonta ilman sitä varten tehtyjä rakenteita. Tämä vaikuttaa maankäyttöön kahdella tapaa: toisaalta vesi voi olla liikenteellinen este alueella, jossa yhteyksiä paikkojen ja alueiden välillä tarvitaan, toisaalta luontainen erottava ja suojaava elementti, joka mahdollistaa yksityisen ja julkisen maankäytön lähekkäisen rinnakkainelun.

Jokirannat miellyvät porilaisten mentaalisilla kartoilla reitteinä, mutta näillä reiteillä on sosiaaliselta luonteeltaan hyvin erilaisia ympäristöjä ja myös paljon katkoksia. Pääsy rantaan on useissa paikoissa estetty tonttien sivussa aidoin ja talojen välisiltä viheralueilta esimerkiksi piha-alueen jatkuvuutta viheralueella viestivin ja kulkua fyysisestikin rajaavin rakentein.

Yksityiskäyttöön pitkän ajan kuluessa vakiintuneiden rantojen luonnetta yksityisenä tilana ei aineistossa juuri kyseenalaistettu, vaikka kaavamerkintä osoittaisi rantavyöhykkeen julkiseen käyttöön. Näiden rantojen maanomistuksesta tai kaavamerkinnöistä ei oltu juurikaan tietoisia ja kapeiden rantavyöhykkeiden privatisoitumista pidettiin luonnollisena.

Julkisiksi ja yksityisiksi miellettyjen ranta-alueiden välimuotoja ovat puolijulkiset rannat, jotka voivat olla joko kaupungin tai yksityisen omistamia rantoja. Kaavassa ranta voi olla tontti- tai viheraluetta. Näitä rantoja käytetään, eivätkä ne muodosta selkeitä katkoksia reiteillä. Niiden käyttöön liittyy kuitenkin ristiriitaisia odotuksia, eikä alueelle ole syntynyt selkeää yhteisöllistä käyttökulttuuria. Osassa näistä rannoista yksityisen ja julkisen käytön suhde on konfliktinen, osassa rinnakkainen ja ei-konfliktinen, mutta kuitenkin erillinen. Luonteenomaista näille rannoille on, että niitä käytetään sekä yksityisesti että julkisesti ja rantaa sekä yksityis- että julkisluonteisesti käyttävillä voi olla

kuvat ^ Jan Eerala 2012.

epävarmuutta sen suhteen, mitä he itse voivat rannassa tehdä ja mitä muut voivat siellä tehdä. Molemmilla käyttäjäryhmillä voi olla myös tarvetta tuottaa ja selkeyttää näiden käyttömuotojen rajoja sekä itselleen, omalle viiteryhмälleen että muille.

Yhteisöllisiä käyttömuotoja näillä rannoilla on niukasti tai ei lainkaan. Puolijulkista tilaa on esimerkiksi Kalaholmassa, jossa tontit eivät ulotu tulvapadon alatasanteelle saakka, mutta rantavyöhykkeen käyttöön liittyy sekä julkisia että yksityisiä intressejä ja jossain määrin myös konflikteja. Sunniemessä yksityisomisteiset tontit ulottuvat Sunniementien yli rantaan saakka, mutta tie rajaa ranta-alueesta puolijulkisen tilan, jossa on sekä yksityisen että julkisen tilan piirteitä. Kiinnostavaa on, että vuoden 2018 asuntomessualueelle näyttäisi avainhenkilöhaastattelujen perusteella syntyneen puolijulkisen tilan piirteitä, vaikka ranta haluttiin suunnitella selkeästi julkiseen käyttöön tarkoitetuksi.

Linnasillalta Kirjurinluodon molemmin puolin ulottuu keskustan julkisten, urbaanien paraatirantojen alueen. Tähän kuuluvat Kirjurinluoto, Eteläranta, Kirkkopuisto, Pohjoisranta ja Luotsinmäentien pohjoispuolinen puistoalue. Erityisesti Kirjurinluoto on kaupunkilaisten hyvin korkealle arvostettu virkistyspaikka ja sen käyttäjämäärät nousivat helteisinä kesäiltoina satoihin. Etelärannan jäätelökioskilla haastattelemani ihmiset kertoivat toivovansa Etelärantaan enemmän palveluita etenkin lapsiperheille. Aluetta luonnehdittiin ”tyhjäksi” ja tuulisella säällä koleaksi. Joki on tässä kohden leveimmillään ja molemmin puolin jokea on melko avoimia puistoalueita, mikä tekee paikasta tuulisen. Vanhempiensa seurassa olleet alle kouluikäiset lapset sanoivat tykkäävänsä katsella veneitä ja toivoivat leikkipaikkaa. Tyynenä ja lämpimänä kesäiltana toteutetun melonnan aikana ihmisiä oli venelaitureilla ja veneillä liikkeellä. Jokea edestakaisin kulki isolla keskimoottoriveneellä parinkymmenen nuoren miehen joukko musiikkia soittaen. Teini-ikäisiä oli liikkeellä soutaen ja aikuisia moottoriveneillä, jotkut ajoivat joella vesiskoottereilla. Hellejaksot tuntuivat vetävän väkeä joelle ja keskustan paraatirannoille sankoin joukoin. Nämä ranta-alueet näyttäytyivät julkisen olemisen paikkoina, joissa vapaa-ajanviettäjä kohtasivat paljon erilaisia muita käyttäjiä

Asuinalueilla ja Luotojen alueella selkeästi julkisessa käytössä olevat rannat edustivat ennen kaikkea luontoa kaupungissa. Osa näistä reittiosuuksista ei kovin vahvasti identifioitu asuinyhteisöön tai ne eivät rajaudu suoraan asutukseen. Nämä alueet mielletään luonnoksi ja ne ovat pääosin hyvinkin arvostettuja. Näiden reittiosuuksien käyttöön ei liity sosiaalisia ristiriitoja tai jännitteitä ja ne mielletään selkeästi julkiseksi tilaksi.

Osa julkisista rannoista puolestaan kiinnittyy selkeästi paikallisiin asukasyhteisöihin ja niihin liittyy yhteisöllisiä paikkoja ja / tai käyttömuotoja. Yksityisen, yhteisöllisen ja julkisen käytön keskinäissuhteet ovat näillä rannoilla eri tavalla luontevia, helposti havaittavia ja ristiriidattomia kuin puolijulkisilla rannoilla. Näitä vahvasti yhteisöllisiä ranta-alueita olivat erityisesti Pormestarinluodon rantapolku Luotsinmäenjuovan varrella sekä Varvourinjuova rantoineen. Pienialaisempia yhteisöllisiä rantoja oli muillakin asuinalueilla. Pormestarinluodon ja Varvourinjuovan rantareitit olivat selkeästi Porin arvostetuimpia virkistysalueita ja monet go along -haastatellut käyttäjät arvottivat ne esimerkiksi kansalliseen kaupunkipuistoon kuuluvan Porin metsän yläpuolelle.

Teollisuuden ja kunnallisteknisten palveluiden tarvitsemat ranta-alueet kattavat muista ranta-alueista selvästi poikkeavan rantatyyppin. Näitä rantoja ei ole suunniteltu läpikulkuun eikä

virkistykseen, mutta niitä käytetään näihinkin tarkoituksiin. Kaupunkikeskustoista poistuvan teollisuuden jälkeensä jättämiä marginaalialueita, ns. jättömaita tulkitaan usein yksioikoisesti negatiivisina ympäristöinä, jotka pitäisi saada ”parempaan käyttöön”, suunnitelluiksi ja esteettisiksi. Kiinnostavaa on, että tällaista suhtautumista näihin alueisiin ei aineistossa tullut lainkaan esille, jos ei käytöltä suljettua Isojoenrannan vanhan sahan aluetta huomioida. Panu Lehtovuori tuo esille kaupunkien jättömaat ”kolmantena tilakategoriana” kaupungin ja luonnon lisäksi ja Tuula Isohanniin viitaten kirjoittaa jättömaan ”pyhydestä”: *On tavallista, että tilallisesti (tai ajallisesti) marginaalinen ja syrjään työnnetty on kulttuurisesti keskeistä. Marginaaliset paikat esimerkiksi mahdollistavat initiaatiirittejä, alakulttuureja ja kulttuurien uudistumista*²⁶. Lukkarinsannassa tämän tyyppistä estetisoinnin tapaa tuotiin esille vanhan rautatiesillan yhteydessä. Eräs asukas käytti ilmaisua ”rumuuden estetiikka” rautatiesillasta puhuessaan. Rautatiesillalla on käyty ottamassa perhekuvia ja nuorisolle se on ollut merkityksellinen paikka sukupolvien ajan.

Maaseutuyhteisöiden perinteiset yhteisölliset paikat muodostavan yhden rantojen tilatyyppin. Nämä rannat ovat perinteisiä yhteisiä venerantoja, pyykkirantoja ja yhdessä olemisen paikkoja. Näitä paikkoja merkitsin kartalle Ulasoorin kylärannan ja Vähärauman vanhan venerannan osalta. Vastaa- via on enemmältikin Kyläsaassa, mutta rajasin sen kartan ulkopuolelle. Kyläsaassa esimerkiksi Kivinillä on vanha, edelleen perinteisessä käytössä oleva veneranta, jossa on sopimuksiin perustuen sukujen omat venevajojen paikat. Nykyään venevajoja ei enää ole, mutta veneitä säilytetään rannalla edelleen. Samoin Launaisten rannalla on yhteismaalla oleva venelaituri ja matonpesupaikka.

Toukarin vanhalta kaatopaikalta ensimmäisille kesämökeille ulottuvan Luotsinmäenjuovan pohjoisrannan alueelle leimallista on rantavyöhykkeiden luonnontilaisuus, virkistykseen liittyvät epäviralliset, yhteisölliset paikat, joiden käyttäjistä en saanut varmaa tietoa sekä suiston rannoilla vahvasti edustettu lintuharrastus. Alueelle tehdään paljon linturetkiä ja siellä sijaitsi paljon numeroituja linnunpönttöjä, jotka viittaavat pesimälinnuston seurantaan ja pesäpoikasrengastukseen. Vanhan kaatopaikan täyttömaan päällä on tarkkailulava. Paikka on tunnettu erityisesti yölaulajista.

Kaupunkiluontoa jokirannoilla

Jokirantoja koskevassa puheessa tuli toistuvasti esille luonnon käsite. Joki itsessään käsitteellistyi luonnoksi ja jokivarren luontaiset kasvillisuusvyöhykkeet nähtiin osana tätä luontoa. ”Luonto” on määrittelyjä pakeneva käsite. Kaksinapainen tapa käsittää todellisuus luontona ja kulttuurina toisilleen vastakkaisina tai toisistaan erillisinä elementteinä kohtaa kaupunkitilassa hankalia kysymyksiä: Onko kylvönurmi luontoa? Jos ei ole, muuttuuko se luonnoksi, jos sitä ei leikata säännöllisesti?

Tässä tekstissä ”luonnolla” viitataan siihen, mitä tutkimukseen tavalla tai toisella osallistuneet porilaiset sanoivat luonnoksi. Sillä ei siis viitata aineiston ulkopuolta tuleviin luokituksiin tai näiden varaan rakentuviin biodiversiteettiarvoihin, vaan siihen, mistä kaupunkilaiset puhuivat puhuessaan ”luonnosta”. Luonnoksi kaupunkitilassa miellettiin ennen kaikkea kasvillisuus, jota ei oltu istutettu ja jota ei hoidettu voimakkaasti esimerkiksi jatkuvalla ruohonleikkuulla. Myös helposti havaittavista eläimistä puhuttiin paljon ”luonnon” yhteydessä. Joki itsessään koettiin luontona. Luonto ei siis ollut vain sellaista ympäristöä, joka maankäytön suunnittelussa kehystetään luonnoksi

Vesi on porilaisen kaupunkiluonnon ytimessä: Luonnoksi nimetyt paikat olivat ennen kaikkea joen ja sen juovien, myös altaiksi padottujen ja laskuojiksi muuttuneiden uomien varsilla. Joki itsessään nimettiin luonnoksi. Muualla kuin joella tai sen varsilla olevista kohteista ”luontona” puhuttiin lähinnä vain Porin metsästä ja tällöin muistettiin mainita, että sieltä puuttuu vesielementti, jolloin ”luonto” olemisympäristönä on jokirantoihin verrattuna vajaa. Porin metsää kuvailtiin joissain puheenvuoroissa myös liian hoidetuksi, jolloin sen luonne ”luontona” oli heikompi kuin jokivarsipuustojen. Joitain ”luonto”-mainintoja sai myös vanhan lyhytaaltoaseman ympärillä oleva puustoinen alue.

Luonnoksi rajatummassa mielessä määrittyi erityisesti Kokemäenjoen suisto Natura-alueineen. Erityisesti sen linnusto mainittiin usein ja muutkin kuin lintuharrastajat vaikuttavat identifioivan aluetta linnustollisten arvojen kautta. Porin kaupunki on panostanut alueen retkeilypalveluihin: suistoalueella on lukuisia lintutorneja, tarkkailulavoja ja kymmeniä kilometrejä pitkospuu- ja polkuverkostoa. Nämä luontoretkeilyyn kulttuurisesti yhdistyvät palvelut osaltaan tuottavat alueen merkitystä luontona.

Lähempänä keskustaa sijaitsevilla alueilla luonto käsitteellistyi osittain samoin kuin suistossa, mutta sitä ei kehystetty niinkään lajiston tai lajiryhmiin kohdistuvien luontoharrastusten kautta, vaan yleisemmin vapaa-ajan ympäristönä, huolehtivan vuorovaikutuksen kohteena ja esteettisten elämysten

lähteenä. Myös lajistoon liittyviä merkityksellistämisen tapoja tuli silti esille. Erityisesti arvostettiin runsasta linnustoa ja monilajista lehtipuustoa esteettisessä ja ekologisessa kontekstissa.

Kaupunkimaisen asutuksen piirissä paikkojen määrittäminen luonnoksi ei aineistossa vaikuttanut rakentuvan ensisijaisesti luonnontieteellisten tekijöiden varaan, vaan arkisten kulttuuristen käytäntöjen ja sosiomateriaalisten ilmiöiden varaan. Kaupunkiluonto on luonteeltaan hybridiä: se sisältää erilaisia maankäytön, luonnon prosessien ja arkisten käytäntöjen tuottamia materiaalisia tekijöitä, jotka sopeutuvat toisiinsa ja ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Kaupunkiympäristöä koskevissa tutkimuksen ja suunnittelun diskursseissa on totuttu erottelemaan kaupunkitilasta arvokkaat ”kulttuuriympäristöt”, joille esim. luontaisesti kehittyvä kasvillisuus nähdään uhkana ja toisaalta ”kaupunkiluonto” luonnontieteisiin pohjautuvin termein kuvattuna, argumentoituna ja rajattuna ympäristönä. Tavallinen on myös kaupunkiluonnon hallinnan tarvetta ilmentävä puhetapa, esim. termi ”hallittu hoitamattomuus” kohteissa, joissa voimakkaita ja toistuvia kasvillisuutta muuttavia toimia ei tehdä. Hallinnollisessa diskurssissa luontaiset kasviyhdykunnat kaupunkitilassa pitää ikään kuin perustella, vaikka käyttäjille niiden arvo ja käyttötavat sellaisinaan olisivat ongelmattomia. Kaupunkiluonnon luonnontieteellisen perustelemisen tarve tuli esille asian tuntijahaastatteluissa, joissa kaupunkiluonnon tärkeyttä kuvattiin biodiversiteetin, hiilensidonnan ja pienilmaston näkökulmista. Aineistossa ilmenevä kaupunkilaisten kaupunkiluontoaan kohtaan tuntema rakkaus ei ehkä ole hallinnossa täysin tunnistettu, koska osa haastatelluista hallinnon edustajista koki, että kaupunkiluontoa pitää perustella asukkaille nimenomaan luonnontieteellisin argumentein, jotta sitä arvostettaisiin. Kaupunkiluontoon kohdistuvat erilaiset luokittelu- ja arvottamistavat ja näiden osittainen kohtaamattomuus hallinnan tasolla ovat tulleet esille myös aiemmassa aihetta koskevassa tutkimuksessa²⁷.

Luonnolla näyttäisi olevan asukas- ja käyttäjäyhteisöille kaupungissa suuri kulttuurinen merkitys. Luonnoksi mielletyt alueet ja kohteet näyttäytyivät aineistossa asuinyhteisöiden kohokohtina, joissa tiivistyivät elinympäristön sosiaaliset ja esteettiset arvot. Tämä on hyvin ymmärrettävissä aiempaa tutkimusta vasten. Luonnonympäristöjen on todettu useissa tutkimuksissa olevan kaupunkialueilla arvostettuja ja elvyttäviksi koettuja. Vahvaa tutkimusnäyttöä vasten onkin yllättävää, että esimerkiksi kaupunkimetsien tarpeellisuutta asukkaille saatetaan edelleen polemisoida²⁸. Luonnon myönteistä vaikutusta terveyteen on kyetty myös todentaman empiirisesti sekä fysiologisilla mittauksilla että tilastollisin menetelmin²⁹.

Luonnon myönteisten terveysvaikutusten perimmäinen syy nähdään eri tavoin erilaisista tutkimusparadigmoista käsin. Mm. Risto Pitkänen³⁰ ja Kalevi Korpela³¹ edustavat kotimaisessa tutkimuksessa aiemmin mainittua luonnontieteellistä selitysmallia (ns. savanniteoria). Kulttuurisemmin painottuneen selitysmallin puolesta puhuu esim. se, että hyvinvointivaikutukset ja niiden voimakkuus ovat sidoksissa enemmänkin ympäristön koettuun vihreyteen kuin GIS-menetelmin todennettuun vihreyteen³². Kulttuurimaantieteen tutkimustraditiosta nousevat näkökulmat kaupunkiluontoon yhdistettynä kulttuurikartoituksen menetelmiin voisivatkin monipuolistaa käsitystä siitä, mikä kaupunkiluonnossa on ihmisille tärkeää³³.

Eveliina Asikainen on tutkinut lähiluonnon merkityksiä asukkaille Tampereen Hervannan ja Vuoreksen lähiöissä. Hänen aineistonsa tuo esille samantapaisia kaupunkiluonnon käsitteellistämisen tapoja kuin mitä tämä tutkimus toi esille Porin jokirantapuustoista: asukkaat kuvailivat ympäristöön liittyviä ”erämaisyyden” kokemuksia ympäristössä, joka ei asetu luonnontieteellisiin ”erämaisuuksi” ilmentäviin luokituksiin. Tämä tuo esille kulttuuristen lähestymistapojen tarpeellisuutta tutkittaessa kaupunkiluontoa, joka hallinnossa asettuu kaavoituksen, viheraluesuunnittelun, metsänhoidon tai luonnonsuojelun kohteeksi ja käsitteellistyy näiden hallinnan muotojen kautta³⁴. Kulttuurisesta näkökulmasta kiinnostaviksi nousevat paikat ja niiden syntyyn vaikuttavat tilalliset kokemukset, sosiaaliset ja ajalliset prosessit.

Lintuihin kohdistui rantaympäristöissä paljon pitämistä ja ei-pitämistä, enimmäkseen kuitenkin pitämistä, joka yhdistyy Jamie Lorimerin käsitteeseen nonhuman charisma. Tällä Lorimer viittaa eläinlajien (tai yhtä hyvin kasvilajien tai vaikkapa joen) kykyyn tuottaa affekteja, affektiiviseen vuorovaikutukseen ihmisen ja ei-inhimillisten toimijoiden välillä. *Nonhuman charisma* ei ole arvottamista kuvaava käsite, vaan sillä voidaan viitata mihin tahansa affekteihin.³⁵

Ihastusta herättäviä, huomiota ja toimintaa suuntaavia lajeja aineistossa ovat esimerkiksi majava ja meriharakka. Erityisen suurta myönteistä huomiota sai Hanhiluodon rantapensaikossa päivällä oleva sarvipöllö, joka havaittiin heinäkuussa jättipalsamin kitkentätalkoiden päätteeksi. Pöllön ensin nähnyt ohikulkija tiedotti asiasta muille ja äkkiä paikalla oli useita kaupunkilaisia katsomassa pöllöä. Laji ei ole mitenkään harvinainen, mutta sillä selvästi vaikutti olevan Lorimerin tarkoittamaa charismaa, joka sai useat ihmiset tulemaan paikalle. Erityisen rakastettua, jokirantoihin paikantuvaa kaupunkiluontoa ovat laulavat linnut. Niihin viitattiin poikkeuksetta aina, kun puhuttiin ”luonnosta” rannoilla.

Eläinten karisma on usein tilanteista ja perustuu saman tyyppiseen yllätyksellisyyteen ja asioiden uudelleenlaatuun kytkeentöihin ja rinnastuksiin kuin huumori: pormestarinluotolaisten huhtikuusella retkellä ohi ajelehtivalla jäälautalla seisova, jäälautan liikkeeseen virrassa tyytymättömällä kailotuksella reagoiva kalalokki sai ryhmässä aikaan naurunpyrskähdyksiä. Heinäkuussa Hanhiluodossa sen lajitoveri sai grillipaikalla iltaa viettävän nuorukaisen päälle kakattuaan aikaan kiroilua ja kivien nakkelua kohti lintuja. Affektiivisuudessa on kyse juuri tästä, kyvystä herättää spontaaneja reaktioita.

Arvostetuimpia ”luonnoksi” nimettyjä kohteita yhdistää kaksi asiaa: Puusto ja polku. Polku – joko kaupungin tekemä tai asukkaiden itsensä tallema – tekee ”luonnossa” olemisen ja liikkumisen helpoksi. Puusto tuo suojaa tuulelta, melulta ja paahteelta. Lisäksi isoissa puissa on jotain vaikeasti käsitteellistytävää arvoa, Lorimerin sanoin charismaa. Isoja puita rakastetaan ja ne tulevat esille toistuvasti ympäristön kauneudesta keskusteltaessa.

Rantapuustojen hoitoon toivottiin yleisesti pienipiirteisempää, estetiikan ja luontoarvot paremmin huomioivaa otetta: toisaalta toivottiin harvennusta siellä, missä kasvillisuus muodostui tiheästä lehtipuuvesakosta, toisaalta koettiin, että kun tällainen toimenpide jossain tehtiin, se tehtiin liian voimakkaana, energianpuunkorjuun kustannustehokkuus ensisijaisena tavoitteena.

Siitä, miten kaupunkiluonnosta puhutaan ja miten siihen liittyviä arvostuksia ilmaistaan, ilmenee, että kaupunkiluonto ei ole ensisijaisesti ”luontoharrastajiksi” identifioituvien yhteisöjen arvostamaa, vaan pikemminkin asuinalueiden sosiaalinen solmukohta, joka kokoaa erilaisia käyttäjäryhmiä ja mahdollistaa yhteisöllisten paikkojen sekä yksilöllisten mielipaikkojen syntymistä. Tämä on nähtävissä useilla asuinalueilla: Harmaalinna, Koivistonluodossa, Kalaholmassa ja Pormestarinluodossa. Ulasoorissa vastaavalla tavalla asukasryhmille tärkeäksi luonnehdittu metsä oli havainnointiaikaan vastikään kaadettu paikalle tulevan biokaasulaitoksen tieltä. Asukkaat kertoivat, että olivat jo aiemmin yrittäneet saada kaupungin omistaman metsäalueen hoitoluokitusta muutettua talousmetsästä virkistysalueeksi, koska toivoivat, ettei alueella tehtäisi voimakkaita hakkuita.

Luonto kaupungissa on monin tavoin ihmisyhteisön muokkaamaa, kulunutta ja maankäytön prosesseissa muuntuva. Jokivarsien kasvilajisto on sekoitus suiston maankohoamisrantojen primaarisukessiometsien lajistoa, viljelyjäänteitä, uustulokkaita ja vieraslajeja. Kaupunkilaisten lähiluontoa koskevassa diskurssissa ”luonnontilainen aarniometsä” ei siis viittaa koskemattomaan tai alkuperäiseen, merkityksissä, joissa näitä sanoja käytetään esimerkiksi kansallispuistojen

yhteydessä, vaan kaupunkiluontoon sellaisena kuin se on ja sen halutaan olevan. Varsin pienetkin muutokset luonnon arvostetuissa elementeissä havaitaan: esimerkiksi lyhyehkö pätkä louhikkopenkkaa Luotsinmäenjuovan ylittävän Länsitien sillan kohdalla koettiin menetettynä satakielipaikkana ja sorastettu luiska toisaalla menetettynä vadelmapaikkana.

kuva **^** Näkymä Maailmassa-näyttelyyn.
Teokset Maija Albrecht ja Henry Merimaa. Kuva Marjo Heino 2018.

Lopuksi

Vesikansa-kulttuurikartoitushanke tarjosi kiinnostavan mahdollisuuden testata kulttuurikartoituksen kenttätyömetodeita ympäristössä, jonka käytöt ja kulttuuriset merkitykset ovat varsin arkisia ja joka ei suurelta osin edusta paljon tutkittua ja institutionaalisilla merkityksillä ladattua "paraatiympäristöä". Samalla tarjosi tilaisuus tulkita aineistoa posthumanististen teoreettisten mallien kautta, mikä nosti aineistosta vahvasti esille ympäristön välittömän, kehollisen kokemisen, materiaalisuuden ja näihin kytkeytyvät sosiaaliset käytännöt.

Kartoitus tuotti kuvan kaupungin jokirannoista moniaineisisina, kaupunkilaisten arkeen eri tavoin kytkeytyvinä alueina, joissa merkitystiheitä paikkoja syntyi yhteisöllisten käyttöjen, sosiaalisten suhteiden, ajallisten prosessien ja ei-inhimillisten toimijoiden vaikutuksesta. Paikkojen merkitystiheys syntyi affektiivisissa vuorovaikutussuhteissa ympäristön kanssa. Nämä affektiiviset vuorovaikutussuhteet kytkeytyivät monin tavoin jokeen. Jokea voikin pitää Porin kaupunkimaisemassa kokoavana toimijana, joka yhdistää kaupungin eri osat toisiinsa ja luo yhdessä muiden toimijoiden kanssa kulttuurisia merkityksiä, käytäntöjä ja arvoja.

3. Taiteen merkityksiä

Minä osallistun, sinä osallistut, me osallistumme – mutta mihin? Osallistavan taiteen prosesseista ja yhteisöistä

3.1 > Riikka Haapalainen

Yliopistonlehtori, Aalto-yliopisto

Aloitan siirtämällä katseen vuoden 2020 Kokemäenjoesta takaisin vuoteen 2008, kohti hieman suurempaa jokea, Thamesia. Siellä kohdassa, jossa Thames virtaa läpi Lontoon keskustan ja monien tunnettujen maamerkkien, näkyy yksinäinen soutaja. Soutuvene ei kuitenkaan ole tavanomaisimmasta päästä: palmupuineen ja styroksikukkuloineen se vaikuttaa pikemminkin sarjakuvien haaksirikkoutuneiden paratiisisaarelta. Kyse on kuvataiteilija *Antti Laitisen* performanssista *Voyage* (2008), jossa hän soutaa läpi Thamesin itse rakentamallaan mobiililla saarella.

Laitisen yksinäinen saarilautta saa kuitenkin pian seuraajan. Kun matka on edennyt Britannian salaisen palvelun MI6-rakennuksen kohdalle, poimii jokipoliisi taiteilijan kyytiinsä ja kiinnittää palmusaaren oman aluksensa perään. Hiljaa ja hitaasti jokea pitkin edennyt matka saa yllättävän päätöksen – samalla kun Laitisen performanssi saa uusia ja ennakoimattomia merkityksiä. Virkavallan väliintulo irrottaa teoksen väistämättä taiteilijan kontrollista ja alkuperäisistä intentioista. Kun teos yllättäen osallistaa muita, muuttuvat sen sisällöt ja toimijuudet. Laitisen henkilökohtaiseen kommenttiin sekoittuu poliisien intervention esiin tuomat tilojen ja yhteiskunnan turvallisuuteen ja sosiaaliseen kontrolliin liittyvät kysymykset. Ympäröivä arki ja elämä tunkeutuvat osaksi Laitisen poeettista yksinsoutelua.

Muun muassa tämänkaltaisissa yhteenkietoutumisissa nousee suhde, jossa taideteos koettelee ja tuo näkyviin yhteiskunnan, yhteisöjen ja ympäristön välisiä luonnollistuneita ja osin sopimuksenvaraisiakin liitoksia. Teoksen osallistavien elementtien myötä avautuu mahdollisuus uudelleenmäärittelyyn ja uudelleenaseointeihin – toisin ajatteluun ja toisin tekemiseen.

Määritelmällisesti osallistava taide on taidetta, jonka synty- tai vastaanottoprosessit edellyttää katsojien osallistumista¹. Osallistava taide kumoaa perinteisen taiteilijan ja teoksen vastaanottajan välisen etäisyyden korvaten sen uudellaisilla ja toinen toisistaan riippuvaisilla suhteilla – tai vähintäänkin käynnistäen ihmettelyä ja neuvottelua näiden suhteiden painoarvoista ja voimista. Tämä neuvottelu luo uusia toimintalogiikoita taiteelle ja sen sisällöille. Tasa-arvoistamalla taiteen luomisprosessia ja huokoistamalla taiteen vastaanottoprosessia osallistava taide sekä aktivoi katsojia että muokkaa osakkuuksia taiteeseen.

kuva ^
Jokinäkymä Karjarantaan. Kuva Vuokko Kemppe-Vienola 2019.

Thamesin jokipoliisien väliintulo uudelleenkirjoitti Antti Laitisen performanssin todentaen Lontoon keskusta-alueen valvonnan ja kontrollin kulttuurin. Minkälaisia sisältöjä tai asioita taiteen osallistavat prosessit Kokemäenjoella osoittavat ympäristöstä ja sen asukkaista? Kokkeli-hankkeen yhteisöllisten taideprojektien perusta on taiteen 1990-luvulle paikannetussa niin sanotussa nykytaiteen osallistavassa käännteessä². Osallistumisen kysymysten aktivoitumiseen taiteessa ja taidekeskustelussa vaikutti muun muassa relationaalisen sosiologian ja arjen tutkimuksen esiin nostamat ajatukset sosiaalisesta vaihdosta, yhdessäolemisesta ja yhdessäkokemisesta³.

Muun muassa Suzana Milevska (2006) on luonnehtinut taiteen osallistavaa käännettä siirtymänä esinesuhteista yksilöiden välisiin suhteisiin, mikä suoraan estää passiivisen tai ainoastaan vastaanottavan suhteen taiteeseen. Maria Lind (2007) on puolestaan määritellyt osallistavan taiteen paradigmaa siirtymänä taiteilija-katsoja-erottelusta taiteilijan ja muiden väliseksi yhteistoiminnaksi: toimijuuksien muutoksiksi. Milevskan ja Lindin määritelmät heijastelevat osallistavan taiteen kahta peruslähtökohtaa: yhtäältä taiteen tekemisen ja vastaanoton kaksinapaisuuden purkua ääripäinään aktiivinen taiteilija ja passiiviseksi oletettu vastaanottaja-katsoja, toisaalta taiteen sosiaalisen ja hetkellisen kontekstin korostumista yli teoksen mahdollisesti kiinteään olomuodon.

Taiteen sosiaalisen ja osallistavan puolen korostuminen on saanut osakseen myös kriittisiä lausuntoja. Esimerkiksi Claire Bishop on esittänyt huolen taiteen erityislaadun ja -funktion menetyksestä: jos taidetta ei enää vastaanoteta 'taiteena' vaan sosiaalisina prosesseina, alkaako taidekin olla vain sosiaalityötä? Tähän Bishopin huoleen kilpistyy yksi osallistavan taiteen dilemma: onko osallistavien prosessien sisällöissä eettisyys esteettisyyttä keskeisempään, tuleeko taidetta tehdä taiteen vuoksi vai ihmisten vuoksi? KOKKELI-hankkeen taidekomissiot laajentavat tätä Bishopin dualistista asennoitumista taiteeseen joko eettis-sosiaalisena tai esteettis-esineisenä kysymyksenä. Hanke tuo aktivoi kolmanneksi pooliksi kysymyksen taiteen ympäristö- ja paikkasuhteista. Miten osallistava taide synnyttää ja vahvistaa ympäristösuhteita ja luo kulttuurimaisemaa?⁴

Osallistumisen tasot

Monessa Kokemäenjoen ympäristötaiteen teoksessa ei välttämättä tunnista sitä, kuka on taiteilija ja kuka 'vain' teokseen osallistuja; kenelle teoksen luova prosessi ja tekijyys kuuluu. Kun taiteilija positioituu suhteessa teokseen toisin, merkitsee se symmetrisesti myös asemointimuutoksia taiteen perinteiseen vastaanottajaposition asettuneelle yleisöllekin. Pelkkä teoksen yksisuuntainen vastaanotto – etäältä ja eriytyneenä, katseella ja kontemplaatiolla – ei tällöin ole taiteen vastaanottostrategiana mahdollinen. Ja samalla kun katsojan ja taiteilijan väliset erottelut hämärtyvät, hämärtyy tai vähintäänkin heikentyy myös varsinaisen taideteoksen objektiluonne. Kiinteän ja selkeämuotoisen teoksen sijaan osallistavan taiteen prosessit manifestoituvat transsituationaalisina, erilaisiin tilanteisiin, paikkoihin ja hetkiin hajaantuvina tapahtumina (Haapalainen 2018). Osallistavan taiteen moninaista teosluonnetta on mahdoton palauttaa vain yhteen, yhteisesti jaettuun kokemukseen, jälkeen tai aineelliseen ilmentymään teoksesta – vaikka teoksen aineelliset ilmentymät olisikin helppo karttojen ja muun avulla helppo osoittaa. Osallistavissa prosesseissa teos on aina muutoksessa. Ja siksi osallistavassa taiteessa toimijuuksien tarkastelu on paradigmaattista.

Toimijuuksien tarkastelun paradigmaattisuudella leikittelee kriittisin äänensävyin myös tämän tekstin alaotsikko. Se on viittaus *Atelier Populaire*n opiskelijoiden ja työläisten lakkokeväässä 1968 Pariisin kaduille levittämään julisteeseen, johon oli painettu teksti "*Je Participe, Tu Participes, Il Participe, Vous Participe, Ils Profitent*" (Minä osallistun, sinä osallistut, hän osallistuu, me osallistumme, te osallistutte, he hyötyvät). Osallistavan taiteen näkökulmasta julisteen radikaali viesti voisi vihjata siihen, kuinka katsojaa ja yleisöjä demokratisoivaa osallistuminen taiteeseen yhtäältä on, mutta toisaalta osallistumiseen liittyy aina perustavanlaatuisia kysymyksiä vallasta, arvoista ja hyödystä.

Pablo Helguera on hahmotellut osallistavan taiteen synnyttämiä toimijuuksia vertailemalla ja ryhmittelemällä sosiaalisesti sitoutuneita teoksia sen perusteella, millä tavoin ja missä vaiheessa katsojat pääsevät niihin vaikuttamaan. Hän on hahmotellut ainakin neljä teokseen osallistumisen tapaa:

1) nimellinen tai muodollinen osallistuminen, 2) taiteilijan ohjaama osallistuminen, jossa taiteilija on jo ennalta määrittänyt yhdenmukaisen tavan kaikkien osallistumiselle, 3) luova osallistuminen, jossa osallistuja tuottaa sisältöä annetun rakenteen sisällä sekä 4) kollaboratiivinen eli yhteistoiminnallinen osallistuminen, jossa taiteilija on jakanut tasa-arvoisesti teoksen toimijuuden ja omistajuuden muiden kanssa.⁵

Nimellinen osallistuminen sisältyy lähtökohtaisesti kaikkeen taiteen vastaanottamiseen, edellyttäähän teoksen katsominen aina jonkinasteista aktivoitumista, hetkellistä kiinnittymistä teoksen ehdottamaan maailmaan. Tämänkaltaisessa nimellisessä osallistumisessa suhde katsojan ja teoksen välillä onkin vastaanottava: yksisuuntainen, muotoon liittyvä ja jälkikäteinen vailla tilaa ehdottaa tai vaikuttaa teoksen sisältöön tai esteettisyyteen.

Ohjatussa osallistumisessa katsojalle mahdollistuu osakkuus teoksen tekoprosessiin ja valmistamiseen, joskin prosessin lopullisesta sisällöstä, laadusta ja kestosta kantaa taiteilija vastuun. Kokemäenjoen alueelle tuotetuissa teosprosesseissa osallistuminen on monessa tapauksessa ollut juuri tällä tavoilla ohjattua. Hankkeella on ollut idea tai ainakin aloite teoksesta jo siinä vaiheessa kun siitä viestitään kohderyhmille ja -yhteisöille. Esimerkiksi *Muistojen virta* -valokuvaprojektissa keväällä 2018 kutsuttiin ihmisiä etsimään valokuva-albumeistaan vanhoja valokuvia, jotka oli otettu Kokemäenjoella. Näiden kuvien nostalgiavoimaa vahvistettiin sillä, että kuvista otettiin uusi,

kuvapari ^

Kokkelin Kotivirta-projektista, jossa tosinnettiin vanhoja perhealbumikuvia. Valokuvaprojekti toteutettiin yhdessä Kokemäen vanhusneuvoston kanssa. Vanha valokuva: Hilka Oksanen ja nykykuva: Riitta-Liisa Jokinen. Kuvissa irtotukilla sisarukset Ritva Alho (os. Oksanen) ja Osmo Oksanen. Joen pinta oli poikkeuksellisen matalalla kesällä 2018.

päivitetty versio joka sommitteluiltaan oli mahdollisimman samankaltainen. Osallistujien rakentamat kuvaparit toistavat siten samaa kaavaa, jossa oivallukset syntyvät erityisesti ajallisten muutosten luomilla usein haikean hullunkurisillakin kontrasteilla.

Luova osallistuminen mahdollistaa ohjattua osallistumista laajemman ja nimensä mukaisesti luovemman toimijuuden suhteessa teokseen ja sen syntyprosessiin. Esimerkiksi Keikyän voimalaitoksen padon alle yhteistoimin suunniteltu 30 ämpäristä rakennettu *Ratas*-valoteos (2019) voisi olla osoitus luovasta osallistumisesta. Vaikka ajatus ja tahtotila teoksesta oli lähtöisin Kokkeli-hankkeelta ja vaikka hanke aktiivisesti etsi yhteistyökumppaneita teoksen toteuttamiseen, sen muoto ja sijoituspaikka yhteiskehiteltiin vapaaehtoisten keikyäläisten kanssa. Yhteiskehittelystä huolimatta *Ratas* ei ehkä edusta Helgueran kuvaamaa yhteistoiminnallista osallistumista, sillä siinä edelleen voi eriyttää KOKKELIn asiantuntijoiden ja keikyäläisten vapaaehtoisten ajallisesti hierarkiset roolit suhteessa teoksen ideaan ja sen syntyyn. Yhteistoiminnallisena osallistuminen olisi aktivistisempää.

Alustavanakin Helgueran jaottelu osoittaa sen lähtökohtaisen teos- ja taiteilijakeskeisyyden. Jaottelu pohjaa taideteosten välisten erojen tekemiseen sekä olettamukseen siitä, että nämä erot ovat tunnistettavia ja pysyviä. Siksi tämänkaltainen jaottelu luo erilaisia osallistumiseen liittyviä hierarkioita ja kapeuttaa osallistumiseen aina liittyvää yhtäaikaista moninaisuutta.

Oman luentani kannalta Helgueran luokittelun ulkopuolelle jää myös kysymys yhteisöstä tai yhteisyydestä: minkälaisia tilanteita tai avauksia yhteisön moninaiselle ymmärtämiselle teokset luovat? Jaottelu ei myöskään ota kantaa paikkaerityisyyteen, joka ainakin Kokemäenjoen hankkeessa oli lähtökohtaista. Paikka, tilanne ja ympäristö ikään kuin jää irti tai ulkopuoliseksi taiteen varsinaisista prosesseista. Siksi osallistumisen tarkastelu topologioina kapeuttaa ilmiötä keskittyen osallistumisen ulkoihin piirteisiin ja poissulkien kysymyksen siitä, mihin osallistutaan; minkälaisiin ajatuksiin ja ideologioihin teosprosessi osallistujiaan ohjaa? Tuottaako osallistuminen ensisijaisesti viihtymistä ja vakautta suhteessa yhteiskunnallisiin kysymyksiin? Vai sallii se avaruutta myös yhteiskunnan ja yhteisöjen uudensuuntaamiseen?

Osallistuvat yhteisöt

Jos yllä kuvatut osallistamisen käytännöt pohjaavat siihen, *miten* sosiaalisesti sitoutuneen taiteen prosesseihin osallistutaan, ne eivät vielä paljasta suoraan teosten paikka- ja aikasidonnaista sosiaalista piiriä eli ketkä, milloin tai missä niihin osallistuvat. Usein osallistavan tai yhteisöllisen taiteen osallistajat ajatellaan asettuvan niin sanotun taidemaailman marginaaleihin, taidetta vähän tai epäammattimaisesti kuluttaviin maallikoihin. Siksi taiteen osallistavuuden ajatus on helppo liittää yleisempään keskusteluun kansalaisten osallisuudesta ja taiteen demokratisoimispyrkimyksistä: kaikkien yhdenveroisesta oikeudesta luovuuteen ja taiteeseen. Silti ajatus 'kaikkien' osallistumisesta ja osallisuudesta johtaa helposti siihen, että etsitään mitattavia kuvauksia ja tunnusmerkkejä näistä 'kaikista', taiteen tuntemattomista uusista yleisöistä. Erityisesti uusliberalistisen talous- ja hallintokulttuurin taidelaitoksiin tuoma ajatus osallistumisen mittaamisesta on johtanut ajattelemaan yhteisöjä ja osallistujia demografisten kuvausten kautta – oli kyse sitten museoiden näyttelyistä, taidekasvatusprojekteista tai osallistavasta taiteesta. Osallistujia tunnistetaan ja määritellään selkeiden sosio-ekonomisten taustatietojen kautta: osallistujayhteisö rakennetaan ikäryhmään, asuinalueen, koulutustasoon tai esimerkiksi työllisyystilanteeseen liittyvien ulkoisesti tunnistettavan kuulumisen ja samankaltaisuuden kautta.

Taiteeseen osallistumisen kuvaamista demografisten määreiden tai luokkien kautta on kritisoitu ja kyseenalaistettu. Sisältää luokittelu ajatuksen siitä, että olisi olemassa tietty rajattavissa oleva ryhmä, joka sellaisenaan olisi tavoitettavissa tai tunnistettavissa. Kuinka paljon esimerkiksi Kokemäenjoen varrella asuminen luo samankaltaisuutta alueen väestöön? Miwon Kwonin mukaan yhteisöllisesti toteutetut paikkasidonnaiset taideprosessit kiinnittyvät usein niin sanottuun helppoon osallistumiseen ja helppoihin ratkaisuihin, jossa yhteisö määritellään etukäteen yhden tai useamman selkeästi nimettävissä olevan piirteen kautta, kuten vanhukset, työttömät, nuoret... Yhteisön ajatus jää kuvauksen, representaation tasolle. Tämä Kwonin havainnon mukaan saattaa johtaa yhteisöjen stereotyyppiseen olemuksellistamiseen, essentialisointiin. Taide pikemminkin rajaa ulos kuin yhdistää, mieluummin vahvistaa jo luotuja käsityksiä yhteisöistä kuin uusintaa, moninaistaa tai avaa vaihtoehtoja.⁶

'Helppojen ratkaisujen' välttämiseksi osallistavan taiteen yhteisöt voidaan ymmärtää myös ennalta laadittujen määreiden tai kuvausten sijaan huokoisemmin: ehdotuksina tai lupauksina. Tällöin osallistavuuden ajatus ennakoisi tilapäisen yhteisön rakentumista teoksen tai sen idean ympärille.

kuvat ^

Performanssitaiteilija Maire Karuvuori kulta Kokemäenjokea ylittäviä siltoja loppuvuonna. Kuvat Marjo Heino 2019.

Se seuraisi Nancyn ajatusta yhteisöstä jakamisena ja yhdessäolona pikemminkin kuin ulkoisena kuvauksena⁷. Samaa ajatusta vaatii myös paikkasidonnaista ja julkista taidetta tuottava ja tutkiva Situations (2013) julkisen taiteen manifestissaan *The New Rule of Public Art*: "Don't make it for the community, create a community (Älä tee teosta yhteisölle vaan luo yhteisö)".

Antti Laitisen suturetki Thamesilla oli juuri tällainen yllättävän yhteisön löytymisen hetki. Taide toimi lähetteenä, jossa syntyi jotain jossa kaikkea ei voinut etukäteen suunnitella – ja yleisöille ja osallistujille, joita kaikkia ei voitu etukäteen tuntea tai arvata. Näin hahmoteltuna osallistavuuden ajatus ennakoii tilapäisten yhteisöjen jatkuvaa rakentumista teoksen ja sen idean ympärille. Ja tällöin osallistumisen tarkastelussa kiinnostavaksi nousee se, mitä osallistuminen saa aikaan, käynnistää tai tekee näkyväksi; minkälaisia (dualismeja rikkovia) suhteita ja toimijuuksia teos synnyttää.

Yhteisön avoimuuden, ennalta määrättämättömyyden ja hetkellisyyden ajatuksen voi myös siirtää ajatukseen paikasta. Osallistavan teoksen suhde paikkaan ei ole vain tilallinen tai maisemallinen – ennakoitusti sijoitettu johonkin maisemakuvallisesti sopivaan kohtaan – vaan teos osana ympäristöään tuottaa jatkuvasti uutta tietoa ja dynaamista muutosta suhteessa paikkaan. Ei jyrkästi alleviivaten vaan hiljaa ja heikosti kohottaen tai ehdottaen. Ehkä tällaisia heikkoja ja hetkellisiä ehdotuksia esitti myös performanssitaiteilija Maire Karuvuori kullatessaan kaistaleita Kokemäenjokea ylittävistä silloista loppuvuonna 2019.

Tämänkaltaisessa huokoisuudessa ja moninaisuudessa – transsituationaalisuudessa – osallistavan taiteen sisällöt ja prosessit tulevat nekin ajallisesti ja paikallisesti epäselvemmiksi⁸. Taiteen voi käsitteenä liittää melkein mihin tahansa eikä taitelijuuskaan ole selkeästi rajattavissa oleva toimijakategoria. Siksi ei ole mielekäästä – tai ilman tiukkaa normatiivisuutta edes mahdollistakaan – pyrkiä määrittelemään sitä mitä osallistava taide tai sen yhteisöt ovat. Sen sijaan olisi kysyttävä, *miten* taide on? Mitä se synnyttää, minkälaista tietoa, asioita ja toimijuuksia se tuo esiin? Ja jos osallistava taide toimii lähetteenä, jonkin käynnistäjänä, ovat Kokemäenjoen alueelle ilmestyneiden taideteosten prosessit ja narratiivit vasta nyt Kokkeli-hankkeen päättyttyä käynnistymässä.

Kohtaamisista paikan kokemiseen

3.2 > Päivi Raivio

Taiteilija-muotoilija

Miten suhteemme omaan ympäristöömme muotoutuu? Miten sitä voi vaalia ja syventää - tai muuttaa toiminnaksi? Miten ja missä ihmiset voivat kohdata toisiaan?

Työskentelen julkisen tilan taiteen ja muotoilun parissa. Projektien ja teosteni fokuksena ovat useimmiten kohtaamisten synnyttäminen ja paikkaan juurtuminen. Työskentelen useimmiten kaupunkitilassa, jossa ihmisen muokkaama ja rakentama ympäristö toimii "paikantekemisen" kehyksenä. Urbanin ympäristön muotoutumista, rakentamista ja rakentumista voi tarkastella eri näkökulmista ja koen, että paikkaan sidotuilla, luovilla teoilla ja yhteisöä aktivoivilla teoilla kaupunki-ympäristöön voi aidosti vaikuttaa. Esimerkiksi tiettyjä rakenteita voidaan purkaa tai olemassa olevaan tilaan voidaan luoda uusia merkityksiä. On mielenkiintoista pohtia, miten samat kaupunki-muotoilun ja julkisen tilan taiteen menetelmät soveltuvat maaseutumaisemaan ja luontoympäristöön, jossa sekä yhteisö on väljempi ja sattumalta kohtaamiset harvempia. Luonnon ja rakennetun ympäristön suhde on päinvastainen kuin kaupungeissa - ihmisen jälki näkyy luonnossa herkemmin.

Ihmiset ja heidän tarinansa, joita joki yhdistää, kohtaavat joen kautta toisensa - ehkä ensimmäistä kertaa.

Käytän työssäni placemaking-metodia, joka tarkoittaa luovin menetelmin toteutettavaa paikka- ja yhteisölähtöistä kehittämistä - suoraa ja sopivaa suomennosta en ole vielä keksinyt. Placemaking:in soveltaminen maaseudulla (*rural placemaking*) on potentiaalinen tapa tuottaa merkityksellisempää ympäristöä esimerkiksi paikkakunnan vahvuuksia esiin nostamalla, yhteisöä aktivoimalla ja erilaisia taktisia tekoja mahdollistamalla. Vaikka nämä menetelmät eivät ole vieraita maaseudulla ennestään vaikka kyläkehittämisessä, on placemaking-ajattelusta paljon ammennettavaa esimerkiksi kevyiden menetelmien ja yhteisölähtöisyyden saralla. Siinä missä urbaanissa ympäristössä placemaking-prosessin kehys voi olla esimerkiksi katu, aukio tai kaupunginosa, maaseudulla se voisi olla kylä, tyhjä rakennus tai vaikka joki. Joki onkin monella tapaa inspiroiva kehys, kun pohtii miten paikan tuntua, yhteisön uusia kohtaamisia ja paikkaan juurtumista voisi tutkia ja kehittää taiteellisin keinoin. Joki on väylä toisten luo, lähelle ja pois; se yhdistää eri paikkoja ja kyliä toisiinsa; se tarjoaa virkistystä ja ravintoa; se linkittyy historiaan ja tulevaisuuteen ja laajenee pienistä uomista aina isoihin meriin - ja laajoihin päästöjen synnyttämiin ongelmiin kuten merten rehevöitymiseen.

Halikonjoen vesimäärä on hyvin vähäinen, ja sen virtaama on Lounais-Suomen mitättömmimpiä, noin kuutiometri sekunnissa.¹

Meillä on pieni entinen maatila ja talo Salon Kuusjoella. Paikasta on tullut lyhyessä ajassa tärkeä kiinnekohta erityisesti luontokokemusten vuoksi: tunnemme jo viereisen metsän, metsään kaivetun pienen lammen (jossa kuulemma läheisten talojen lapset luistelivat talvisin 50-luvulla), Kuusjoen kylän ja lähijärvet. Siksi myös lähellä virtaava Kuusjoki viritti ideoitamme Kokkeli-hankeessakin käsiteltyjen teemojen äärelle. Ideoimme ympäristötaideprojektia, jonka aikana matkustaisimme Kuusjokea pitkin jatkaen Kuusjoen ja Vaskionjoen yhtymäjokea eli Halikonjokea vesitse, meloen, uiden ja veneellä aina merelle asti. Tehtävämämme olisi kulkea, kartoittaa, kuunnella, katsoa ja kohdata. Matkan tavoite on koota tietoa, kokemuksia ja kohtaamisia joen varrelta. Joki on prosessin maantieteellinen ja fyysisen kehys, jonka sisältö voisi olla biologiaa, geologiaa, antropologiaa, tarinankerrontaa, ympäristö- ja yhteisötaidetta. Joki on siksi kiehtova ja moniulotteinen kehys erilaisille taiteen- ja tieteen yhteenliittymille, jossa kohtaaminen voisivat synnyttää uusia näkökulmia ja monialaisia yhteistyön muotoja.

Matka olisi tarkoituksellisen konkreettinen ja hidas - keskittyen ajassa olevien ilmiöiden vastavoimiin ja perusasioihin: fyysisiin kohtaamisiin, hitauteen ja sattumuksien sallimiseen. "Mitättömän" hidas virtaus on meille taiteilijoina ja tekijöinä sekä kiinnostava elementti että mahdollisuus hitauteen - pieni esimerkki siitä, mitä kaikkea paikkasidonaisuus tai paikan ehdoilla tekeminen voi olla.

"Luonnonystävien ja väsyneitten ihmisten majatalo"²

Toteutin Raumalla 2014 Tunne+Tila -placemaking- ja yhteisötaideprojektin Sepän talon pihalla. Projekti oli osa Maaseudun Sivistysliiton kolmivuotista Paikan tuntu -hanketta.

Sepän talo on tyhjillään oleva vanha puutalo Rauman keskustan alueella kirjaston vieressä. Talon isolle, villiintyneelle pihalle suunnittelin kuusi erilaista ajan riisumaa paviljonkia, jotka toimivat erilaisten kohtaamisten ja toiminnan alustoina ja eräänlaisena paikan merkitsijänä. Kesän aikana piha heräsi eloon monimuotoisen toiminnan kautta: siellä tanssittiin, tehtiin taidetta, syötiin, istuttiin lukemassa kirjaa ja hoidettiin villiä puutarhaa ja paviljonkeihin istutettuja syötäviä kasveja. Pihalla kohtasivat monet eri ikäryhmät, yhteisöt ja tekijät.

kuva ^ Tunne+Tila, Rauma 2014. Kuva Päivi Raivio.

Tunne+Tila -projekti on havainnollinen esimerkki siitä, miten kulttuurisuunnitteluun, yhteisötaiteeseen ja placemaking-metodeihin pohjautuva projekti voi tuottaa tietoa taiteellisen toiminnan ohessa. Keräsimme muistoja ja tarinoita. Pureduin kaupungin rakenteisiin ja hallinnollisiin kerrostumiin ja eri toimialojen näkemyksiin talon tulevaisuudesta. Perkasimme pienten toimijoiden resursseja ja toimintamahdollisuuksia talon toiminnan aktivoijina. Kuulimme eri sidosryhmien, kuten koulujen ja seminaarin puutarhan, toiveista ja oppimisympäristöistä. Keskustelimme ikäihmisten kanssa heidän mahdollisuuksistaan päästä luonnon helmaan. Havainnoimme, miten ihmiset käyttävät tilaa ja kirjasimme heidän tuntemuksiaan. Puutarhan haluttiin jatkossakin olevan villi ja hoitamaton paikka, johon kuka tahansa voi tulla lukemaan viereisestä kirjastosta lainattua kirjaa.

Projektin tavoitteena oli kohtaamisten synnyttämisen ja puutarhan elävöittäminen lisäksi synnyttää keskustelua Sepän talon tulevaisuudesta. Halusin toteuttaa tämän epäsuorasti kutsumalla raumalaiset pihalle moniaististen kokemusten äärelle ja antamalla aiheen nousta puheeksi ikään kuin itsestään. Toimiminen ja kohtaaminen pihalla pysäyttää pohtimaan ympäristöä laajemmin - mikä on tyhjillään olevan, kaupungin omistaman talon tulevaisuus? Miksi se on tyhjillään ja kuka siitä päättää? Kesän lopulla avasimme talon ovet kaupunkilaisille ja fasilitoimme keskustelutilaisuuden Sepän talon tulevaisuudesta, jonka jälkeen perustettiin Sepän talon ystävät ry, joka tavoittelee Rauman kaupungin omistaman talon kunnostamista ja saamista avoimeen kulttuurikäyttöön ja on järjestänyt talossa erilaisia tapahtumia vuodesta 2014 lähtien. Talon rapistunut julkisivu kunnostettiin talkoilla vuonna 2015 ja rakennuksen yhteisöllinen suojelu tuli näin entistä näkyvämmäksi.

Samankaltaista epäsuoraa lähestymistapaa voisi soveltaa myös jokiympäristöissä, joissa luonnonsuojelun motiiveja, intoa ja tekoja voitaisiin herätellä epäsuorasti: paikkaan pysähtymisen, huomaamisen, taiteellisten interventioiden ja kohtaamisten kautta. Ympäristötaiteen näkökulmasta vesistöjen rehevöitymistä ehkäisevä maanmuokkaus, kuten suojavyöhykkeet tai suojavallit voisi olla kiinnostava monialainen, taiteen metodeihin nojaava yhteistyön kehys, johon kuuluvat myös maanomistajat ja -viljelijät. Myös muut maisemaan vaikuttavat monimuotoistamisen toimet kuten jokien uomien kiveäminen tai puun hyödyntäminen jokien ja purojen kunnostamisessa on otollinen aihio osallistavaan ympäristötaiteen tai placemaking-toteutukseen. Näkyvät teot ja teokset viestivät aktiivisista toimista ja tekevät näkymättömistä, laajoista ilmiöistä konkreettisia ja paikallisia. Ne voivat kiinnittää katseen siihen mitättömän virtauksen maisemaan, joka on aiemmin jäänyt huomaamatta.

kuva ^ Tunne+Tila, Rauma 2014. Kuva Päivi Raivio.

Taiteilijan roolista yhteisöllisessä maisemansuojelussa Kokemuksia Keikyän Ratas-teoksen valmistumisesta ja Ulvilan Saaren metsän kehittämisestä

3.3 > Marjo Heino

Kuvataiteilija

Kokkeli-hankkeen erilaiset kohteet synnyttivät erilaisia

taideprojekteja. Kaikkia Kokemäenjoen varrella sijaitsevia kohteita yhdisti kuuluminen valtakunnallisesti arvokkaihin maisema-alueisiin. Toimin Kokkeli-hankkeen taiteilijana yhteensä yli kahdessakymmenessä taideprojektissa, joista osa koostui pienemmistä osaprojekteista. Taiteilijana ideoin, etsin yhteisöjä, innostin, kokosin, keräsin tietoa, yhytin saman mielisiä ihmisiä yhteen, kuuntelin, annoin erilaisia materiaaleja ja tekniikoita käyttöön, järjestin työpajoja, tein itsekin taidetta, organisoin, dokumentoin, tiedotin ja viimeistelin.

Useimmat valituista maisema-alueista näyttäytyivät ensi alkuun maaseudun rauhassa lepääviltä idylleiltä, niin kauniilta paikoilta, että huomasin usein alussa epäileväni tarvitseeko tämä maisema tai alue yhtään mitään uutta ja mikä sitten onkaan tärkeää ja mikä ylimääräistä. Ennen kuin tavoitin asukkaat ja löysin oman tapani olla paikassa, katsoin maisemaa ulkopuolelta. Tutustuttuani ihmisiin ja kartoitettuani heidän suhdetta paikkaan, sekä löydettyäni mielekkään taiteellisen työtavan suhteeni maisemaan muuttui arkisemmaksi. Näin kylät ja joen yhteisön toimintojen kautta, en enää juhlavasti, yliromantisoiden tai kaukaisuudesta ihailien, vaan paikkoina joiden kokemiseen vaikuttavat historia, elinkeinot, yhteiskunnan muutokset sekä vaikkapa asukkaiden kokemukset ja tunteet.

Hankkeen suunnittelun lähtökohtana on ollut sisällyttää taide mukaan maisemansuojelun ja kartoituksen pariin. Taide haluttiin mukaan, koska sen ajateltiin olevan keino tavoittaa asukkaat – ajateltiin myös että taidelähtöisesti ja taiteen keinoin voidaan kartoittaa asukkaiden arvoja ja ajatuksia, sekä kasvattaa yhteisöllisyyttä.

Samanlaista maaseutumaisemaan suuntautuvaa, osallistavia tapoja käyttävää, taidetta ja tutkimusta yhdistävää hanketta ei ole aiemmin toteutettu. Olimme työparini tutkija Vuokko Kemppi-Vienolan kanssa etsimässä täysin uudenlaista tutkimuksen tapaa maisemantutkimuksen oppiaineeseen. Yhteistyöstämme syntyi uusi käsite; yhteisöllinen maisemansuojelu.

Hotspotit Keikyä ja Saari

Keikyä ja Saaren alue sijaitsevat Kokemäenjoen rannalla, toinen sisämaassa joen alkupäässä ja toinen entisen merisuiston halkomassa maisemassa joen loppupäässä. Projektit ovat erilaisia paitsi maisemaltaan, myös mm. yhteisöjen koko, lukumäärä ja taiteen tekemisen tavat erosivat. Kerron lyhyesti molemmista prosesseista ja pohdin omaa taiteilijarooliani. Molemmat projektit toteutuivat suurin piirtein suunnitellusti, mutta Keikyässä koin itseni alun katalysaattorivaiheen jälkeen nopeasti tarpeettomaksi, kun taas Saarella oma sinnikkyuteni vei projektin haluttuun lopputulokseen.

Keikyän Ratas

Äetsä, Keikyä, Pehula, Sastamala.. saman paikan nimi riippui aivan kenen kanssa on puheissa. Aivan aluksi etsiessäni alueelta yhteistyökumppania, esittelin hanketta mm. peruskoululaisille, koska halusin Kokemäen vanhusneuvoston jälkeen vastapainoksi mukaan myös nuoria. Tuloksena O kiinnostunut, kukaan koulun oppilaista ei lähtenyt mukaan. Ymmärrän toki, että kun annettuna lähtökohtana oli joen ja valon pohtiminen ja tapa ja keinot olivat vielä avoimet, projekti saattoi näyttää aivan liian hahmottomattomalta. Sellaisena sen toki halusinkin pitää, lopputuloshan muovautuu yhteisön prosessista. Yhteisöllisen ja osallistavan taiteen ydin on osallistujien omista lähtökohdista ja heille merkityksellisissä aiheissa. Lopputulosta ei voi ennakoida vaan taiteilijana pyrin olemaan myös aktiivisesti suunnittelematta. Halusin asukkaiden kokoontuvan pohtimaan koko kylän läpi virtaavan joen merkityksiä ja että koska pimeään aikaan valolla on yleisöjä innostava voima, niin sitä voisi käyttää tekniikkana nyt. Lopulta taideprojektin kutsun ottivat vastaan keikyäläisiksi identifioituvat Keikyän Korvenkävijät, paikalliset partiolaiset sekä eläkeläiset.

Joki on keikyäläisille arkinen, se halkoo keskustanäkymää. Joki kuuluu tuttuun maisemaan, sen virtaamaa seurataan, vuodenajat, luonnonvoimat ja tuulet luovat erilaisia näkymiä ja värejä. Joenranta on kylän keskeinen paikka, rantavajan tapahtumat, uimaranta ja riippusillan kunnostus keräävät väkeä. Vieressä on myös veistospuistoksi kutsuttu viheralue ja kaiken taustalla kohoaa voimalaitoksen suuri seinämä.

kuva ^

Ratas-valoteos Kokemäenjoessa. Kuva Marjo Heino 2019.

Lähdimme liikkeelle keskustelemalla siitä, millainen paikka Keikyä on, millainen joki on ja millaisia merkityksiä sillä on ryhmäläisille. Esittelin Kokkelin muita taideprojekteja ja keitä niissä on ollut mukana. Esittelin myös ideaa valon käytöstä. Pimeä aika houkutteli esiin ajatusta valon tuomisesta, valaistuksista kylän keskustaan. Mietimme lyhtyjä ja miten jokainen voisi tehdä omansa. Paikallisen aktiivin Markku Torpon näkemys siitä, että teoksen pitää ehdottomasti sijaita keskellä jokea, muutti suunnittelun suuntaa. Leveä joenselkä on mittakaavaltaan niin suuri, että kreppipaperista askarrellut värilyhdyt eivät tulisi kyseeseen, vaan mittakaava piti suhteuttaa myös materiaaleihin. Näillä leveyspiireillä talvi voi olla ankara, säät vaihtelevat ja vaativat ulkoteoksen materiaaleilta kestävyyttä.

Keksin että ämpärit voisivat sopia tarkoitukseen, ne ovat isoimpia mahdollisia, saatavissa olevia elementtejä. Ne ovat värikkäitä, kestävät kosteutta ja pakkasta ja ennen kaikkea ovat halpoja. Hankin luonnosteluun useita eri värisiä ämpäreitä ja polttimoita. Yhdessä kokeillessa ja materiaalin läpikuultavuudesta inspiroituneena ajatuksemme alkoivat juosta mahdollisuuksina. Mitä näistä ämpäreistä voikaan saada aikaan?

Koin että roolini oli kannatella keskustelua, tuoda ideoita ja vahvistaa hullujakin ajatuksia, koska kaikki harhautuneet ajatuksetkin lopulta johdattavat siihen hyvään yhteiseen lopputulemaan, jossa vaihtoehdot on punnittu ja tulos perusteltu. Oli myös tarpeen ajatella rohkeasti, jotta valtava, avoin maisema voitiin ottaa haltuun. Kenties taustani julkisten teosten parissa suuntasi projektia suuriin eleisiin.

Kerran kokoonnuimme seurakuntasalilla ja levitimme salin lattialle ämpäreitä, pyöritimme kuvioita ja kasasimme muotoja. Mitä viestimme kun viemme ämpäreitä keskelle jokea? Toinen keksii jotain, toinen heittää idean, jonkun keksimä on liian vaativa, mutta lopulta viisikulmainen ämpäripareista koottava rakennelma muistutti Keikyän tunnusta ja se tuntui hyväksyttävältä kaikista meistä. Ratas on myös Korvenkävijöiden logossa. Yhteinen ideointi oli tiivistä ja tavallaan voimauttavaa, siinä piti ottaa jokainen osallistuja huomioon tasavertaisena, luoda hyvä ilmapiiri, jossa voi keksiä, sanoa uskaliaasti, ehdottaa ja erityisen tärkeää oli, että lopulta näimme asian samoin.

Yhteisön jäsenet ottivat ohjat käteensä, työvaiheet löysivät tekijänsä, eläkeläiset rakensivat rungon, nuoret kiinnittivät ämpärit. Teos otettiin omaksi, koettiin tärkeäksi ja saatiin kuin saatiinkin keskelle Kokemäenjokea. Teoksen valot sytytettiin yhteisessä tilaisuudessa – puheiden ja torvisoiton saattelemana. Kävi kuten Vuokko Kemppe-Vienola teosta kommentoi: kylän keskipiste siirtyi hetkeksi.

Kuva ^

Ratas-valoteos valmistumassa. Kuvassa tekijät. Kuva Marjo Heino 2019.

kuva ^ Lapsia leikkimässä lumisessa Saaren metsässä. Kuva Marjo Heino 2018.

Ulvilan Saaren metsä

Toisenlainen taideprojekti toteutettiin Ulvilassa. Kokemäenjoen uomien väliin jää pitkulainen Saari, jonka sijainti historiallisen Ulvilan vieressä sekä Karjalan evakkojen muuttovirta ovat muokanneet yhteisön muodostumista. Saaren projektia leimasi yhteisön hajanaisuus ja se että monet mukana olevat yhteisöt eivät tavanneet toisiaan missään vaiheessa. Mukana olivat useimmat alueella vaikuttavat toimijat; asukkaat, alueen yritykset, ympäristöseura, Ulvilan kaupungin vapaa-aikatoimi, Ulvilan työpaja, seurakunta jossain määrin sekä läheinen päiväkot.

Aivan ensimmäiseksi järjestimme Vuokon kanssa yhteisen tutustumiskävelyn alueella. Halusimme kontakteja ja olimme kiinnostuneita asukkaiden reiteistä ja ylipäätään "saarelaisuudesta". Kutsuimme mukaan asukkaat postilaatikoihin jaetulla kirjeellä, esittelimme kirjeessä sekä hankkeen että kävelyn tarkoituksen. Ensimmäiseen kävelyn otti osaa muutama asukas. Aloitimme kävelyn Hyttyläntien ja Saaren tien risteyksestä ja kiersimme metsän luontopolun. Keskustelimme, kuuntelimme ja kyselimme alueen historiasta.

Rupattelua väritti asukkaiden intohimoinen suhtautuminen metsäpoluille ilmestyviin hevosenjätöksiin ja juuri tämä keskustelu synnytti jälkikäteen tarkastellen koko Saaren metsän taiteen punaisen langan. Koimme hevosenjätösten aiheuttaman mielipahan viestinä, jossa tuli ilmi metsän käytön rajat ja itseasiassa jo mahdollisesti vuosikymmenten ajan käyty keskustelu siitä, miten myöhemmin alueelle tulleet yrittäjät saavat käyttää yhteistä tilaa. Ulkopuolisina korviimme korostui mielipaha, joten saimme idean kaikkien metsästä, jonka puitteissa yrittäisimme parantaa metsän yhteiskäyttöä sekä hälventää ristiriitoja. Halusimme kuulla kaikkien käyttäjien tarpeita metsän suhteen ja otimme kävelyn jälkeen yhteyttä sekä hevosityrittäjiin että muihin metsää käyttäviin ryhmiin.

Saaren alueet ja tontit ovat suurelta osin yksityisomistuksessa. kaupungin omistamaa ja siten yhteistä julkista tilaa on vain saaren keskiosassa sijaitseva metsä, osan metsästä omistaa myös metsähallitus. Metsässä sijaitsee luontopolku, jonne Ulvilan ympäristöseura on tehnyt opastauluja, joissa jokaisessa kuudessa taulussa kerrottiin metsän luontoarvoista ja alueelle tyyppillisistä lajeista.

Metsää käyttävät ulkoiluun lenkkeilijät, marjastajat ja erityisesti läheinen päiväkoti, jonka toimintaan kuuluu joka viikkoiset metsäleikit. Heidän käytössä on laaja suojainen metsäalue, jonne on pitkähkön ajan kuluessa muodostunut kokonainen leikkikylä, aina vaihtuvine majanpaikkoineen. Tapasimme lapset erään metsäretkemme yhteydessä ja näimme leikin erilaisia muotoja sekä leikki-alueen moninaisuuden. Neonkeltaisissa turvaliiveissä liikkuvat lapset olivat vekkuli näky lumen-vakoisessa maisemassa, kuusipuiden oksistojen alla.

Aluetta käyttävät myös koiranulkoiluttajat ja ratsukot. Lisäksi alueella elää pari peuralaumaa, pieneläimiä, jäniksiä, kettuja, lintuja jne. Koimme alueen aktiivisena tilana, jota voidaan käyttää luontoarvot huomioiden. Halusimme tukea yhteiskäyttöä ja mietimme mikä on taiteen tarkoitus juuri täällä? Mitä taiteen avulla tavoitetaan ja miten taide metsäiselle alueelle taipuu? Ydinajatuksenamme oli että Saaren metsä tarjoaa niin paljon hyvää, että jo tietoisuutta metsän olemassaolosta olisi hyvä lisätä.

Kartoitimme yhteisöjen kokemuksia metsästä, haastattelimme ja kävimme esimerkiksi päiväkodissa jossa lapset kertoivat metsäkokemuksistaan piirtäen. Lisäksi Turun yliopiston maisemantutkimuksen maisteriopintojen kurssi *Taide ja yhteisön arki* toi kurssitehtävän myötä monia uusia näkökulmia ja käyttökelpoisia ideoita mukaan prosessiin. Kurssin kenttäpäivässä olivat mukana myös Aalto-yliopiston maisema-arkkitehtiopiskelijat.

Hevosyrittäjä halusi jätökset pois poluilta, mutta jos hevosen selästä nousee kesken matkan, takaisin selkään ei niin vain pääsekään. Tarve oli jonkinlaisille portaille tai askelmille, joilla selkään nousu helpottuisi. Vanhemmat asukkaat toivoivat levähdyspaikkoja, lapset yksityiskohtia ja leikkipaikkoja. Syntyi ajatus näiden yhdistämisestä.

Luonnostelin ja piirsin ehdotuksia, minkä jälkeen kierrätin luonnoksia kommenttikierroksella. Tässä vaiheessa saimme myös Ulvilan kunnan vapaa-aikatoimen mukaan ideointiin. Korjatuista luonnoksista syntyi ”Saaren Metsä” -teema ja visuaalinen ilme. Ulvilan työpaja rakensi suunnitelman pohjalta karttaseinän taidehyllyineen, istumapaikoiksi mustikansinisiä jakkaroita, muurahaisistuimet leikkipaikalle, lehden muotoiset seisakkeet suojuottien ihailuun sekä muutamia eläinhahmoja luontopolun varrelle. Suunnittelin alueen kartan ja uuden visuaalisen ilmeen opastauluille. Itse uskon että juuri opaskartta luontopolun alussa auttaa hahmottamaan aluetta, sen polkuja ja välimatkoja. Kartta luo turvallisuutta, tiedetään missä mennään.

Taiteilijana roolini Saaren Metsän projektissa oli koota monet ideat ja versot yhteen. Toimintani yhdisti toisilleen näkymättömät metsänkäyttäjät. Halusin luoda uudella visuaalisella ilmeellä metsän henkeä, korostaa sen luontoarvoja ja erityispiirteitä. Taiteilijana harteillani oli koko projektin pitkä kaari: lähes kahden vuoden projektin aikana pidin kiinni alkuperäisestä yhteisen metsän ajatuksesta. Kuuntelin, piirrätin, koordinoin tapaamiset ja rakentamisen, varmistin rahoituksen, suunnittelin ja piirsin itsekin, toteutin ja tiedotin kaikille osapuolille. Projektin rakenne oli niin moninainen, että ilman omaa taiteellista panostani, koordinoitua ja sinnikkyttäni hanke ei olisi toteutunut, mutta ilman yhteisöä, yhteisöstä nousevaa tarvetta ja ristiriitaa projektia ei liioin olisi syntynyt.

kuva ^ Muurahaisistuimet Saaren metsässä. Kuva Marjo Heino 2019.

Taidetta yhteisölle ja yhteisön kanssa

Taiteilijana toimimisesta jää jälkiä. Kakkeli-hankkeessa taiteilijan rooli muotoutui projekti kerrallaan muuttuen sosiaalisten taidetilanteiden koordinoineista omiin tavoitteisiini taiteilijana ja taas takaisin osallistavaan, kysymään ja kuuntelemaan. Joustavuus, vapaus taiteen genreissä, muiden taiteilijoiden mukanaolo, ennakkoluuloton kokeilu ja toteutuneiden projektien runsaus muodosti - näin jälkepäin ajateltuna - mielekkään ja hedelmällisen työkentän. Taiteen avulla kohdattiin yhteisöjä, herätettiin huomiota, käsiteltiin asioita, jätettiin jälkiä ja synnytettiin yhteisöllisyyttä.

Taideprojektina meillä oli mahdollisuus kokeilla, kutsua mukaan ja toteuttaa. Osallistavan taiteen tekemisessä prosessi on aina ennakoimaton, ja monesti yllätyin itsekin, miten nopeasti yhteisön antamat merkitykset kiinnittyvät teokseen ja miten taiteelle syntyy niiden kautta luonnollinen rooli.

JOKIKARTTA

> **Kokkelin kohteet kartalla.**

Taideprojekteista enemmän nettisivulla <https://molluheino.fi/artprojects/>

JOKI Porin taidemuseossa 6.6.-17.8.2019

- > **Kokkeli-hanke järjesti Joki-näyttelyn yhteistyössä Porin taidemuseon ja Turun yliopiston Maisemantutkimuksen oppiaineen kanssa**

Joki Porin taidemuseossa 6.6. - 17.8.2019

Kokkeli-hanke järjesti Joki-näyttelyn yhteistyössä Porin taidemuseon ja Turun yliopiston Maisemantutkimuksen oppiaineen kanssa.

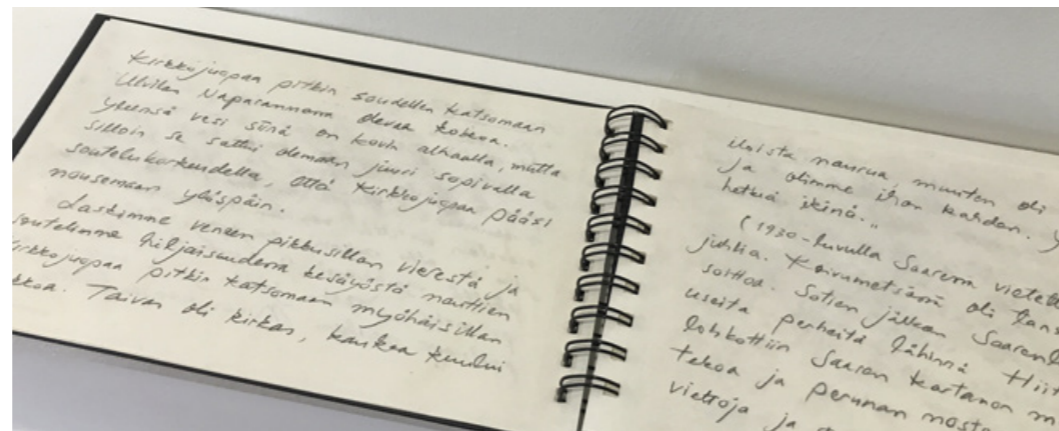
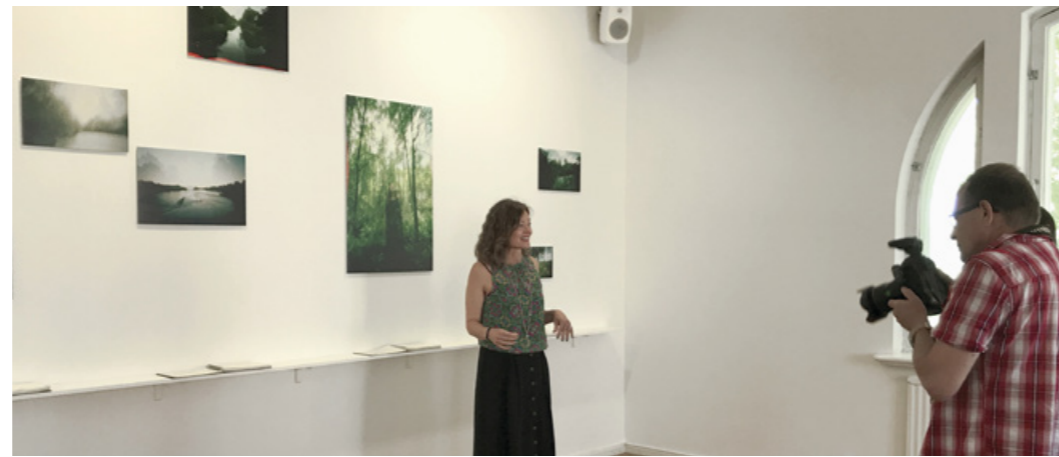
Kokemäenjoki virtaa 121 km sisämaasta päätyen Porin suistoalueelle ennen kuin laskee Itämereen. Jokilaakson maisema, siihen kiinnittyvät identiteetit ja yhteisöllisyys ovat olleet keskeistä sisältöä Turun yliopiston kaksivuotisessa Kokkeli-hankkeessa. Kulttuurikartoitusten myötä on syntynyt uutta tietoa joen merkityksistä ja jokikansalaisuuden kokemuksista. Näyttely avaa viisi näkökulmaa joen maisema-arvoihin ja maisemansuojeluun sekä tuo esille tutkimustietoa.

Näyttelyn taiteilijat **Jan Eerala, Mollu Heino, Henry Merimaa, Veijo Setälä ja Titta Valla** ovat käsitelleet veteen, jokeen ja Kokemäenjoen maisemiin liittyviä teemoja jo pitkään. Näyttely on yksi uusi säie joen historiassa ja se päivittää taiteen keinoin ekologisia ja kulttuurisia kerrostumia porilaisessa ja satakuntalaisessa ympäristössä.

kuva ^ Joki-näyttely Porin taidemuseossa. Avajaissanat Maunu Häyrynen. Kuva Marjo Heino.

näyttelykuvat v Mollu Heino, Kati Kunnas-Holmström, Erkki Valli-Jaakola.

Jan Eerala on porilainen kuvataiteilija jonka tuotannolle on ominaista luonnon ja ihmistoinnin väliset suhteet, usein lievällä ironialla tai huumorilla maustettuina. Hänen työskentelynsä alkupuolella valokuva oli pääasiallinen ilmaisun väline, laajentuen ajan myötä elävään kuvaan ja ääneen. Eerala on pitänyt yksityisnäyttelyjä Suomessa ja osallistunut ääni- ja digitaalisella tuotannolla kansainvälisissä yhteyksissä. Porin taidemuseossa hänellä on ollut kaksi näyttelyä; valokuvia 1960-luvun Satakunnasta ja (kuuden tunnin) video luonnonäänineen Porin rannikolta.

Paikallisuus on ollut usein teemana, kuten tässäkin näyttelyssä, jossa hän kuvaa äänen ja videon keinoin hyvin tuntemaansa jokialueen sisintä olemusta. Kokemäenjoen suisto on ollut hänelle nuoresta lähtien rakas paikka, jonka tenhoa aika ei ole kuluttanut. Eeralan voi bongata Tukkijuovalta soutamassa narisevalla ruuhella tai kaupungin jokisillan kupeesta äänittämässä joen ja liikenteen yhteiselo. Eerala on Valokuvataiteilijoiden liiton jäsen.

Kuvataiteilija **Mollu Heino** on työskennellyt Turun yliopiston Kokkeli-hankkeessa taiteilija-tutkijana 2018–2019. Heino on valmistunut Kuvataideakatemiasta ja Taideteollisesta korkeakoulusta. Maalaamisen lisäksi ja yhä enenevässä määrin Heinin teokset syntyvät yhteisön ja idean ympärille ja materiaalit valikoituvat sen mukaan. Tässä näyttelyssä Heino nostaa esiin joen, josta voi havaita hankkeen kohdealueet ja tutkija **Vuokko Kemppi-Vienolan** kanssa kartoitetut alueet ja yhteisöt.

Luvialainen Heino on toiminut läänintaiteilijana vuosina 2002–2006 ja 2014–2017, erityisenä painotuksena julkinen taide ja prosenttiperiaate. 2002 Heino sai Vuoden nuori satakuntalainen kuvataiteilija -stipendin, lisäksi hän on sijoittunut palkinnoille useissa taidekilpailuissa.

Henry Merimaa on valmistunut kuvataiteilijaksi Porin taidekoulusta ja taiteen maisteriksi Taideteollisesta korkeakoulusta (Aalto-yliopisto). Hän on vuosien varrella tehnyt useita ympäristöön, jokiin ja veteen liittyviä taideteoksia. Eurajoen veden laadun pitkäaikainen huonontuminen ja Kokemäenjoen nikkelpäästö olivat vaikutteina näille teoksille. Teoksia on ollut esillä Vuojoen kartanon kesänäyttelyissä sekä Porissa.

Merimaa on kiinnostunut luonnon ja urbaanin vuorovaikutuksesta. Hän havainnoi valokuvaten kaupunkiympäristöä ja kaupunkiluontoa. Viime keväänä Merimaa keräsi vesinäytteet kahdeksan Kokemäenjokea ylittävän ison sillan paikkeilta, joissa hän myös videokuvasi jokea alajuoksun suuntaan.

Veijo Setälä on porilainen kuvanveistäjä, joka käyttää materiaaleinaan mm. terästä, puuta, muoveja ja erilaisia kierrätysmateriaaleja. Näyttelyn teos on leikkimielinen veneretki Kokemäenjoen suistossa. Kuvasarjassa on yksityiskohtia joenrantojen kirjaimellisesti pienistä nähtävyyksistä, elämän ja eläinten jättämistä jäljistä. Jokaisella kuvausretkellä on löytynyt jotain hämmäntävää, joka ei varsinaisesti jokiluontoon kuuluisi. Luonnossaliikkujalle paras nähtävyys onkin se ettei ole mitään ylimääräistä nähtävää.

Setälä on Suomen kuvanveistäjäliiton jäsen. Hän työskentelee Porin lastenkulttuurikeskuksessa taiteilija-tekniikkona. Setälän teoksissa sattumanvaraisuus ja yllätyksellisyys ovat tärkeitä näkökulmia. Joki-näyttelyssä leikillisyys tulee ilmi kaarnalaivan matkassa Kokemäenjoella. Hänellä on ollut lukuisia yksityis- ja ryhmänäyttelyitä vuodesta 1986. Setälän julkisia teoksia on mm. Porin Veturitallin päiväkodissa, Rauman kirjastossa ja Kankaanpää-Pori Taidetiellä. Setälän teos Rautakeuhko oli kuukauden teos Galleria Sculptorissa Helsingissä 2017 ja vuonna 2018 hän teki kuudennen veistoksen Porin kaupungin taidekokoelmaan kuuluvaan Viiden veistoksen maisema -teossarjaan (1992). Kuudes veistos oli osa Porin taidemuseon Museon kokoelma-amanuenssin kanssa toimintaa.

Valokuvataiteilija **Titta Valla** työskentelee hidastempoisesti neulanreikäkameroilla ja valottaa edelleen filmiä. Kuvausprosessi ei pohjautu älylliseen suunnitteluun, kuvaaja antaa vain maailman tapahtua kuvissaan. Hän hengittää kameran kanssa, ja kuvat ovat usein pehmeän unenomaisia. Tärkeäksi hän kokee ihmisten ja luonnon myötätuntoisen kohtaamisen ilman kiirettä. Vallan työskentelyssä korostuu mahdollisuus kauneuteen, mielikuviin ja unelmiin. Jokaisella ihmisellä on mahdollisuus viipyillä omassa sisäisen maailmansa eheydessä, vaikka ulkoinen maailma tai yhteiskunta ilmenisi ympärillä sirpaleisena.

Titta Valla on pitänyt yksityisnäyttelyitä ja osallistunut yhteisnäyttelyihin ulkomailla ja kotimaassa vuodesta 1993. Hän on valmistunut visuaalisen kulttuurin taiteen maisteriksi Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulusta. Hänellä on myös Post Graduate Diploma in Art Therapy -tutkinto Hertfordshiren yliopistosta ja Higher National Diploma in Photography Bournemouthin yliopistosta Englannista. Hän toteuttaa elämäntehtävänsä kuvataideterapeuttina Satasairaalan psykiatriassa Porissa ja Harjavallassa, ja on harjoittanut astangajoogaa yli 20 vuoden ajan.

JOKI-näyttelyn TEOSTIEDOT

Jan Eerala

Rakastan sua aina

JOKI - kuvitteellinen souturetki, video, kaksikanavainen, 5 + 8 min. Full HD 16:9

paikka äänessä	0	jokisilta, naakat, kirkonkellot	2.29 kesto
	4.18	soutu	3.03
	8.20	lampaat, pajulintu	3.14
	12.02	soutu, karja	2.05
	15.35	satakieli	1.34
	17.54	ruovikko	3.02
	21.22	isosuuli	3.26
	26.30	reposaari	4.24

Ääniteos "Joki" on kuvitteellinen souturetki, joka alkaa Porin jokisillalta sen alla yöpyvine naakkoinen, jokea ylittävällä liikenteellä ja kirkonkellojen soitolla. Soutu jatkuu läpi jokisuiston, jossa sille ominainen kesäinen äänimaailma on satakielen laulua, muita lintuja ja lampaan määkimistä.

Matka jatkuu Fleiviikin niityn ja sen ruovikoitten ohi Pihlavan Isosuuliin, joka valmistuessaan 1951 oli kerran maailman suurin puurunkoinen rakennus.

Soutu päättyy sinne minne jokikin päättyy, meren äärelle Reposaareen, jossa soutaja saa kuulla ensimmäisen kerran laivojen jyskeen ja merellisten lokkien huudot.

Teoksen koko kesto 33.00, stereo, wav, 24/48, loop

Mollu Heino

Kokemäenjoki

Maalattu ja leikattu vaneri, 2019

Havainnot, akvarellit kohdealueista, 2019

Paikat, kulttuurit ja yhteisöt -tekstit ja kartat tutkija **Vuokko Kemppe-Vienola**

Kuvapari Kokkelin Kotivirta-projektista, jossa toisinnettiin vanhoja perhealbumikuvia. Valokuva-projekti toteutettiin yhdessä Kokemäen vanhusneuvoston kanssa. Vanha valokuva: Hilikka Oksanen ja nykykuva: Riitta-Liisa Jokinen. Kuvissa irtotukilla sisarukset Ritva Alho (os. Oksanen) ja Osmo Oksanen. Joen pinta oli poikkeuksellisen matalalla kesällä 2018.

Henry Merimaa

KOKEMÄENJOKI 2019

Kahdeksan suodatinpaperia jokiveden (10 l) kiintoainejäämistä
Kahdeksan joen pohja-aineksista tehtyä seinämaalausta

Vesi- ja pohja-ainenäytteet ovat seuraavista paikoista: Pori Huvilajuopa, Ulvila Saari, Harjavalta Harjulan ranta, Kokemäki Vanha silta, Kokemäki Säpilä Peräkylä, Huittinen Karhiniemi, Keikyä Potila, Äetsä Pehula

Kiitos laboratorioavusta SAMK ja WINNOVA.

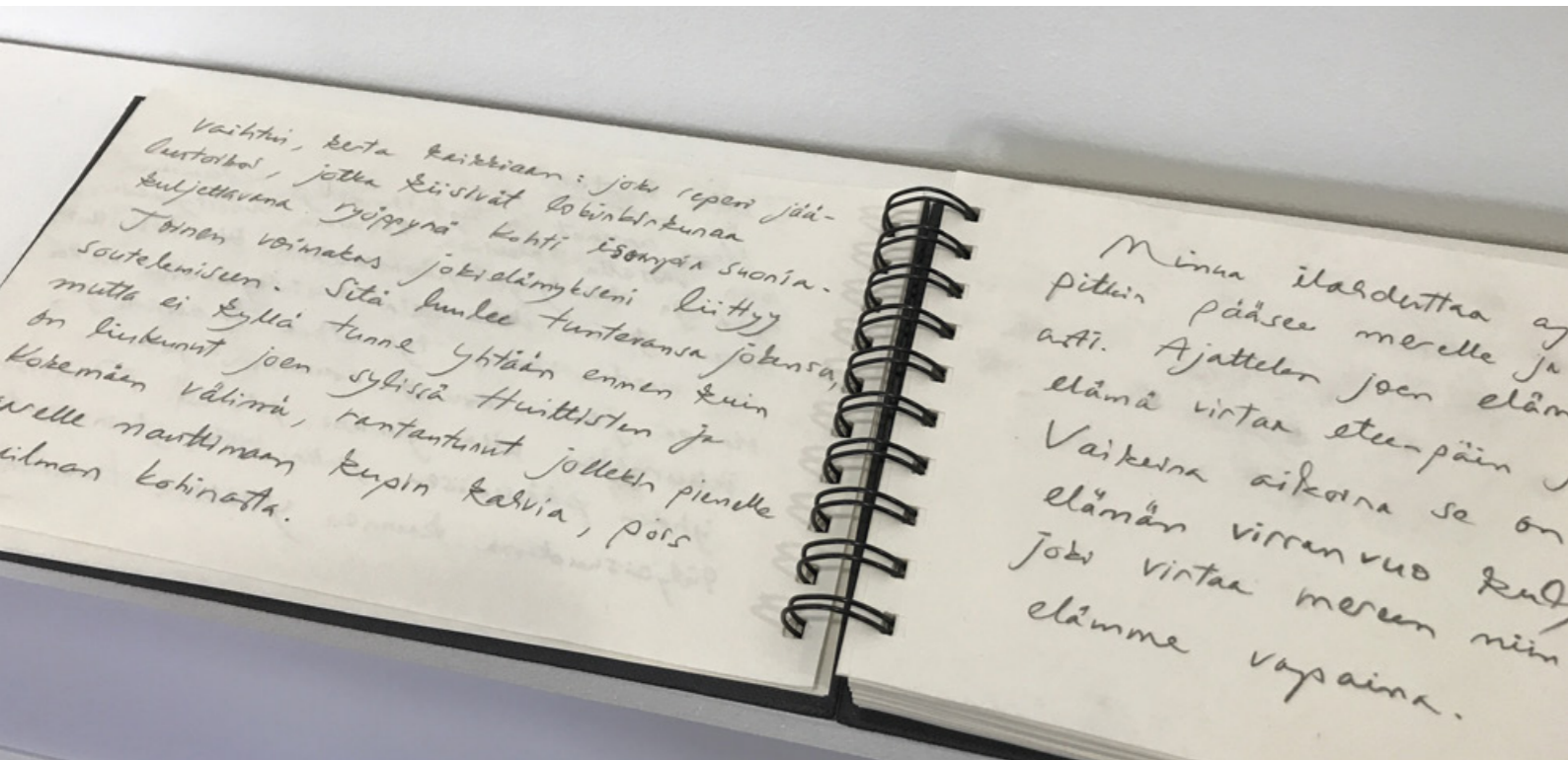
Kiitän seinämaalauksiin osallistuneita: Paavo Stengård, Anna Broholm, Henry Flinkman, Maunu Häyrynen, Marjo Siikavirta, Susanne Ekroth, Heli Nukki

Veijo Setälä,

Sightseeing, toukokuu 2019

221 still-kuvaa, ääni, allas ja kaarnavene

Titta Valla

Valokuvat: Anna asuu saarella, 2019

1. 28 x 21 cm, metalliprintti, 2019
2. 26 x 40 cm
3. 33 x 50 cm
4. 33 x 50 cm
5. 90 x 60 cm
6. 20 x 30 cm
7. 20 x 30 cm
8. 26 x 40 cm

Muistiinpanot:

1. Anna kertoo: Talvi
2. Anna kertoo: Vesi. Titta kertoo: Joki
3. Anna kertoo: Villisiat
4. Anna kertoo: Juhannus ja Kuusimetsä

JOKI-seminaari 18.7.2019

- > **Turun yliopiston maisemantutkimus**
Porin yliopistokeskus, Vanha Puuvilla, Siltapuistokatu 2, 2 krs
Sali 267

Seminaarin järjestäneessä Kokkeli-tutkimushankkeessa on haluttu tutkia, miten Kokemäenjokilaakson asukkaat näkevät sen maiseman merkitykset ja arvottavat niitä. Hankkeen myötä joen keskeisyys asukkaille on tullut selväksi. Joki piirtyy sekä historiallisena yhteytenä, jota myöten lohikalat ja vallanpitäjät ovat nousseet ja tukit laskeneet, että lapsuusmaisemana ja arjen näyttämönä. Toisaalta joki on uhka - milloin hukkumisen, milloin tulvien tai saasteiden. Jokimaisemaan ja luontoon ovat vaikuttaneet säännöstely, ojitukset, rakentaminen ja tulvasuojelu. Kokemäenjoki on silti säilyttänyt vanhan alueellisen symbolimerkityksensä. Nyt sen maisema on päätynyt osaksi kansallisia maisemaluokituksia ja suojeluintressien kohteeksi.

Ympäristöhallinnon yritys nimetä Kokemäenjokilaakso valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi ja sen herättämä vastustus olivat kimmokkeina Kokkeli-hankkeelle, jossa haluttiin selvittää, miten paikallisten asukkaiden ja yhteisöjen antamat merkitykset saataisiin paremmin mukaan maiseman suojeluprosessiin. Keinoiksi valittiin kaupunkikehittämisessä käytetty laaja kulttuurikartoitus sekä osallistuva taide. Kohdealueiksi on valittu joukko paikkoja ja yhteisöjä koko jokilaakson kattavana "maisema-akupunktiona". Seminaari jakautuu kolmeen osaan: ensimmäisenä keskusteluun jokien ja Kokemäenjoen merkityksistä, toiseksi kulttuurikartoituksen tarkasteluun näkökulmana ja kolmanneksi taiteen ja osallistumisen suhteen pohdintaan.

kuva ^ Joki-seminaari, kuvassa Vuokko Kemppi-Vienola.

seminariohjelmat v

JOKI-seminaari

Torstai 18.7.2019

OHJELMA

9

Prof Maunu Häyrynen: Avaussanat

9.15

Prof emer Yrjö Haila, Tampereen yliopisto: Jokisuistojen kaupungit: ekohistoriallisia kiinnekohtia

10

Ympäristöasiantuntija Kari Ylikoski, Nakkilan kaupunki: Luonnon ja kulttuurin vuorovaikutusta Kokemaänojoella Lammassissa.

11

Paneeli: Asuttu, ajateltu, suojeltu ja saastutettu Kokemaänojoki
Maunu Häyrynen juontaa.

Tutkimusprofessori Juha Hiedanpää, Luonnonvarakeskus
Maakunta-arkkitehti Susanna Roslöf, Satakuntaliitto
Ylitarkastaja Juha Manninen, Varsinais-Suomen ELY-keskus
Rakennustutkija Liisa Nummelin, Satakunnan Museo

12-13

Lounas (omakustanteinen)

13

Kulttuurikartoitus

Tohtorikoulutettava, Aalto yliopisto Pilvi Nummi: Muistojen Nikkilä & paikkamuistot kulttuurikartoituksessa: Mitä asukkaiden muistot paljastivat Nikkilän kulttuuriperinnöstä?

13.30

Cultural Planning Finland ry:n puheenjohtaja Jaana Simula: Voiko samaan virtaan astua kahdesti?

14

Tutkija Vuokko Kemppi-Vienola ja kuvataiteilija Marjo Heino: Paikallisia merkityksiä, taidetta ja osallistumista Kokemaänojokilaakson kulttuurikartoituksessa

Kahvi

15

Taideiltpäivä

Riikka Haapalainen, taidehistorioitsija, FT, KK, Aalto-yliopisto: Mina osallistun, sinä osallistut, me osallistumme -- mutta mihin? Osallistavan taiteen sisällöistä ja prosesseista

15.45

Päivi Raivio, taiteilija-muotoilija, TaM: Tilasta paikaksi - osallisuus ja paikan tuntu

16.30

Yhteenveto / Maunu Häyrynen

17.30

JOKI-näyttelyn esittely. Porin taidemuseo, Eteläranta.

Seminaarin lisätiedot: vuokko.kemppi-vienola@utu.fi ja marjo.heino@utu.fi

Paikka: Porin yliopistokeskus Turun yliopisto/ lk 267
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma
Siitapuistokatu 2, 2. krs, Pori.

Valokuva Titta Valla

JOKI 07.06.2019 - 11.08.2019

Jan Eerala, Mollu Heino, Henry Merimaa, Veijo Setälä ja Titta Valla

Porin taidemuseo, Eteläranta, PORI. Avoinnna ti-su 11-18, ke 11-20. PORIN TAIDEMUSEO | PORI ART MUSEUM

Kokkeli-tutkimushankkeessa on haluttu tutkia, miten Kokemaänojokilaakson asukkaat näkevät sen maiseman merkitykset ja arvottavat niitä. Hankkeen myötä joen keskeisyys asukkaille on tullut selväksi. Joki piirtyy sekä historiallisena yhteytenä, jota myöten lohikalat ja vallanpitäjät ovat nousseet ja tukit laskeneet, että lapsuusmaisemana ja arjen näyttämönä. Toisaalta joki on uhka - milloin hukkumisen, milloin tulvien tai saasteiden. Jokimaisemaan ja luontoon ovat vaikuttaneet säännöstely, ojitukset, rakentaminen ja tulvasuojelu. Kokemaänojoki on silti säilyttänyt vanhan alueellisen symbolimerkityksensä. Nytsen maisema on päätyntä osaksikansallisia maisemaluokituksia ja suojeluintressien kohteeksi.

Ympäristöhallinnon yritys nimetä Kokemaänojokilaakso valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-

alueeksi ja sen herättämä vastustus olivat kimmokkeina Kokkeli-hankkeelle, jossa haluttiin selvittää, miten paikallisten asukkaiden ja yhteisöjen antamat merkitykset saataisiin paremmin mukaan maiseman suojeluprosessiin. Keinoiksi valittiin kaupunkikehittämisessä käytetty laaja kulttuurikartoitus sekä osallistuva taide. Kohdealueiksi on valittu joukko paikkoja ja yhteisöjä koko jokilaakson kattavana "maisema-akupunktiona".

Seminaari jakautuu kolmeen osaan: ensimmäisenä keskusteluun jokien ja Kokemaänojoen merkityksistä, toiseksi kulttuurikartoituksen tarkasteluun näkökulmana ja kolmanneksi taiteen ja osallistumisen suhteen pohdintaan.

KOKKELI-HANKKEEN TAIDeprojektit

- > Projekteista vastasi hankkeen taiteilija Marjo Heino

Mielimaisema - mielipahamaisema

Näyttely esitteli vuonna 2017 toteutetun kulttuurikartoituksen tunnistamia, siirtolapuutarhan asukkaille merkityksellisiä paikkoja. Yhdeksän maisemapaikan tarkoituksena oli opettaa toinen toisillemme jotain uutta maisemasta. Jokainen katsoo paikkoja omista näkökulmistaan, mutta on mielenkiintoista saada kurkistaa erilaisten katsojien, käyttäjien laseihin ja nähdä maisema uusin silmin.

Näyttelyn paikat kiertämällä sai tietoa asukkaiden näkökulmista heille tärkeään maisemaan. Hyvä ympäristö syntyy moninaisuudesta ja kulttuurillisten merkitysten huomioon ottamisesta. Hyvä ympäristö on jaettava!

Mielimaisema-paikat tunnisti keltaisesta kehästä tai pallosta. Hevosluodon kärjessä ja matonpesupaikan läheisyydessä oli puistonpenkkejä ja ruokapuiston yhteyteen oli rakennettu ruohikkoinen sohva lepoon ja maiseman katseluun.

Linkki karttasovellukseen: <http://pori.maps.arcgis.com/apps/MapTour/index.html?appid=f0f5f65e8b8546bd94411bbdaca5ee5b>

Näyttelyn järjestivät Turun yliopiston Kokkeli-hanke yhdessä Porin kaupungin: puistotoimi ja kaupunkisuunnittelu, Luodon siirtolapuutarhayhdistyksen ja Porin kansallisen kaupunkipuiston kanssa. Kartoituksen toteutti tutkija Vuokko Kemppe-Vienola.

Maailmassa, valtakunnallinen nykytaidenäyttely Vuojoen kartanossa 7.6. - 17.8.2018

Maailmassa-näyttelyssä oli teoksia 15 taiteilijalta Galleria Gylichissä ja puistossa, sekä aiemmasta poiketen myös päälinnassa.

Mukana kuvataiteilijat: Maija Albrecht, Jan Eerala, Tapio Haapala, Mollu Heino, Pekka Jylhä, Saara-Maria Kariranta, Kaisu Koivisto, Henry Merimaa, Mikko Paakkola, Pia Salo, Christina Stadlbauer, Ulla Taipale, Jaakko Tornberg, Tiina Vainio ja Titta Valla

Näyttelyn teemoja olivat maisema, luonto, suojelu ja merkitykset. Teosten taustalla oli pakahduttavia kertomuksia siitä miten ihmisen teot vaikuttavat ympäristöön ja miten luonto kehystää jokaista päiväämme. Juuri nyt huoli tulevaisuudesta luo ilmastoahdistusta ja aktiivinen kansalaisuus on osa taiteilijana toimimisen roolia.

Mitä taiteilija näkee ympäröivässä maisemassa juuri nyt, miten tärkeä luonto meille on -arjen ja mediassa paljon esillä olevien uhkakuvien läpi katsottaessa? Yhden ratkaisu on tarttuminen toimeen paremman tulevaisuuden toivossa, toinen saattaa tarkastella muovia ja kertakäyttökulttuuria kieron estetiikan keinoin. Entä mitä taiteilija pohtiikaan asettaessaan esille joesta nostetun veden sellaisenaan? Materiaalien erilaiset käsittelytavat aiheuttavat tunteita ja sitä kautta teokset ehkä muuttavat ajattelutapaamme.

Näyttelyn teokset olivat tärkeitä puheenvuoroja ympäristöstä ja ympäristöahdistuksesta.

Akvarellimaalauspäivät Hevosluodolla 17.5. ja 12.6.2018

Aiheina joki ja ympäristö, yhteistyössä mukana Luodon siirtolapuutarhayhdistys ry ja Porin kansallinen kaupunkipuisto

Halaa puuta - arvosta lähiympäristöäsi!

Valtakunnallinen puunhalausviikko kannusti ihmisiä halaamaan puita ja osoittamaan, että he arvostavat omaa lähiympäristöään. Teemaviikko oli myös osa Suomen luonnon päivän ohjelmaa. Porissa puunhalaustempaus järjestettiin osana Satakunnan Museon Luontotalo

kuva ^ Puunhalausta. Kuva Heli Koskela 2018.

Arkin Porilaisten puut -näyttelykokonaisuutta. Perjantaina 24.8. klo 14.00 halattiin puita Hevosluodon, Luodon siirtolapuutarhan Lemmikkien ja Hevosluodontien välisellä puisto-alueella. Järjestäjänä Porin kansallinen kaupunkipuisto.

Puunhalausviikon tarkoituksena oli osoittaa, että arvostamme ympäristömme monipuolisia viheralueita, kuten metsiä, puistoja ja luontopolkuja. Sai etsiä lähiympäristöstään mieluisan puun, jota rutistaa sekä seurata muiden otteita somessa tunnisteella #puunhalausviikko.

Paikan merkitykset - osallistavaa sanataidetta 29.6.2018

Sanataiteen työpaja Wanhan kirjallisuuden päivillä Sastamalassa. Ohjaajina sanataiteen läänintaiteilija Karoliina Suoniemi ja taiteilija-tutkija Marjo Heino, Turun yliopiston Kokkeli-hankkeesta.

Työpajassa pohdittiin paikan merkityksiä; maisemaa, luontoa, muistoja ja kokemuksia.

Tekstit installoituin puistoon.

Kesäpesä

Taidekontti Kesäpesä Kvistiluodontiellä kesäkuusta elokuuhun joka keskiviikko 2018.
Tukikohta asukkaiden kohtaamisille. Yhteistyössä Porin kaupunki.

Kvistiluodontien **Lempikukkakasvio** ja Hanhiluodontien **Linnut** -seinämaalaukset

Molemmin puolin Huvilajuopaa Vaasantien alla on leveät seinäkaistaleet, betoniset seinät, joihin on aikojen kuluessa tuhrittu tageja. Lähdin työstämään Kvistiluodontien maalausta ympäristöstä löytyneillä kasvi-aiheilla ja asukkaita haastattelemalla. Joen toisen puolen Hanhiluodontien maalausaihe äänestettiin asukasyhdistyksen vuosikokouksessa. Maalaukset ovat esillä niin kauan kuin siltaremontti käynnistyy.

Maalaustapahtuma

Valtakunnalliseen maalaustapahtumaan osallistuminen 10.7.2018. Asukkaat ottivat osaa Kvistiluodontien seinämaalauksen toteuttamiseen.

Muraalimutka

Osallistuminen seinämaalaustapahtumaan. Karjaranta, Pori. #asuntomessut 2018

Valon joki

Kokkeli-hanke haastoi Huvilajuovan asukkaat ja mökkiläiset Venetsialaisiltana syyttämään kynttilöitä ja lyhtyjä laitureille ja rantapenkalle.

Värikylvä

Ympäristötaideteos ja yhteistyöprojekti Kokkeli-hankkeen, Porin Lastenkulttuuri-keskuksen, Porin ensi- ja turvakoti ja Luodon siirtolapuutarha ry:n kanssa. Teoksessa kasvatettiin syötävän ihania sinisiä ja hehkuvan oransseja kukkia Vauvojen värikylpy-työpajoihin. Näyttely-yhteistyössä Porin taidemuseo.

kuva ^ Värikylvä. Kuva Vuokko Kemppe-Vienola 2018.

2018 Värikylvä -näyttely Porin taidemuseon PEDAseinä 11.9.2018 – 27.1.2019

Saaren metsä

Uvilan Saaren metsä on Kokemäenjoen rajaama luonnonkaunis korpimaisema, jonka erikoisuutta ovat päkit eli suojuotit. Metsäinen luontopolku juurakkoineen ja pitkospuineen kiertää aluetta 1.8 km verran, kulku polulle on Kulmalantieltä kävelysiltaa pitkin.

Saaren metsää käytetään virkistykseen, marjastukseen, kuntoiluun ja leikkiin. Kokkeli-hanke on yhdessä Uvilan kaupungin ja alueen asukkaiden, yrittäjien, Uvilan ympäristöseuran ja läheisen päiväkodin kanssa kehitellyt ideoita, joiden myötä metsän yhteiskäyttö sujuu paremmin, mm. aivan Luontopolun alkuun on sijoitettu uusi kartta josta selviää reitti ja pituus, lisäksi kaikki polun varren opasteet on uusittu. Muualle metsään

kuva <

Karttaopasteen pystytys. Kuva Marjo Heino 2019.

on myös lisätty mustikansinisiä pölkkyjä istahtamiseen tai helpottamaan ratsaille pääsyä. Päiväkodin käyttämään leikkimaastoon on sijoitettu kaksi muurahaisstuina. Suojuottien tarkkailuun on lisätty halavan lehtien muotoiset "laiturit" ja paluumatkaa rytmittää eläinjoukko. Ulvilan työpaja on ollut tärkeässä osassa rakenteiden toteuttamisessa. Mukana ideoinnissa on ollut myös Turun yliopiston Maisemantutkimuksen oppiaineen Taide ja yhteisön arki -kurssi ja joukko Aalto yliopiston Maisema-arkkitehtipiskelijoita.

Opasteiden visuaalinen ilme on luotu korostamaan metsän vihreää raikkautta. Ilmeestä vastasi Kokkelin taiteilija Marjo Heino, jonka käsialaa ovat myös puisten rakenteiden suunnittelu.

"Saarenmetsä on Kokkeli-hankkeen kulttuurikartoituksessa tunnistettu asukkaille tärkeäksi ympäristöksi, jossa on nähtävissä paikalliskulttuurisia erityispiirteitä ennen ja tänään. Joen vaikutus näkyy esimerkiksi Kokemäenjoen tukinuittooperinteen muisteluna, mutta myös nykyisin kauniista näkymistä ja vapaasta tilasta nauttivana virkistyskäyttönä alueella. Jokisuiston alkuvaiheesta muistuttavat Saarenluodon keskellä sijaitsevat joen suuntaa mukailevat, etelä-pohjoissuuntaiset suojuotit, jotka ovat jäänteitä Kokemäenjoen ja merenrannan kohtaamispuolelta vuosisatojen aikana", kertoo Kokkeli-hankkeen tutkija Vuokko Kemppi-Vienola.

Toiveena on, että Saaren metsää kehitetään jatkossakin käyttäjien tarpeita huomioiden sekä metsän luonnetta tarkasti kuunnellen. Metsä on meille kaikille tärkeä.

Yhteistyössä mukana Ulvilan vapaa-aikatoimi, Ulvilan työpaja, Kettulan päiväkotit, Saaren asukkaat ja yrittäjät, Ulvilan seurakunta.

Siltailta 6.1.2019

Saaren kirkkosillalla järjestettiin loppiaisena ulkotulin valaistu joen ylitys. Sillan kaiteille oli asetettu kymmeniä kynttilöitä. Pimeässä pakkasillassa näkymä oli kaunis. Paikalle kutsuttiin sekä Saaren asukkaita että ulvilalaisia. Parituntisen kohtaamisen agendana oli omakohtaiset siltaan liittyvät tarinat.

Kuuntelukävelyt x 3 ja kuunteluteokset näyttelynä 8.10.2019 - 12.1.2020

Yhteistyössä kuvataiteilija Kirsi Jaakkola ja Emil Cedercreutzin museo

Harjavalta, mitä kuuluu?

Turun yliopiston Maisemantutkimuksen Kokkeli-hanke on järjestänyt vuoden 2019 aikana Harjavallassa kolme kuuntelukävelyä yhteistyössä Emil Cedercreutzin museon kanssa. Kuuntelukävelyillä on tutustuttu Harjavallan ääniympäristöihin eri teemojen kautta. "Kuuntelukävely on kuunteluharjoitus ilman puhetta ja elektronisia laitteita. Tavoitteena oli harjoitella kuuntelemista, kuuntelemiseen keskittymistä, kuuntelemalla havainnointia ja myös kuullun sanallistamista. Keskustelu yhteisestä kokemuksesta ja sen herättämistä tunteista, muistoista ja ajatuksista oli tärkeä osa kuuntelukävelyä ja tuo myös paljon tietoa kyseisestä alueesta", kertoo kuvataiteilija Kirsi Jaakkola.

Esillä ollut kuunteluteos Emil Cedercreutzin museon ala-aulassa oli koostettu järjestettyjen kuuntelukävelyiden dokumentoinneista ja vuoden aikana muuten äänitetyistä äänistä Harjavallan alueella. Kuuntelukävelyistä yksi järjestettiin talvisessa säässä Harjavallan keskustassa, toinen toukokuuisena aamuna Emil Cedercreutzin museon luontoympäristössä ja kolmas Paratiisin luontopolulla kesäkuuisena iltana. Luonto, tehtaan äänet ja kaupungin arkiset äänet koottiin kahdeksi erilaiseksi äänimaisemaksi, joissa mukana oli lisäksi kävelyille osallistuneiden yhteisistä keskusteluista poimittuja sitaatteja. Äänimaisemassa monipuoliset luonnonäänet esiintyivät yhteisenä tunnelmana ja taustana, jossa oma osansa oli Kokemäenjoella, eri vuodenajoilla ja säätiloilla. Kuvataiteilijat Kirsi Jaakkola ja Marjo Heino Kokkeli-hankkeesta loivat kuunteluteokset osaksi Harjavallan kaupungin 150-vuotisjuhlavuotta.

Kotivirta

Kotivirta-valokuvaprojekti yhdessä vanhusneuvoston kanssa sekä näyttely Kokemäen kirjastossa 1.-19.10.2018

Vanhusneuvoston ja Kokkeli-hankkeen yhteinen projekti etsi mukaan menneiden aikojen tunnelmia, henkilökuvia ja Kokemäen maisemia. Osallistujia pyydettiin toisintamaan vanha valo-

kuva ^ Kokkeli kuuntelukävely. Kuva Kirsi Jaakkola 2019.

kuva kotialbumista. Näyttelyssä oli noin 40 vanhaa kuvaa uudelleen kuvattuna. Kuvista saattoi huomata ajan kulun ja tuttujen maisemien muutoksen. Kuvat olivat riemastuttavia sukelluksia menneeseen, haikeilta tunnelmiltakaan ei vältty kun huomasi, että kuvassa oli ihmisjoukon sijaan enää vain yksi henkilö. Maiseman muutokset olivat konkreettisia; verrattuna aiempaan joenpohja on paljastunut, rakennuksia purettu ja puut ovat kasvaneet, mutta on asioita jotka pysyvät, kadut vievät sinne minne aiemminkin ja kirkko ja kivimuurit ovat paikallaan.

Kokemäenjoen Matkatoimisto

Kuvitteellisia ja vaihtoehtoisia matkailumainoksia. Kokemäenjoen matkatoimisto pyrki edistämään lähiluonnon käyttöä ja näkemään paikalliset erikoisuudet. Kahdeksaa erilaista matkailumainosta jaettiin Kokemäen talvimarkkinoilla 2018.

kuva ^
Seinämaalarit tauolla. Seinämaalauksen valmistumassa
Äetsän Kemiran tehtaan julkisivuun. Kuva Marjo Heino 2019.

Ratas

Valoteos. Kokkeli-hanke, Keikyän korvenkävijät yhdessä Markko Torpon ja Keikyän Perikunta ry:n talkoolaisten kanssa ideoivat, rakensivat ja pystyttivät valoteoksen Keikyän voimalaitoksen padon alle Kokemäenjoen keskellä sijaitsevalle karikolle. Teos koottiin 30 värillisestä ämpäristä. Teoksen valot sytytettiin perjantaina 22.2. klo 18 Keikyän keskustan uimarannalta. Avajaispuhujana toimii Ulla Yli-Hongisto. Ämpärit lahjoitti Vanttilan muovi.

Prosessi-seinämaalauk

Seinämaalauk toteutettiin kartoituksen yhteydessä yhdessä Äetsän Kemira Chemicals Oy työntekijöiden kanssa. Prosessi-maalauk sijaitsee tehtaan julkisivussa.

Joki-näyttely Porin taidemuseossa 6.6. - 17.8.2019

Näyttelyn taiteilijat **Jan Eerala, Mollu Heino, Henry Merimaa, Veijo Setälä ja Titta Valla** ovat käsitelleet veteen, jokeen ja Kokemäenjoen maisemiin liittyviä teemoja jo pitkään. Näyttely on yksi uusi säie joen historiassa ja se päivittää taiteen keinoin ekologisia ja kulttuurisia kerrostumia porilaisessa ja satakuntalaisessa ympäristössä.

Yhteistyössä Turun yliopisto Maisematutkimuksen oppiaine

Kokemäenjoki-sivusto

<https://molluheino.fi/kokemaenjoki/>

Mielimaisemana Kokemäenjoki -sivulle on koottu Kokkeliin tai Kokkelin reitistön varrella toimivien kuvataiteilijoiden mielipaikkoja. Joki on halkonut maisemaa tuhansien vuosien ajan, miten se näkyy nykytaiteilijan kokemuksessa ja tuotannossa?

Mielipaikkojaan esittelevät taiteilijat, joilla on erityinen suhde jokeen, moni asuu joen varrella tai joki on osa lapsuuden maisemaa. Joki elää vuodenaajoissa, säätiloissa ja väreissä, joki tuntuu, kuuluu ja näkyy. Sivusto kehittyy ja taidepaikat lisääntyvät.

Ympäristöperformanssit 2019

Ympäristöperformanssit "Kokkelin kullitus" Kokemäenjoen silloilla
Yhdessä performanssitaiteilija Maire Karuvuoren kanssa.

Kullatut sillat: Tyrvään voimalaitos, 44 Kiikkapääntie, Keikyän riippusilta (kävely), Äetsän voimalaitos, 249 Äetsäntie, Karhiniementie, Naarassaarentie, Lauhantie, Kiettareentie -> vitikkalantie, Säpilän riippusilta (kävely), Kolsintie, voimalaitos, Siltakatu Kokemäen vanha silta, 2470 Kouvatsantie, 2460 Harjavallan silta, Voimalaitoksentie, 2170 Siltatie (Nakkila), 2442 Siltatie (Ulvila), Saarentie, Saaren metsä (kävely), VT 11 Tampereentie, Vanha rautatiesilta (Pori), Lukkarinsilta, Linnansilta, Porinsilta, Raumansilta, Pormestarinpolku (kävely), Hevosluodontie, Kvistiluodontie, Lanajuovantie, E8

MAAILMASSA

Maija Albrecht
Jan Eerala
Tapio Haapala
Mollu Heino
Pekka Jylhä
Saara-Maria Kariranta
Kaisu Koivisto
Henry Merimaa
Mikko Paakkola
Pia Salo
Christina Stadlbauer
Ulla Taipale
Jaakko Tornberg
Tiina Vainio
Titta Valla

7.6.-17.8.2018
Vuojoen kartano

Kartanontie 28, Eurajoki. Avoimna ks. VUOJOKI.FI

Vuojoen Kartano

JOEN TAJU

VIITTEET, LÄHTEET ja KUVAT

Maunu Häyrynen > Yksi joki, monta virtaa

Viitteet

1. Louekari 2013.
2. Vrt. Häyrynen 2005.
3. Kokemäenjoen ympäristöstä ja historiasta ks. myös Seppälä 1995. Porin taidemuseon vuoden 1995 *Kerrostumia / Layers* -näyttely ja -julkaisu ovat inspiroineet myös Kokkeli-hanketta ja käsillä olevaa kirjaa.
4. Ks. Linkola ja muut 2018.
5. Linkola 2015; Riihimäki 2019; Puolamäki 2020.
6. Häyrynen & Wallin 2017.

Kirjallisuus

Häyrynen, Maunu 2005. *Kuvitettu maa, Suomen kansallisen maisemakuvaston rakentuminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Häyrynen, Maunu & Antti Wallin (toim.) 2017. *Kulttuurisuunnittelu, kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Linkola, Hannu 2015. "Administration, Landscape and Authorized Heritage Discourse - Contextualising the Nationally Valuable Landscape Areas of Finland". *Landscape Research* 40:8, 939-954.

Linkola, Hannu ja muut 2018. *Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnista annetut lausunnot ja kannanotot*. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Louekari, Sami, 2013. *Hyödyn politiikka. Kokemäenjokilaakson ympäristöhistoriaa 1720-1850*. Annales Universitatis Turkuensis C: 365. Turku: Turun yliopisto.

Puolamäki, Laura 2020. *Kätetty maisema. Arkitieto lähiympäristön kohtaamisessa*. Turku: Turun yliopisto.

Riihimäki, Matti 2019. *Polkuja maisemaan - maiseman polkuja: maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman suojelun välineenä*. Turku: Turun yliopisto.

Seppälä, Marketta (toim.) 1995. *Layers of Nature and Culture / Luonnon ja kulttuurin kerrostumia*. Pori: Porin taidemuseo.

Viitteet

1. Alfred Lotka, 1956. *Elements of Mathematical Biology*. Dover Publications; originally published as *Elements of Physical Biology* (1924). Sosiaalisuudesta Lotka toteaa (s. 369): "The modern development of artificial aids to our organs and faculties has ... in a most real way bound men together into one body: so very real and material is the bond that modern society might aptly be described as one huge multiple Siamese Twin."
2. George Pólya, 1971. *How to Solve It. A New Aspect of Mathematical Method*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
3. Yrjö Haila & Richard Levins, 1992. *Ekologian ulottuvuudet*. Tampere: Vastapaino, 249.
4. Haila, Yrjö, 2017. Securing Water: Ambiguities of Control vs. Coexistence. Teoksessa Jane Costlow, Yrjö Haila & Arja Rosenholm (toim.), *Water in Social Imagination, from Technological Optimism to Contemporary Environmentalism*. Amsterdam: Brill Rodopi, 255–276.
5. Venetsian historiasta on runsaasti kirjallisuutta; erityisen informatiivinen tuntemistani on Frederic C. Lane, 1973. *Venice. A Maritime Republic*. Johns Hopkins University Press.
6. Salvatore Ciriacone, 2006. *Building on Water. Venice, Holland and the Construction of the European Landscape in Early Modern Times*. Berghahn Books.
7. Marek Zvelebil, Robin Dennell & Lucyna Domanska (toim.), 1998. *Harvesting the Sea, Farming the Forest. The Emergence of Neolithic Societies in the Baltic Region*. Sheffield Academic Press.
8. Michael McCormick, 2001. *Origins of the European Economy. Communications and Commerce AD 300–900*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Gisela Graichen & Rolf Hammel-Kiesow, 2011. *Die deutsche Hanse. Eine heimliche Supermacht*. Rowohlt.
10. Eli F. Herscher, 1954. *An Economic History of Sweden*. Harvard University Press.
11. Peter Oliver Loew, 2011. *Danzig. Biographie einer Stadt*. C.H.Beck. – Norman Davies (2005) esittelee Danzigin kaupan merkitystä Puola-Liettuan taloudelliselle kehitykselle teoksessaan *God's Playground. A History of Poland, Volume 1: The Origins to 1795*, Oxford: Oxford University Press; hän kirjoittaa (s. 197): "Danzig was a German jewel in the Polish Crown, the chief emporium and shop-window of the multinational republic."
12. Vuoksen geologisesta lähihistoriasta ks. Matti Hakulinen, 2017. *Vuoksen ja Vuoksenlaakson vesistöhistoria*. Ursa (saatavilla verkossa).
13. Sami Louekari, 2013. *Hyödyn politiikka. Kokemäenjokilaakson ympäristöhistoriaa 1720–1850*. Annales Universitatis Turkuensis C: 365. Turku: Turun yliopisto.
14. Eino Puramo, 1952. *Itä-Suomen vesitiekysymykset 1800-luvulla – erikoisesti Saimaan kanavaa silmällä pitäen vuoteen 1870*. Helsinki; E. G. Palmén & E. W. Skogström, 1924. "Sisämaan reitit ja kanavat." *Oma Maa, Tietokirja Suomen kodeille, osa V, 518–529*. Palmén & Skogström toteavat, että yrityksiä kanavan kaivamiseksi Saimaalta Suomenlahteen käynnistettiin puolustustarkoituksissa 1500-luvun alkupuolella ja uudelleen Kaarle IX:n aloitteesta vuonna 1607. Ensimmäisellä kerralla kallio tuli vastaan, ja toisella (ilmeisesti) rahoitus loppui – onneksi, sillä tuolloin ei vielä oltu selvillä Saimaan ja merenpinnan korkeuserosta: Jos kaivu olisi onnistunut, sillä olisi ollut valtavia vaikutuksia koko Saimaan vesistöalueella.
15. Heli Jutila, 1996. Seed bank and emergent vascular flora of ballast areas in Reposaaari, Finland. *Annales Botanici Fennici* 33: 165–182. Jutila on kartoittanut osana väitöstudiumustaan Porin Reposaaaren painolastikavien lajistoa.
16. Tero Toivanen, 2018. *Pohjoinen polku kapitalismin ympäristöhistoriaan. Tervakapitalismi, yhteisvauraus ja sosioekologinen mullistus 1800-luvun Kainuussa*. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 99/2018. – Sven-Erik Åström 1988. *From Tar to Timber: Studies in Northeast European Forest Exploitation and Foreign Trade, 1660–1860* (Societas Scientiarum Fennica) piirtää koko Itämeren piirin kattavan kuvan.

Viitteet

1. *Kokemäenjoen aalloilla ja rannoilla*. Sarja A:304. Pori: Satakuntaliitto, 2011.
2. Aalto, Alvar. *Kokemäenjokilaakson aluealuesuunnitelma*. Näköispainos. Pori: Satakunnan seutukaavaliitto, 1987 (1943).
3. *Satakunnan maakuntakaava*. Pori, 2014.
4. *Kulttuurihistorialliset kohteet Satakunnassa. Täydennysselvitys*. Pori: Satakunnan seutukaavaliitto, 1978.
5. Alatalo, Jenny. *Satakunnan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi, Katson maalaismaisemaa -hanke*. Pori: Satakuntaliitto, 2013.
6. *Kokemäenjoen aalloilla ja rannoilla*. Sarja A:304. Pori: Satakuntaliitto, 2011.

Viitteet

1. Kirjoituksessa esitetyt ajatukset edustavat kirjoittajan omia näkemyksiä. Niihin ovat olennaisesti vaikuttaneet keskustelut Porin kaupunkisuunnittelupäällikkö Mikko Nurmisen, hänen edeltäjänsä Olavi Mäkelän, yleiskaava-arkkitehti Heimo Salmisen, asemakaava-arkkitehti Risto Reipaksen, projektipäällikkö Heli Nukin sekä yhdyskuntasuunnittelija Sari Kiviojan kanssa. "Avaran urbanismin" käsitteen on lanseerannut sosiologi Pasi Mäenpää kirjassaan *Helsinki takaisin jaloilleen* (2011).
2. https://www.regjeringen.no/contentassets/c6fc38d76d374e77ae5b1d8dcd92a/kmd_public-spaces_innmat_eng_org.pdf

Viitteet

1. Lundberg & Hjorth 2011.
2. Williams 1958.
3. Häyrynen 2017.
4. Duxbury et al. 2015.
5. Bianchini 1996.
6. Satakuntaliitto 2015.

Kirjallisuus

- Bianchini, F, 1996. "Cultural Planning. An Innovative Approach to Urban Development". Teoksessa J. Verwijen & P. Lehtovuori, (toim.) *Managing Urban Change*. Helsinki: UIAH, 18-26.
- Häyrynen, Maunu & Antti Wallin (toim.), 2017. *Kulttuurisuunnittelu : kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Duxbury, Nancy & Garrett-Petts, W. F. & MacLennan, David (eds), 2015. *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. London: Routledge.
- Lundberg, Kerstin & Hjort, Christina, 2011. *Att fånga platsens själ*. Cultural Planning Laboratory. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Nummi, Pilvi & Tzoulas, Tuija, 2015. Engaging Citizens in Cultural Planning with a Web Map Survey. *Culture and Local Governance*, 5(1-2), 161-173.
- Satakuntaliitto, 2015. *Kokemäenjokilaakson kulttuurimaisema*, inventointilomake. Pori: Satakuntaliitto.

Pilvi Nummi ja Eveliina Harsia > "Muistojen Nikkilä"

- Kulttuurikartoitus ja joukkoistetut paikkamuistot kaupunkisuunnittelussa

Viitteet

1. Sipoon kunta 2019; Nummi 2017.
2. Aro 2019.
3. Taipale 2020.
4. Mm. Vahlo 2014.
5. Sipoon kunta 2019.
6. Nummi 2017.
7. Sipoon kunta 2016.
8. Nummi 2018.
9. Sipoon kunta 2016.
10. Mt.

Kirjallisuus

- Aro, Timo, 2019. "Kulttuuri alueen veto- ja pitovoimatekijänä nyt ja lähitulevaisuudessa." Seminaariesitys *Otetaan taide käyttöön!* -seminaarissa, Rauma 21.11.2019. Viitattu 5.1.2020. Saatavilla: <https://www.taidekayttoon.fi/otetaan-taide-kyttn-seminaari-rauma>
- Nummi, Pilvi, 2017. Kulttuurikartoitus ja hallintorajat ylittävä yhteistyö Nikkilän Kulttuurikäytävä-projektissa. Teoksessa Häyrynen, M. & Wallin, A. (toim.), *Kulttuurisuunnittelu – Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Tietolipas 258. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Nummi, Pilvi, 2018. "Crowdsourcing Local Knowledge with PPGIS and Social Media for Urban Planning to Reveal Intangible Cultural Heritage." *Urban Planning* 3:1, 100-115.
- Sipoon kunta, 2006. Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvitys. Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy, Ympäristötoimisto Oy.
- Sipoon kunta. (2016). *Nikkilän kehityskuva*. Sipoo. Viitattu 3.1.2020. Saatavilla: https://www.sipoo.fi/fi/asuminen_ja_ymparisto/kaavoitus/yleiskaavat/nikkilan_kehityskuva
- Sipoon kunta, 2019. *Kulttuurisuunnittelua Nikkilässä*. Sipoo. Viitattu 3.1.2020. Saatavilla: https://sipoo.fi/fi/kulttuuri_ja_vapaa-aika/kulttuuri/kulttuurisuunnittelua_nikkilassa
- Taipale, Taru, 2020. "Yllättävän menestyvä kaupunki". *Helsingin Sanomat* 5.1.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/koti/art-2000006363042.html>
- Vahlo, Jukka, 2014. "Kulttuurisuunnittelua tulevaisuuden kulttuuripääkaupungeissa? Vertailussa Turku 2011 toiminnan ja kulttuurisuunnittelutoimintamallin yhteydet." *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:2, 19-38.
- Wallin, Sirkku, 2015. "Kaupunkisuunnittelua ja itseorganisointuvaa toimintaa. Kertomus Helsingin Herttoniemen muutoksesta." *Alue ja Ympäristö* 44:1, 17-30.

Sosiaalinen media

Muistojen Nikkilä Instagramissa: <http://instagram.com/muistojennikkila>.
Tunnisteella #muistojennikkila Instagramissa jaetut kuvat: <https://www.instagram.com/explore/tags/muistojennikkila/>

Jaana Simula > Samaan virtaan ei voi astua kahdesti?

Viitteet

1. www.culturalplanning.fi
2. <https://urbcultural.eu>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Our_Common_Future
4. <http://www.agenda21culture.net/documents/culture-the-fourth-pillar-of-sustainability>
5. https://www.researchgate.net/publication/295086795_Why_must_culture_be_at_the_heart_of_sustainable_urban_development
6. <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet>
7. Culture 2030 Indicators, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371562>
8. Kuntalaki, etenkin § 22 Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Pidp446491984>; Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (2/2019), <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>
9. ProVirttaankangas, <https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/1074300291/Pro+Virttaankangas+ei+heita+kirvesta+harjuun;>
10. Turun Seudun Vesi, <https://www.turunseudunvesi.fi/fi>; <https://www.turunvesihuolto.fi/vesihuolto/tietoa-vedesta/mista-vesi-tulee>

11. Sori siitä <https://www.satakunnankansa.fi/a/14139932>
12. Floating Trunks www.poriartmuseum.fi/fin/nayttelyt/2014/154/index.php
13. <http://www.kestavakaupunki.fi/fi-FI>
14. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/yhteistyojulkaisut>
15. <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruu/85>

Ilona Hankonen > Porilaisten joki

Viitteet

1. Nagy & Schlappa 2017.
2. Häyrynen M. 2017, 14-15; Häyrynen S. 2017, 61.
3. Häyrynen M. 2017; Evans 2015.
4. sim. Plieninger ym. 2013.
5. Chiesi & Costa 2015.
6. Mt.
7. Nagy & Schlappa 2017.
8. Evans 2105.
9. Chiesi & Costa 2015, 70.
10. Jokinen ym. 2010.
11. Lefebvre 1991.
12. Duxbury ym. 2015.
13. Casey 2010.
14. Esim. Jokinen ym. 2011.
15. Deleuze 1992.
16. Latour 2006.
17. Lehtovuori 2012.
18. Alaimo 2010.
19. Haraway 2008.
20. Thrift 2008.
21. Strang 2016.
22. Smil 2016.
23. Grebowicz & Merrick 2013.
24. Saarikangas 2002.
25. Lahti 2012.
26. Lehtovuori 2012.
27. Bäcklund 2009; Asikainen & Jokinen 2008.
28. Esim. Lehtovuori 2012.
29. Tyrväinen & Korpela 2009; Järviluoma 2006.
30. Pitkänen 2009.
31. Korpela 1997.
32. Pasanen ym. 2014.

33. Asikainen & Jokinen 2008.
34. Mt.
35. Lorimer 2015.

Kirjallisuus

- Alaimo, Stacy, 2010. *Bodily Natures. Science, Environment and the Material Self*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Appleton, Jay, 1975. *The Experience of Landscape*. John Wiley & Sons.
- Asikainen, Eveliina & Jokinen, Ari, 2008. Kaupunkiluonnon hallinnan utopia. Alue ja ympäristö 37:2.
- Bäcklund, Pia, 2009. Kokemuksellisen tiedon hyödyntämisen haasteet. Teoksessa Faehnle, Maija; Bäcklund, Pia & Laine, Markus (toim.), *Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Casey, Edward S., 2001. Between Geography and Philosophy: What Does It Mean to Be in the Place-World? *Annals of the Association of American Geographers*, 91(4).
- Chiesi, Leonardo & Costa, Paolo, 2015. One Strategy, Many Purposes. A Classification for Cultural Mapping Projects. Teoksessa Duxbury, Nancy, Garret-Petts, W. F. & MacLennan, David (eds), *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. London: Routledge.
- Deleuze, Gilles; Rahkonen, Keijo; Vähämäki, Jussi & Kotkavirta, Jussi, 1992. *Autiomaat: kirjoituksia vuosilta 1967-1986*. Helsinki: Gummerus.
- Duxbury, Nancy; Garret-Petts, W. F. & MacLennan, David, 2015. Introduction to an Emerging Field of Practice. Teoksessa Duxbury, Nancy; Garret-Petts, W. F. & MacLennan, David (toim.), *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. London: Routledge, 1-44.
- Evans, Graeme, 2015. Cultural Mapping and Planning for sustainable Communities. Teoksessa Duxbury, Nancy; Garret-Petts, W. F. & MacLennan, David (toim.), *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. London: Routledge, 45-68.
- Grebowicz, Margret & Merrick, Helen, 2013. *Beyond the Cyborg. Adventures with Donna Haraway*. New York: Columbia University Press.
- Haraway, Donna J. 2008. *When Species Meet*. Posthumanities vol 3. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Häyrynen, Maunu, 2017. Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.), *Kulttuurisuunnittelu - Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: SKS, 7-8.
- Häyrynen, Simo, 2017. Kulttuurisuunnittelu paikallisen muutoksen hallinnassa - kaivos kulttuurin säätelijänä. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.), *Kulttuurisuunnittelu - Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: SKS, 45-70.

Jokinen, Ari; Viljanen, Ville & Willman, Krista, 2011. Kaupunkiluonto käsin tehtynä – Pispalan ryytimää ja tiheään paikan synty. *Alue ja ympäristö* 40: 2.

Jokinen, Ari; Asikainen, Eveliina & Mäkinen, Kirsi, 2010. Kävelyhaastattelu tapaustutkimuksen menetelmänä. *Sosiologia* 4, 255–269.

Järviluoma, Jari, 2006. *Turistin luonto. Tutkimus luonnon merkityksestä matkailun vetovoimatekijänä neljässä Lapin matkailukeskuksessa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Kaplan, Rachel & Kaplan, Stephen, 1989. *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kokemäenjoen vesistöalueen tulvariskien hallintasuunnitelma vuosille 2016–2021. Raportteja 104 / 2015. Turku: Varsinais-Suomen ELY-keskus.

Korpela, Kalevi, 1997. Luontomaiseman ja kasvillisuuden elvyttävät vaikutukset. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Immonen, Olli (toim.), *Maiseman arvo[s]tus*. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja 1. Lahti: KSEI.

Laakkonen, Simo, 2019. Keskustelu 11.10.2019.

Lahti, Juhana, 2012. Ei vettä rantaa rakkaampaa. Teoksessa Lahti, Juhana, Paatero, Kristiina & Rauske, Eija (toim.), *Rantaviivoja. Asuinalueita veden äärellä*. Helsinki: Suomen Arkkitehtuurimuseo, 10–19.

Latour, Bruno, 2006 (1991). *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Helsinki: Gummerus.

Lefebvre, Henri, 1991 (1974). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.

Lehtovuori, Panu, 2012. Rannat Helsingin seudun dynamoina. Teoksessa Lahti, Juhana, Paatero, Kristiina & Rauske, Eija (toim.), *Rantaviivoja. Asuinalueita veden äärellä*. Helsinki: Suomen Arkkitehtuurimuseo, 20–31.

Lorimer, Jamie, 2015. *Wildlife in the Anthropocene: Conservation after Nature*. University of Minnesota Press.

Nagy, Daniel & Schlappa, Hans, 2017. Porin tapaus – kansainvälistä tietämysensiirtoa P4C-hankkeessa. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.), *Kulttuurisuunnittelu – Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: SKS, 198–229.

Orians, Gordon, 1986. An ecological and evolutionary approach to landscape aesthetics. Teoksessa Penning-Rowell, E. & Lowenthal, D. (toim.), *Landscape meanings and values*. London: Allen & Unwin.

Pasanen, Tytti, Tyrväinen, Liisa & Korpela, M. Kalevi, 2014. The relationship between Perceived Health and Physical Activity Indoors, Outdoors in Built Environments, and Outdoors in nature. *Applied Psychology: Health and Well-Being*. Doi:10.1111/aphw.12031.

Pitkänen, Risto, 2009. *Miten evoluutio selittää esteettisiä mieltymyksiä*. Tieteessä tapahtuu 2.

Plieninger, Tobias; Dijks, Sebastian; Oteros-Rozas, Elisa & Bieling, Claudia, 2013. Assessing, mapping, and quantifying cultural ecosystem services at community level. *Land Use Policy* 33, 118–129.

Saarikangas, Kirsi, 2002. Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. Teoksessa Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS.

Saariola, Unto, 1994. Kokemäensaaren menneistä vaiheista. Teoksessa Lankinen, Vilho ja muut (toim.), *Kyläsaaren vaiheita – Kokemäensaaren Vapaaehtoinen Palokunta 100 vuotta*. Pori: Kokemäensaaren Vapaaehtoinen Palokunta, Painopaikka Oy Kehitys, 24–47.

Smil, Vaclav, 2016. *Sadonkorjuun aikakausi*. Helsinki: Teos.

Strang, Veronica, 2016. Infrastructural Relations: Water, Political Power and the Rise of a New 'Despotic Regime'. *Water Alternatives* 9: 2, 292–318.

Thrift, Nigel, 2008. *Non-Representational Theory*. Wiltshire: Routledge.

Tyrväinen, Liisa & Korpela, Kalevi, 2009. Luonnosta terveyttä onnistuneella kaupunkisuunnittelulla. Teoksessa Faehnle, Maija; Bäcklund, Pia & Laine, Markus (toim.), *Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Sähköinen lähde

<https://www.kokemaenjoki.fi/etusivu> luettu 3.8.2019.

Riikka Haapalainen > Minä osallistun, sinä osallistut, me osallistumme -- mutta mihin?

Osallistavan taiteen prosesseista ja yhteisöistä

Viitteet

1. Ks. osallistavan taiteen eri määritelmistä Haapalainen 2018, 5–12; passim.
2. Ks. esim. Rogoff 2010.
3. Esim. Maffesoli 1995; Bourriaud 2002.
4. Bishop 2004, 64–65.
5. Helguera 2011, 14–15.
6. Kwon 2004, 94–99.
7. Nancy 1998, 27, 33, 35.
8. Haapalainen 2018, 28–30.

Kirjallisuus

Bishop, Claire 2006. The Social Turn: Collaboration and its Discontents. *Artforum* February 2006, 178–183.

Bishop, Claire 2012. *Artificial Hells. Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. London & New York: Verso.

Haapalainen, Riikka 2018. *Utopioiden arkipäivää: Osallistumisen ja muutoksen paikkoja nykytaiteessa 1980–2011*. Väitöstudkimus. Monografia. Helsinki: Unigrafia, 2018.

Helguera, Pablo 2011. *Education for Socially Engaged Art. A Materials and Techniques Handbook*. New York: Jorge Pinto Books.

Lind, Maria 2007. The Collaborative Turn. In Johanna Billing, Maria Lind & L. Nilsson (Eds.) *Taking the Matter into the Common Hands: Contemporary Art and Collaborative Practices*. London: Black Dog, 15–31.

Milevska, Suzana 2006. Participatory art: A paradigm shift from objects to subjects. *Springerin*. [Online] 6 Feb., 2006(2). <https://www.eurozine.com/participatory-art/> haettu 15.1.2020.

Nancy, Jean-Luc 1998. *The Inoperative Community*. Transl. Peter Connor, Lisa Garbus, Michael Holland, and Simona Sawhey. Theory and History of Literature, Volume 76. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.

Situations 2013. *The New Rule of Public Art*. <https://studiotosituation.wordpress.com/2013/12/12/the-new-rules-of-public-art/> haettu 15.1.2020.

Päivi Raivio > Kohtaamisista paikan kokemiseen

Viitteet

1. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Halikonjoki>
2. Palvelutalossa asuvan henkilön toive Sepän talon pihasta, jossa hän vieraili päivittäin avustajansa kanssa.

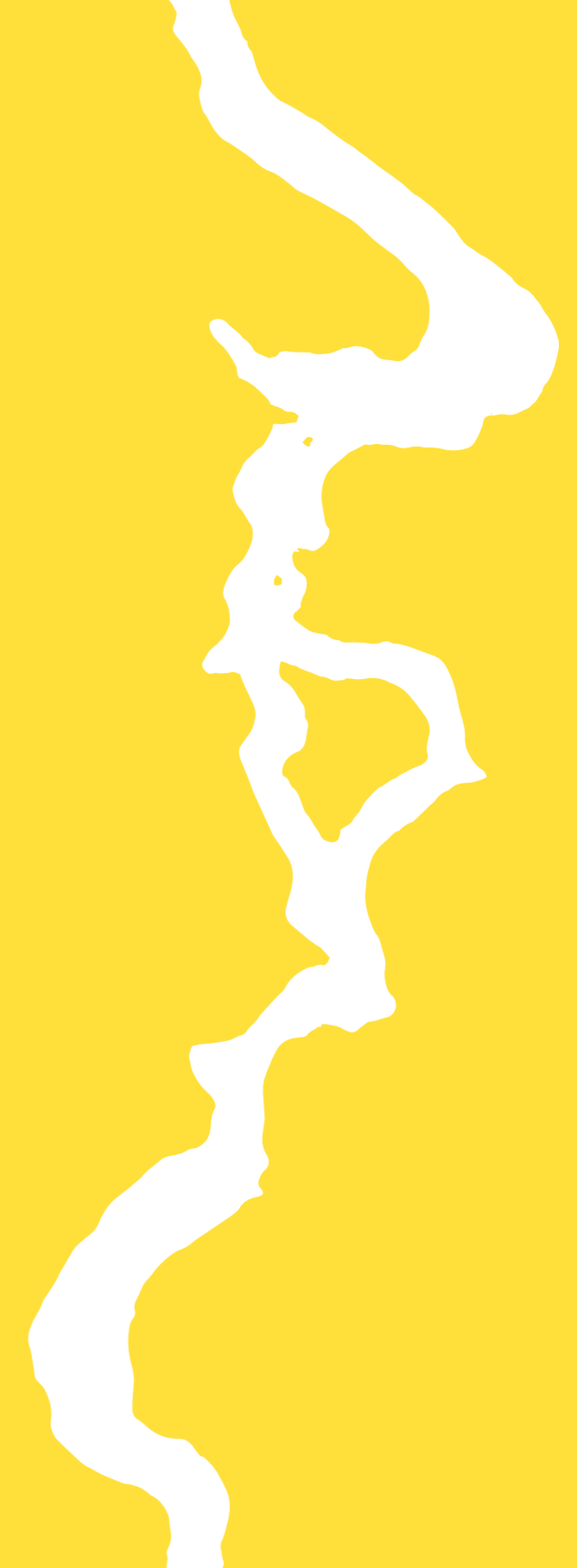
JULKAISUN KUVAT

Kannen kuva: Titta Valla, Anna asuu saarella, metalliprintti, 2019

Kuva s. 14 Veijo Setälä, Sightseeing, toukokuu 2019

Kuva s. 70 Henry Merimaa, Kokemäenjoki, 2019

Kuva s. 130 Jan Eerala, Rakastan sua aina, 2012

JOEN TAJU

Joen taju tarkoittaa yli sukupolvien kehittynyttä kykyä joen lukemiseen ja sen kanssa elämiseen. Kokemäenjoki on osa jokivarressa elävien ja eläneiden mielenmaisemaa. Monien valtajokien tapaan se on alueensa tunnus myös ulkopuolisille. Turun yliopiston maisemantutkimuksen Kokkelitutkimushanke kartoitti kokemäenjokilaaksolaisten suhdetta valtakunnallisesti arvokkaana pidettyyn maisemaansa ja tuotti tuloksina tietoa ja taidetta. Kirjassa kerrotaan Kokemäenjoen ja muiden jokimaisemien tutkimuksesta, jokivarren tärkeistä paikoista sekä niihin ja niistä luoduista teoksista.

PORIN TAIDEMUSEO | PORI ART MUSEUM

978-952-5648-79-9